

Yüksek Lisans Tezi

**BEHÇET NECATİGİL ŞİİRLERİNDE HALK ANLATISI MOTİFLERİNİN
METİNLERARASILIK BAĞLAMINDA
DÖNÜŞTÜRÜLMESİ**

NURULHUDE BAYKAL

**TÜRK EDEBİYATI BÖLÜMÜ
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Ankara
Eylül 2014**

İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü

**BEHÇET NECATİGİL ŞİİRLERİNDE HALK ANLATISI MOTİFLERİNİN
METİNLERARASILIK BAĞLAMINDA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ**

NURULHUDE BAYKAL

Türk Edebiyatı Disiplininde Yüksek Lisans Derecesi Kazanma
Yükümlülüklerinin Bir Parçasıdır

TÜRK EDEBİYATI BÖLÜMÜ
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara

Eylül 2014

Bütün hakları saklıdır.

Kaynak göstermek koşuluyla alıntı ve gönderme yapılabilir.

© Nurulhude Baykal, 2014

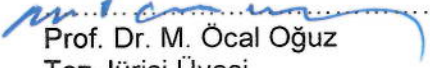
Çocuklar'a,

hem masal dinleyerek uyuyanlara hem de gerçeklerle uya(ındı)rılanlara

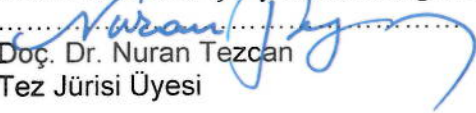
Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Yüksek Lisans derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

Prof. Talât Halman
Tez Danışmanı

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Yüksek Lisans derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

Prof. Dr. M. Öcal Oğuz
Tez Jürisi Üyesi

Bu tezi okuduğumu, kapsam ve nitelik bakımından Türk Edebiyatında Yüksek Lisans derecesi için yeterli bulduğumu beyan ederim.

Doç. Dr. Nuran Tezcan
Tez Jürisi Üyesi

Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü'nün Onayı

Prof. Dr. Erdal Erel
Enstitü Müdürü

ÖZET

BEHÇET NECATİGİL ŞİİRLERİNDE HALK ANLATISI MOTİFLERİNİN METİNLERARASILIK BAĞLAMINDA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

Baykal, Nurulhude
M.A., Türk Edebiyatı Bölümü
Tez Yöneticisi: Prof. Talât Halman

Eylül 2014

Bu tezde yazılı ve sözlü geleneği sürdürme misyonu ile bilinen Behçet Necatigil'in şiirlerinde halk anlatısı motiflerinin yeniden biçimlendirilmesi ve söz konusu metinlerarasılık sürecinde gerçekleşenler üzerinde durulmuştur. Bunun için, Necatigil şiirlerinde yer alan folklorik anlatı motifleri saptanmış ve Stith Thompson'ın *The Motif Indeks of Folk Literature* (Halk Edebiyatı Motif İndeksi) çalışması temel alınarak motiflerin kodları belirtilmiştir. Böylece göndermelerin ait olduğu "ana [kaynak] metinler" gösterilmiştir. Metinlerarasılık sürecinde meydana gelen bağlamsal, biçimsel ve işlevsel dönüştürmeler üzerinde sırayla durulmuş, şiirlerde kullanılan motiflerde meydana gelen dönüştürmeler başatlık durumuna göre bu üç sınıftan birine dâhil edilmiştir. Bu tezde, şiirlerde gerçekleştirilen dönüştürmeler açıklanırken, bunların Necatigil'in poetikasıyla örtüştüğü de öne çıkarılmıştır. Çağdaş edebiyat araştırmaları ve halk bilimi yöntemlerini harmanlayan bu çalışma, bu yönüyle Türk edebiyatı araştırmalarında bir ilktir. Benzer çalışmalara örnek ve kaynak olması açısından, *Motif İndeks*'in kaynak göstermede nasıl kullanılacağı ayrıntılı bir biçimde anlatılmış, çalışmanın sonuna tezde kullanılan tüm *Motif İndeks* kodların dizini eklenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Stith Thompson, masal, mitoloji, halk hikâyesi

ABSTRACT

INTERTEXTUAL CONVERSION OF FOLK NARRATIVE MOTIFS IN BEHÇET NECATİGİL'S POETRY

Baykal, Nurulhude

M.A., Department of Turkish Literature

Supervisor: Prof. Talât Halman

September 2014

This thesis is about the re-formation of folk narrative motifs in Behcet Necatigil's poetry, famous for continuing the written and oral tradition, and is also about what happens in this process of intertextuality. Firstly, the folk narrative motifs in Necatigil's poetry are identified and specified by using the codes from Stith Thompson's *The Motif Index of Folk Literature*. Thus, the "main [source] texts" relevant to these references are provided. Contextual, structural and functional conversions happening in the process of intertextuality are analyzed and the conversions of the motifs employed in the poetry are classified according to the dominance of one of these three topics. This thesis highlights that the conversions made correspond to Necatigil's poetics. Combining the techniques of contemporary literature studies and folklore studies, this work is unique in this sense among studies of Turkish literature. For its prospective use as a sample and/or a source, the use of *The Motif Index* is thoroughly explained, and the list of motifs used throughout the thesis can be found at the end.

Key words: Stith Thompson, fairy tale, mythology, folktale

ÖNSÖZ

*Elinizde bu maymuncuk,
artık kendiniz bulup açmaya çalışın o kapıları.
Behçet Necatigil (1978: 121)*

Behçet Necatigil şiirlerinde halk anlatısı motiflerinin metinlerarasılık bağlamında dönüştürülmesini ele alacak bu tezde, halk anlatılarının kapsamında mit, masal ve halk hikâyesi gibi türler vardır. Necatigil'in şiirlerinde dönüştürülmüş folklorik ürünler arasında fıkra, tekerleme ve bilmece gibi türler olsa da bunlar tezin kapsamına alınmadı. Necatigil kurgu olmayan eserlerinde, poetikasını açıklarken, mit, masal, halk hikâyesi ve menakıbname gibi halk anlatısı türlerini şiirin olmazsa olmazları arasında saymış; yalnız fıkra, tekerleme ve bilmece ile ilgili benzer bir yaklaşımda bulunmamıştır. Bu durum, gerçekleştirilen dönüştürmeleri şairin poetikası ile bağdaştıracak bu tezde, halk anlatısı teriminin kapsamının daraltılmasındaki başlıca nedendir. Necatigil'in mitoloji ile ilgili *Küçük Mitologya Sözlüğü* (1957), *100 Soruda Mitologya* (1969); halk hikayeleri ile ilgili *Türk Halk Kitapları* (1941); şiirlerindeki masal temleri ve motifleri üzerine Tahir Alangu ile bir söyleşisi (1966) vardır. Öte yandan fıkra, tekerleme, bilmece ve şarkı türleri ile ilgili kurgu olmayan eseri olmadığı için bu folklor ürünlerinin şiirlerinde dönüştürülmesi üzerinde özellikle durmanın gerekli olmadığı ve şairin önem verdiği konular arasında dikkat dağıtacakları düşünüldüğünden söz konusu türler tezde kapsam dışı bırakılmıştır.

TEŞEKKÜR

Klişe olduğu kadar gerçek olduğunu anladığım cümleyle giriş yapayım: Bu tezin ortaya çıkmasında pek çok kişinin katkısı oldu. Bu çalışmayı ortaya çıkaran tavsiyeleri ve yönlendirmeleri için zor beğenen tez danışmanım Hilmi Yavuz’a teşekkürü borç biliyorum. Her zaman ulaşılabilir oldu ve gerek düşünsel gerek eylemsel yardımlarını esirgemedi –ancak en önemlisi “Hoca” Behçet Necatigil ile tanışmama vesile oldu. Halk bilimi ile ilgili ön yargılarımı parçalayan, bu bilimi bana sevdiren, dolayısıyla beni halk bilimi araştırmalarına teşvik eden Öcal Oğuz’a hem katkıları hem de tez jürime katıldığı için teşekkürler. Aynı biçimde yoğun programına rağmen jürimde yer alma nezaketini gösteren Nuran Tezcan’a da teşekkürler. Tez yazma sürecinde yanımda olan Elnârâ Ahmetzâde ve Ayşe Taydaş’a, Leslie ve Hilmi Demir çiftine, ismini andığım ancak buraya yazmadığım içten arkadaşlarıma, dualarını esirgemeyen aile büyüklerine, güzel dileklerini yineleyen akrabalarımaya çok çok sevgiler. “Bitmeyecek mi?”, “Ne zaman bitiyor?”, “Bî’ yazamadın gitti!”, BİTİR ARTIK!!!!” diyen herkes, iki ayağım bir pabuca girmese bu tez bitmezdi; sizlere de teşekkürler! Aileden olmayan ancak ailevî bir sıfat taşıyan Nimet Kaya’ya manevî desteği için teşekkürler.

En iyiler en sona saklanır: Uzun öğrencilik yıllarımda ayrı kaldığım ama hep içimde olan Annem’e, Babam’a, ağabeyim Seyfullah ve kardeşim Zülfikar’a da sonsuz sevgiler ve çok çok teşekkürler. İyi ki varsınız. Sizi seviyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: NECATİGİL'DE GELENEK VE METİNLERARASILIK	18
1. A. Necatigil Şiirlerindeki Halk Anlatısı Motiflerinde Bağlamsal Dönüştürme	21
1. B. Necatigil Şiirlerindeki Halk Anlatısı Motiflerinde Biçimsel Dönüştürme	38
1. C. Necatigil Şiirlerindeki Halk Anlatısı Motiflerinde İşlevsel Dönüştürme	51
SONUÇ	71
SEÇİLMİŞ BİBLİOGRAFYA	74
EKLER	
EK A ŞİİRLER	76
EK B	
MOTİF İNDEKS KODU DİZİNİ.	118
AARNE-THOMPSON TİP NUMARASI DİZİNİ	121
ÖZ GEÇMİŞ	122

TABLÖLAR LİSTESİ

1.	Bağlamsal Dönüştürme Örnekleri	.	.	.	.	24
2.	Biçimsel Dönüştürme Örnekleri	.	.	.	.	40
3.	İşlevsel Dönüştürme Örnekleri	.	.	.	.	53

GİRİŞ

*Tahir Alangu: Şiirlerinde kullandığın masal unsurları
eleştirmeciler, sanatçılar, ya da şiirden anlayan okuyucuların
arasında şimdiye kadar bir yankı, bir tepki, bir beğeni
uyandırdı mı, yaptığını anlamaktan gelen bir ses?
Behçet Necatigil: Aslâ, kimseler farkına varmadı.
(Düzyazılar 2, 1983: 484)*

Halk bilimci William R. Bascom “Folklorun Dört İşlevi” adlı makalesinde folklor ürünlerinin insanlar üzerindeki etkilerinden bahseder. Bascom’un sözünü ettiği dört işlevi başlıklar hâlinde özetlemek mümkündür: eğlendirmek, kültür ve ritüelleri onaylamak, eğitmek ve davranışların sürdürülmesini sağlamak (2010: 78-81). Genel olarak folklorik ürünler, özelde ise masallar, kültürel unsurları aktardığı ve bu unsurların kendi kendilerini yenilemesine imkân tanıdığı için, kimi yazarlar kültürün masala yansıyan öğelerini, kendi yazdıkları masal versiyonlarında dönüştürürler. Özellikle Feminist ve Queer yazarlar bu yöneme başvurarak, masallarda kendini gösteren ve böylelikle kendini yineleyen erkek egemenliğine ve heteroseksizm’e bir alternatif sunarlar. Bu şekilde, masal dünyasındaki düzeni bir nevi eleştirirler.

Sharon Rose Wilson, Margaret Atwood’un şiirlerinde masalları yeniden yazması ile ilgili hazırladığı *Margaret Atwood’s Fairy-tale Sexual Politics* (Margaret Atwood’un Masal Cinsellik Politikası) adlı kitabında bu durumu

şu sözlerle açıklar: “[söz konusu yazarlar] anlatılmamış olanı ve eski ünlü hikâyelerdeki susturulmuş kadın altmetinlerini anlatıyorlar” (1993: 22-23). Örneğin, Jeanette Winterson, *Sexing the Cherry* (Vişnenin Cinsiyeti) adlı romanının bir bölümünde “Dans Eden 12 Prenses” masalını yeniden yazar (1995: 57-70, 85-86). Masalın bilinen sözlü versiyonuna göre (AT 306)¹, 12 prenses her gece odalarının altındaki bir gizli geçitten kaçarak gece boyunca dans ederler, Kral onların dışarı çıktığını yıpranmış ayakkabıları (F1015.1.1) görünce anlar (H84). Bir gün kızlarının sırrını ortaya çıkaran kişinin istediği kızı ile evlenebileceği haberini duyurur (H508.2). Eski bir asker, kızların sırrını öğrendikten sonra yaşça en büyük prensesle evlenmek ister. Bu isteği kabul eden Kral, kızıyla askeri evlendirir ve çift sonsuza dek mutlu bir yaşam sürdürür. Ne var ki, Winterson versiyonunda kızların sırrını ortaya çıkaran kişi, eski bir asker değil, bir prenstir ve bu prensin 11 erkek kardeşi vardır. Prens ve kardeşleri, 12 prensesle evlenir ancak sonsuza kadar mutlu yaşayamazlar. Prensesler türlü nedenlerle eşlerinden ayrılıp bir evde birlikte yaşamaya başlarlar, yalnız en küçük kız kardeşleri “Fortunata” onlara katılmaz. Fortunata kendi dans okulunu açar ve genç kızlara dans öğretir.

Görüldüğü üzere, Winterson’ın yeniden kurguladığı “Dans Eden 12 Prenses” versiyonunda, bilinen masalda susturulan prenseslere ses verilmekte; “mutlu bir yaşam sürdürmüşler” kalıbıyla biten masalın sonrasında meydana gelebilecek olaylar, yani anlatılmayanlar, anlatılmaktadır. Bu yüzden, yeniden kurgulanan hikâyenin, yukarıda Wilson’ın işaret ettiği işlevleri yerine getirmek, geleneğin “uygunsuz” görülen yanlarına dikkat çekmek için yazıldığı sonucuna varılır. Bu hikâyenin yeniden yazılma amacının işlevi ve

¹ Aarne-Thompson (AT) masal tipleri kataloğu ve Stith Thompson’un *The Motif Index of Folk Literature* adlı çalışmasını temel alan, tip numaraları ile harf ve onu izleyen numaralardan oluşan benzer *alpha-decimal* kodlar tez boyunca yer alacaktır. Kodlama sistemi ve bu tekniğin gerekliliği ilerleyen bölümlerde anlatılacaktır.

amacıyla ilgili detaylı yorum yapmak başka bir çalışmanın konusudur ancak bu örnek, masalların yeniden yazılırken kurgularının nasıl dönüştürüldüğünü anlamak açısından önemlidir.

Türk edebiyatında, masalların yeniden yazılması türlü biçimlerde gerçekleşmiştir. İlk olarak söz edilmesi gereken “yeniden yazma”, masalların folklor araştırmacıları tarafından derlenip transkripsiyonu yapıldıktan sonra yayımlanması sonucunda oluşan yeniden yazma işidir. Halk bilimcilerin derledikleri masalları kitaplaştırması, “yeniden yazma” olarak kabul edilir çünkü burada eser sözlü olmaktan çıkıp yazılı bir metin hâline gelir. Kubilay Aktulum’un *Folklor ve Metinlerarasılık* adlı kitabında belirttiği gibi, “Sözlü ürünler metinleştirildiklerinde somut bir gönderge, sözlü olarak algılandıklarında [ise] kavramsal bir gönderge durumuna gelirler” (2013: 44). Diğer bir deyişle, sözlü ürünlerin alımlanması ile yazılı metinlerin alımlanması arasındaki farklılıktan ötürü, sözlü bir ürün metinleştirildiğinde daha belirgin göndergeleri² olur. Alımlamanın ve göndergelerin sınırlarındırılması bakımından bir folklorik ürünün sözlü ortamdan yazıya geçirilmesi her zaman bir “yeniden yazma”dır.

Türk edebiyatında başlıca masal derleme çalışmalarını şöyle sıralamak mümkündür: Wolfram Eberhard ve Pertev Naili Boratav tarafından hazırlanan *Typen Türkisher Volksmarchen* (Türk Masalları Tip Kataloğu -1953), Boratav’ın *Zaman Zaman İçinde* (1958), *Az Gittik Uz Gittik* (1969); Mehmet Tuğrul’un *Mahmut Gazi Köyünde Halk Edebiyatı* (1969); Saim Sakaoğlu’nun *Gümüşhane Masalları – Metin Toplama ve Tahlil* (1973); Bilge Seyidoğlu’nun

² gönderge: Dış dünyada yer alan, bir göstergenin belirttiği nesne veya varlık. (TDK, Dilbilim terimleri)

Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar (1975); Umay Günay'ın *Elazığ Masalları (Metin-İnceleme)* (1975).

Bununla birlikte, masallar, öykü, roman ve anlatı yazarlarının faydalandığı birer kaynak olarak da kullanılmış, modern edebî ürünlerde işlenmiş, metinlerarasılık bağlamında yeniden yazılmışlardır. Pertev Naili Boratav'ın işaret ettiği: "Ahmed Midhat Efendi'nin *Kıssadan Hisse* adlı hikâyelerinde yaptığı gibi, konularını halk masalından, halk efsanelerinden, fıkralardan alıp onları, hatta özlerinde de serbestçe, yeniçağların görüşlerine göre değiştirerek, modern bir üslup ve teknikle anlatan yazarların denemeleri" şeklindeki yeniden yazmalar bu son gruba dâhil edilir (1992: 304).

Öte yandan Boratav, Abidin Dino, Güzin Dino, Ferit Edgü ve Anouar Abdel Malek ile yaptığı *Kültür Emperyalizmi Üstüne Konuşmalar* adlı yapıtta, "Bir 'Maarif Şurası'nda hatırlarım, çocuk kitapları sorunu üstünde tartışırken, 'Masallarda padişah'tan söz edilmesi, çocukların cumhuriyet düzenine olan bağlarını gevşetebilir; padişahsız, şehzadesiz masallar yazılmalı çocuklar için' biçiminde düşünceler ortaya atılmıştı." der (1967: 36). Serdar Öztürk, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Halk Kitaplarını Modernleştirme Çabaları" başlıklı makalesinde Boratav'ın sözünü ettiği, devlet eliyle yazdırılmış masalların ortaya çıkış sürecini ele alır. Öztürk, bu süreçte dönemin İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın önemli edebiyatçılara mektup gönderip onların halk hikâyelerini modernleştirmesini istediğini öne sürer (2006: 58). Faruk Rıza Güloğlu'nun *Halk Kitaplarına Dair* (1938) adlı çalışmasına göre bakan Kaya'nın başlıca önerileri şunlardır:

1- Halk kitaplarının kahramanlıklarını halk seviyor. Bu kahramanlar aynen bırakılsın; yalnız bunlar, rejimin ruhuna uygun, yüksek manalı, yeni vakalar içinde gösterilsin. Böylece halka, sevdiği kitaplar vasıtasıyla telkin etme imkânı

hazırlansın. Nasıl ki *Miki-Maus* tipi daima aynı kalmakla beraber, her filmde ayrı bir mevzuun, ayrı bir muhitin kahramanı oluyorsa yukarıda, adları geçen ve halkın gayet iyi tanıdığı tipleri yine yepyeni mevzular içinde kullanmak ve böylelikle halkın alışık olduğu kahramanları yeni Türk inkılap ve medeniyet gayelerine uygun telkinler yapan maceralar içinde yaşatmak istiyoruz.

2- Bu esasa göre ilk olarak şu kitaplar hazırlanacaktır: Aşık Garip, Köroğlu, Ferhad ile Şirin, Leylâ ile Mecnûn, Yedi Alimler, Tahir ile Zühre, Arzu ile Kamber³, Şahmaran, Kerem ile Aslı, Nasrettin Hoca. (Alıntıl原因 Öztürk, 2006: 56-57)

Behçet Necatigil şiirlerinde halk anlatısı motiflerinin dönüştürülmesi üzerinde duracak bu tez, yukarıda sözü edilen biçimde masalların bir eleştirisi unsuru olarak dönüştürülmesi fikrinden yola çıktı. Türk edebiyatında kısıtlı uygulaması olan bu teknik⁴, gelenekle olan ilişkisi “yeniden üretim” olarak değerlendirilen Behçet Necatigil’in şiirlerinde kendini göstermiştir. Tahir Alangu’nun Behçet Necatigil ile 1966’da yaptığı bir röportajda (1983: 283-303), Necatigil açıkça ve ısrarla masalları şiirlerinde kullandığını ve kullanmaya devam edeceğini, Alangu’nun iddia ettiği gibi bir dönemden sonra masaldan kopmuş olmadığını ifade etmektedir. Necatigil’in şiir dışındaki çalışmaları, özellikle mit ve masal ve halk hikâyeleri ile ilgili telif ve çeviri eserleri⁵ Necatigil’in halk anlatısı unsurları ile bağını açıkça ortaya koyar. Necatigil ile ilgili üç biyografi, Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı

³ “Arzu ile Kamber” hikâyesinin yeniden yazılması üzerine Hale Sert’in “İdeolojinin Aktarımında Halk Hikâyelerinin İşlevi: Arzu ile Kanber Örneği” adlı makalesine [*Milli Folklor* 11.88 (Bahar 2010): 66-70] bakılabilir.

⁴ Türk edebiyatında masalların eleştirel bir tutum güdülerek yeniden yazılmasıyla ilgili Nurulhude Baykal’ın “Murathan Mungan’ın “Zamanımızın Bir Külkedisi”ni Marksist Kuram Çerçevesinde Okumak” adlı makalesine [*Milli Folklor* 12.96 (Kış 2012): 137-47] bakılabilir. Burada Baykal, Mungan’ın anlatısını “Külkedisi” masalının kahramanlarıyla ancak farklı bir şekilde kurgulayarak toplum yapısını ve düzenini eleştirdiğini öne sürer.

⁵ Telif eserleri için bkz.: *100 Soruda Mitoloji* (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969) ve *Küçük Mitoloji Sözlüğü* (İstanbul: Varlık Yayınları, 1957).

Çeviri eseri için bkz.: Otto Spies, *Türk Halk Kitapları: Mukayeseli Masal Bilgisine İlave* (İstanbul: Rıza Coşkun Yayınevi, 1941).

Merkezi'nce yayımlanan bir anma kitabı, şiirlerini ele alan sayısız inceleme yazısı ve üç yüksek lisans tezi hazırlanmasına rağmen, bizzat kendisinin üzerinde bu kadar çalışma yaptığı bir alana, telif eserlerindeki halk anlatısı unsurlarına yönelik detaylı bir araştırma yapılmaması büyük bir eksikliktir. Bu tez, söz konusu eksikliği gidermek amacını taşımaktadır.

Aslında bu noktaya kadar masallar üzerinde durulmuş olsa da tezin kapsamı Necatigil şiirlerindeki masal unsurlarıyla sınırlı tutulmayacaktır. Folklorik anlatıların edebiyatta eleştiri amaçlı kullanımıyla ilgili olarak bugüne kadar yapılan benzer çalışmalar, masalların yeniden yazılmasını ele almış olsa da, bu çalışma “masal” teriminin kapsamını genişleterek folklorik anlatıları (mit, masal, kıssa, halk hikâyesi, vb.) bu çerçeveye dâhil edecektir. Burada amaç, tanımlanması ve sınıflandırması çeşitli halk bilimciler tarafından farklı biçimlerde ele alınan “masal” teriminin kapsamını genişletmek ve Necatigil'in üzerinde çalıştığı masal dışındaki halk anlatılarını da tezin kapsamına dâhil etmektir.⁶ Bu yüzden, halk hikâyeleri, halk romanları, mit ve efsanelere yapılan göndermeler de tezin kapsamına alınmıştır. Bu durum, geleneğe bağlılığı ve bunu sürdürme misyonuyla bilinen Necatigil'in folklor ve halk edebiyatıyla olan ilişkisini öne çıkaracaktır. Nitekim Necatigil'in bir konuşmasında, bu anlatı türlerinin iç içeliğini görmek mümkündür:

Batı şiiri hiçbir zaman *mitolojiden* ayrılmamıştır. Bugün Avrupa şiirinde, bütün Batı şairlerinde *mitos* imajlarına rastlarsınız. Bizde niye olmasın bu? Serapa istiareler dünyasıdır *menakıbnameler*, dervişlerin hayatları. Modern şiir Batı'da *Hristiyan mitoslarından*, yahut *Yunan mitoslarından* yararlanıyor. Bizde bakır ne kadar çok değerli *menkıbeler* var. Kerametleri dervişleri düşünün. *Kısa-ı enbiya* ise ayrı bir deryadır. Bir okuyucu Adem, buğday, karınca, Süleyman kelimelerini gördü,

⁶ Masal teriminin kapsamı üzerine tartışmalarla ilgili bkz.: Mehmet Aça, vd. “Anonim Halk Edebiyatı”, Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Ed. Öcal Oğuz, 6.baskı, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2008); ayrıca bkz.: Öcal Oğuz, “Masal Üzerine”, *Masallar*, Ed. Öcal Oğuz, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2008).

ha müsaadenizle açıp aramalıdır bunları. ... Bakıp öğrenecektir. “Kaknus” diye bir şiir yazmıştım. Artık ben onun altına dipnot olarak, kaknus *Doğu mitolojisi*nde şöyle bir kuştur, böyle bir kuştur diye izahat vermeye niçin kalkayım? Batı şairi not düşüyor mu, Narkisos şöyle bir çiçektir diye eğilip suya baktığında vs.? Bu efsaneyi açıklıyor mu? İstiyor ki genç şair, böyle hazır lop gibi gelsin önüne her şey. Öyle olmaz. ... Basitmiş, *Ferhat ile Şirin’in hikâyesini* okumayacakmış. *Kerem ile Aslı’yı* bilmeyecekmiş... O vakit bu iş yatar. Ve şiir bunlarsız yazılmaz. (vurgu bana ait, *Düzyazılar 2*, 1983: 556-57)

Görüldüğü üzere, tezin kapsamına alınan türler, Necatigil’e göre şiir için *sine qua non*⁷ olan geleneğe ait ürünlerdir. Bu yüzden motiflerin kurgularında görülen değişiklikler ve işlevleriyle ilgilenecek olan bu tezde, folklorik anlatılar arasında bir ayrım gözetilmeyecektir.

Bu tezde halk anlatılarının Necatigil tarafından eleştirel amaçla kullanıldığı öne sürülecek olsa da bir yazısında şiirlerini eleştiri yapmak için yazmadığını belirtir: “Yorum bile yoktur bende. İnceleyen, eleştiren türden değil benimkiler. Ancak tespit, bazı durumları belirtme yani” (*Düzyazılar 2*, 1983: 499). Ne var ki, Necatigil, poetikasını ele aldığı *Bile/Yazdı*’da şiirleriyle ilgili şu açıklamalarda bulunur:

Benim şiirlerim ister Tekke ve Divan şairlerinin imge, kelime atkı ve desenleriyle dokunsun, ister kendi patentimle katıksız benim imalatım olsun, çağdaş-gündeş bir soruna, bir duruma da yaslanır. Çağın, çağdaş insanın, ağırlığını duyduğu baskılardan, acılardan birine yaslanır. İpuçları verir. Kendiliğinden öyledir. (*Düzyazılar 1*, 1983: 96)

Onun şiirleri, hayatta karşılaşılan sorunları tespit etmektedir. İşte bu yüzden, Necatigil’in şiirlerindeki motif göndermelerini, gündelik hayatta karşılaşılan sorunları tespit için başvurduğu bir yöntem olarak ele almak mümkündür. Nitekim şairin kendisi de her ne kadar eleştiri yapmadığını öne sürmüş olsa

⁷ Lat. “Olmazsa olmaz”.

da topluma ve düzene kendince müdahalede bulunduğunu dile getirir: “Sanatkâr bozukdüzen bir toplum kaosa müdahalede bulunmazsa, onu elinden geldiği kadar düzeltmekten yüksünürse ferdî, kifayetsiz bir sanata saplanır kalır.” (*Düzyazılar 2*, 1983: 438-39). Bu yüzden Necatigil’in şiirlerindeki folklorik unsurları sadece bir tespit olarak değerlendirmemek söz konusudur. Bu tespitlerin okura toplumdaki eleştirilecek noktaları gösteren birer referans olarak ele alınması gerekir. Bu tezde de böyle bir yol izlenecektir.

Necatigil’in şiirlerinde yukarıda söz edilen folklorik anlatılarla değişik bağlamlarda karşılaşmak mümkündür. Şair, kimi zaman bunları şiirlerinde yeniden kurgular. Örneğin, “Ayrılıklar II” başlıklı şiirinde, Yusuf kıssasını (N733.3) yeniden kurgular: “Kervanlar kalktı gitti. / Yusuf kuyu köşesinde / Uyudu uyandı ah etti. / Yusufçuk bahçesinde / Dala dayandı ah etti / Kervanlar kalktı gitti.” (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 40). Ne var ki, Necatigil’in şiirlerinde halk anlatılarının görünümü, kurgu karakterlerine yapılan göndermelerle sınırlı değildir. Tahir Alangu yukarıda sözü edilen röportajında Necatigil’in şiirlerinde yer yer “masal dili”ni kullandığını belirtir (1983: 284). Alangu’nun “masal dili” ile kast ettiği, masal tekerlemelerinin ve anlatım havasının şiire yerleştirilmesi, ayrıca şairin “halk inançlarından aldığı deyim ve unsurları, temellerindeki lejantlarla birlikte” kullanmasıdır (1983: 285). Alangu bu kullanımlara örnek olarak şairin “Bir Ölümünden Kalanlar” şiirindeki “Pişirdiğim aşlan, bağladığım başlan gideyim” dizesini gösterir. Benzer biçimde, Necatigil’in şiirlerindeki “bir varmış bir yokmuş” kalıbı da “masal dili” kullanımı olarak değerlendirilebilir. Söz konusu kalıba, Necatigil şiirlerinde çeşitli şekillerde rastlamak mümkündür. “Dost” şiirinde, “Bir varmış bir yokmuş aramızdaki dostluk” (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 16); “Sisler İçinde İnsanlar” şiirinde, “Hangisi gerçek hangisi düş

şaşırdım. / Daha demin vardı, şimdi birdenbire yok" (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 191); "Birey" şiirinde, "Bugün var yarın yokuz destan" (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 235) dizeleri Alangu'nun masal dili tanımına uyar çünkü tüm bu dizeler "bir varmış bir yokmuş" masal tekerlemesini andırır. Ne var ki, bu tezde halk anlatısı motiflerinin dönüştürülmesi ele alınacak, bunlarla bağlantılı söyleyiş biçimi ile sınırlı olan şiirler değerlendirmeye alınmayacaktır. Bu tezde, "Kültürle beslenmeye en muhtaç, şiirdir." diyen Behçet Necatigil'in şiirleri odağında, şairin geleneği dönüştürmesi incelenecektir (*Düzyazılar 2*, 1983: 538). Ancak gelenek, şairle özdeşleştirilen Divan şiiri bağlamından kopararak, halk anlatıları ekseninde değerlendirilecektir.

Klasik ve çağdaş edebiyat araştırmacıları, genel olarak anonim halk edebiyatı ürünleri, özellikle de masal, üzerine çalışmalar yaparken halk bilimi araştırmaları bakımından uygun olmayan yollar izleyebilir. Dundes, "Fairy Tales from a Folkloristic Perspective" (Bir Halk Bilimcinin Bakış Açısından Masallar) adlı makalesinde, masalın sözlü bir tür olduğunun altını çizerek: "Halk bilimsel bir bakış açısıyla, masalların okunması mümkün değildir, masallar ancak onları anlatan bir kişiden dinlenebilir." (1986: 259). "Giriş" bölümünün ilk sayfalarında alıntılanan, Aktulum'um sözlü ürünün yazıya geçirilince alımlanmasında dönüşümler meydana geleceğini belirten açıklamasıyla bağdaşan bu görüşe göre, yazılmış ya da yazıya geçirilmiş masal evrenine girince, kişi kendini başka bir gerçeklik boyutunda bulur. Sözlü anlatılan masallarda, anlatıcının beden hareketleri, mimikleri, göz teması, duraksamaları ve içinde bulunduğu bağlam, yazılı versiyonda bütünüyle ortadan kalkar; bu durum da yazılı versiyonun daha belirli –aynı zamanda kısıtlı- göndergelerinin olduğu anlamına gelir. Hatta masal toplama çalışmalarında yazıya geçirilen masalların, dinlenen masalla ne kadar bağdaştığı da bir tartışma konusudur. Bu tartışmaların en bilineni

Grimm masalları eksenslidir⁸. Grimm kardeşler aynı anlatının farklı versiyonlarını bir araya getirip bugün halk bilimcilerin “kompozit” dediği birleşik masallar yazmışlardır (Dundes, 1986: 260). Öte yandan, Grimm kardeşlerin aynı masalın çeşitli versiyonlarından farklı farklı motifleri alıp bunları tek bir kurgunun içinde harmanlaması sonucunda halk bilimcilerin “fakelore” dediği “yapay folklor” ürünleri ortaya çıkmıştır.⁹ *Fakelore* toplayıcının gerçekten sözlü geleneğe ait olduğunu iddia ettiği ancak içeriği ile oynanmış ya da bazı durumlarda tamamen sözde toplayıcı tarafından uydurulmuş ürünlerdir. Yukarıda açıklanan durumlar söz konusu olduğundan, anonim halk edebiyatı çalışacak edebiyat araştırmacılarının yeniden yazılmış masallara, özellikle de popülerleşmiş Charles Perrault ve Grimm Kardeşler versiyonlarına başvurmaları halk bilimciler için kabul edilmez bir yanlış, büyük bir acemiliktir.

Folklorik ürün sözlü ortamdan yazılı ortama geçince göndermeleri nasıl sınırlandırılıyorsa sadece yazılı versiyonları temel alan bir araştırmacı da benzer biçimde üzerinde çalıştığı metnin göndermelerini sınırlandırmış olur. Bu durumda edebiyat araştırmacıları üzerinde çalıştıkları metinlere nasıl gönderme yapacaklarını bilmemekte ya da tek bir versiyonu referans aldıklarını belirtmektedirler. Ne var ki halk anlatılarını sınıflandırıp numaralandırmış indeks ve tip kataloğu biçimindeki çalışmalar sayesinde bir

⁸ Tartışmayı başlatan ilk eser olmasa da John M. Ellis’in *One Fairy Story Too Many: The Brothers Grimm and Their Tales* (Chicago: University of Chicago Press, 1983) adlı eseri özellikle Wilhelm Grimm’in derlediği masallara yaptığı “katkı”yı belgeler.

⁹ Fakelore terimine dair tartışmalarla ilgili bilgi için terimi ilk ortaya atan Richard M. Dorson’un *American Folklore and the Historian* (Chicago: University of Chicago Press, 1971) adlı kitabında sayfa 3-14 arasındaki “Fakelore” başlıklı bölüm okunabilir. Türkiye’de konu üzerine yapılmış en kapsamlı çalışma Selcan Gülçayır’ın hazırladığı *Folklorun Sahtesi: Fakelore* adlı kitaptır. Söz konusu kitapta *fakelore* ile ilgili belli başlı makaleleri bir araya getirilmiştir.

anlatı tipine ya da anlatının içindeki motife¹⁰ gönderme yapmak mümkündür.

Bu yüzden, bu çalışmada şiirlerde dönüştürülen motiflerin kaynağını göstermek için Stith Thompson'un *The Motif Index of Folk Literature* (Halk Edebiyatı Motif İndeksi) adlı kitabına başvurulacaktır. Burada mesele, *Motif İndeks*'in ortaya çıkış amacı olan, farklı kültürlerle ait anlatıları bir araya getirip "Ur Form"¹¹ ulaşmak değil, Necatigil'in şiirlerinde dönüştürdüğü motifleri basılı eserlerden çok, sözlü kaynakların değerlendirilmesiyle ortaya çıkan bir başvuru kaynağına dayandırmaktır. *Motif İndeks*'e gönderme yapılırken belirtilen tip ve motif numaralarıyla belirli bir anlatı değil, numaranın belirttiği duruma uyan tüm anlatılar kastedilir.

Fin halk bilimci Antti Aarne'nin 1910 yılında yayımladığı *Verzeichnis der Marchentypen* (Masal Tipleri Kataloğu) adlı kitabı masalları sistematik olarak sınıflandıran ilk çalışmalardandır. Antti Aarne'nin öğrencisi Stith Thompson, Aarne'nin çalışmasını geliştirerek günümüzde hâlâ başvuru olan *The Motif Index of Folk Literature* (*Motif İndeks*) adlı çalışmasını altı cilt hâlinde 1932-1936 yılları arasında yayımlamıştır. Bu tezde de Necatigil'in şiirlerinde gönderme yapılan anlatıları belirtmek için söz konusu kitabının 1955-1958 arasında yayımlanan geliştirilmiş ve gözden geçirilmiş baskısı temel alınacaktır. Bu baskıda, Aarne'nin hazırladığı masal tipleri kataloğu, *Motif İndeks*'e dâhil edilmiştir. Örneğin, D.1421.1.5 kodlu motif, "cin çağıran lamba"yı gösterir; aynı zamanda "cin çağıran lamba" bulunan masallar da Aarne-Thompson sınıflandırmasında bir tip olarak kabul edilmiş ve 560 ve 561 numaraları ile

¹⁰ Stith Thompson motifi şöyle açıklar: "Motif bir masaldaki en küçük unsur olup, bu unsur gelenekte sürekli bir varoluş gücüne sahiptir. Bu güce sahip olabilmek için bu unsur görülmemiş ve çarpıcı bir özelliğe sahip olmak zorundadır" (alıntılayan Ekici 2008: 74).

¹¹ Bkz. "Tarihî-Coğrafi Fin Kuramı ve Yöntemi". *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ed. M. Öcal Oğuz. 6. baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2008. 68-70.

gösterilmiştir. Bu yüzden, Necatigil şiirlerindeki göndermelerin halk anlatısı motiflerinin yanı sıra masal tiplerine de işaret etmesi durumunda Aarne-Thompson sınıflandırmasındaki numaralara başvurulacak, tez içinde yer alan tablolarda, tip numaraları motif kodlarından hemen sonra verilecektir.

Motif İndeks kitabındaki sınıflandırmaya göre, referans numarası verilen tip ve motifler, benzer anlatıların ve motiflerin tamamına gönderme yapar; tip ve motif numaralarıyla belirli bir halk anlatısı değil, numaranın belirttiği duruma uyan tüm anlatılar kastedilir. Stith Thompson tarafından belirtilen motif ana başlıkları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

- A. Mitolojik motifler
- B. Hayvanlar
- C. Yasak (Tabu)
- D. Sihir (Büyü)
- E. Ölüm
- F. Olağanüstülükler (Harikuladelik)
- G. Devler
- H. Denemeler (Sınama, Test etme)
- J. Akıllılar ve Aptallar
- K. Aptallar
- L. Talihin (Kaderin) Tersine Çevrilmesi
- M. Geleceği Belirleme
- N. Şans ve Kader
- P. Toplum
- Q. Ödüller ve Cezalar
- R. Tutsaklar (Esirler) ve Kaçaklar
- S. Anormal Zulümler
- T. Evlilik [Cinsellik]
- U. Hayatın tabiatı
- V. Din
- W. Karakter Özellikleri
- X. Mizah
- Z. Çeşitli Motifler (alıntılayan Ekici 2008: 75).

Yukarıda belirtilen ana başlıklardan sonra gelen numaralar motifin genel kapsamını belirtir. Örneğin, A1441 motifi “Mitolojik Motifler” dendir. A1441,

“insanların tarıma geçmesi” motifinin referans numarasıdır. Bu numaradan nokta ile ayrılan başka bir sayı ise “insanların tarıma geçmesi”ne dair daha özellikli bir durumu belirtir: A1441.4 motifi, ekim-dikim yapımının başlangıcına dair motiflere işaret eder; A1441.4.1 ise belirli dönemlerde hasat yapmanın başlangıcına dair motifleri imler. “Şans ve Kader” başlığının altındaki N733, erkek kardeşlerin şans eseri karşılaşması motifinin numarası iken, N733.3 kodu, özel olarak Yusuf peygamber ve kardeşlerinin hikâyesine işaret eder. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki *Motif İndeks* her motifin yer aldığı, yeryüzündeki tüm sözlü anlatıları kapsayan bir dizin değildir. Hint-Avrupa halk anlatılarını çalışan ve sonrasında yukarıda gösterilen sınıflandırmaya giden Thompson, çalışmasının kapsamını gün geçtikçe geliştirmiş, ayrıca dünyanın farklı bölgelerinde halk bilimi araştırmacıları da bu dizine katkı sağlamışlardır. Ne var ki hâlâ *Motif İndeks*’te mevcut olmayan motifler vardır.

Motif İndeks’te yer almayan motiflere gönderme yapmak için söz konusu motife en yakın motif bulunup, bulunan motifin ana başlığını gösteren harfin soluna bir “c” harfi konur. Bu harf, *Motif İndeks*’te işaret edilen motif ile asıl gönderme yapılmak istenen motifi karşılaştırmak gerektiğini gösterir ve İngilizce “karşılaştırmak” anlamındaki “compare” kelimesinden gelir. Örneğin, Yusuf peygamberin hikâyesinde, kardeşleri tarafından kuyuya atıldıktan sonra bir kervan tarafından bulunması vardır. Ancak *Motif İndeks*’te buna karşılık gelecek bir madde bulunmamaktadır. Benzer bir durum, N760 numaralı “Diğer Tesadüf Eseri Karşılaşmalar”dan biri olan N768 numaralı “terkedilmiş çocuğun şans eseri zalim bir kadın tarafından bulunması” motifinde vardır. Ne var ki Yusuf peygamber, zalim bir kadın tarafından değil, bir kervan tarafından bulunmuştur. Bundan dolayı söz konusu motife gönderme yapmak için motif numarası “cN768” biçiminde

yazılır. Motifin açıklamasının yazılması gerekiyorsa *Motif İndeks*'te bulunan N768 numaralı motifin açıklaması değiştirilmeden yazılmalıdır. Böylece, *Motif İndeks*'te referans olarak belirtilen motif ile asıl gönderme yapılmak istenen motifin farklı olduğu ve karşılaştırılmaları gerektiği belirtilmiş olur. Bununla birlikte, bazı durumlarda bir motifin birebir aynısı *Motif İndeks*'te bulunmazken çok yakın bir benzeri bulunabilir. Böyle bir durumda *Motif İndeks*'te bulunan motifin kodu ve açıklaması aynen yazılır fakat asıl gönderme yapılan motif ile farklılaştıkları kısımdan sonra, bir parantez içinde, neyin farklı olduğu belirtilir. Örneğin, Leylâ ile Mecnûn hikâyesinde Leylâ'ya âşık olan Kays, sevdiğine kavuşamayınca çöllere düşer oysa *Motif İndeks*'te “sevdiğine kavuşamayan aşığın çöle düşmesi” motifi yoktur. Bunun yerine T93 numaralı “hayal kırıklığına uğramış aşığın kaderi” motifinin altında yer alan T93.2 kodlu “hayal kırıklığına uğrayan aşığın ormanlarda yaşayan bir vahşiye dönüşmesi” motifi vardır. Mecnûn, ormanda değil, çöllerde yaşamaya başlamıştır ama bu iki ortam arasındaki fark, kurguyu ya da motifin algısını kökten değiştirecek durumda olmadığı için motif kodunun soluna “c” harfi eklenmez. Motif kodu olduğu gibi yazılır yalnız açıklama kısmında değişiklik gösteren kısım parantez içinde gösterilir: “hayal kırıklığına uğrayan aşığın ormanlarda (çöllerde) yaşayan bir vahşiye dönüşmesi”.

Bu tezde, Necatigil şiirlerinde metinlerarasılık bağlamında halk anlatısı dönüştürmeleri incelenirken *Motif İndeks*'e başvurulması, Necatigil'in şiirlerinde atıf yaptığı halk anlatılarındaki motifleri uluslararası geçerlik ve kabul görmüş bir *kaynak* esere dayandırmak içindir. Aksi takdirde, söz konusu motiflere atıfta bulunmak için herhangi bir basılı eseri kaynak göstermek, özünde sözlü edebiyat ürünü olan halk anlatıları için uygun olmayan bir yöntemidir. Necatigil'in şiirlerinde dönüştürdüğü motiflerin

*Motif İndeks'*te bulunmaması ve bu yüzden tezde kaynak göstermek için benzerine atıf yapılması, Necatigil'in dönüştürdüğü motiflerin *Motif İndeks'*e eklenmesi gerektiği imasını taşımaz. Bu yönüme şiirdeki motifleri açıklamak ve belirtmek üzere başvurulmuştur.

Necatigil şiirlerindeki kültürel öğeler konusundaki en kapsamlı çalışma, Rahim Tarım'ın *Kültür, Dil, Kimlik Behçet Necatigil'in Şiir Dünyası* adlı kitabıdır. Ancak, söz konusu kitapta şiirlerin folklorik anlatılar bağlamında değerlendirilmesi kısıtlıdır. Bu yüzden, Tarım'ın çalışması, Necatigil şiirlerindeki halk bilimi unsurlarını işaret eden bir kılavuz olarak kullanıldığında yararlı olabilir. Necatigil üzerine yapılan çalışmaların kapsamını eleştiren Nurullah Çetin'in *Behçet Necatigil – Hayatı, Sanatı, Eserleri* kitabında da şiir analizleri yetersizdir (1997: xiii). Çetin, "Şiirinin Beslendiği Kültürel Kaynaklar ve Etkilenmeler" başlığı altında, Necatigil'in şiirleriyle kültürel unsurlar arasındaki ilişkiyi ortaya koysa da bu ilişkileri eleştirel bir yaklaşımla ele almamış, ayrıca bu durumu kuramsal bir arka plana da dayandırmamıştır.

Daha önce de söz edildiği gibi, klasik ve çağdaş edebiyat araştırmacılarının halk edebiyatı üzerine çalışmalarında yöntem yanlışlarına sıkça rastlanır. Bu durum Tarım ve Çetin'in söz konusu kitapları için de geçerlidir. Tarım'ın kitabında, "Dil ve Gelenek" bölümü, Necatigil'in yazdıklarının, kendisinden önceki eserlerle ilişkisi üzerinedir (2002: 116-99). Bu bölümde, sadece şiirlerdeki göndermelere dikkat çekilmiş fakat bu göndermelerin açıklaması konusunda herhangi bir yazılı ya da sözlü kaynağa başvurulmamıştır. Örneğin, "Yün şiirinde tekrarlanan 'güç' kelimesi bir taraftan Şeyh Galip'e, bir taraftan Şeyhülislam Yahya'ya, bir taraftan da Nev'î'ye bağlanabilir" cümlesinden sonra bu bağlantıların ne şekilde kurulabileceği ile ilgili bir

açıklama yapılmamıştır (2002: 198). Benzer biçimde, Çetin'in kitabında, "Perili Ev" şiiri ile "Perili El" masalı arasında bir bağlantı kurulmuştur (1997: 248-49). Bu masalın özetine yer verilmiş, kaynak olarak da Eflatun Cem Güney'in *Masallar* (1990) kitabı gösterilmiştir. Ne var ki, Necatigil Alangu ile yaptığı konuşmada söz konusu şiiriyle ilgili şu yorumlarda bulunur: "'Perili Ev' şiiri Türk masallarını aşar, daha uzaklara gider, ta Grimm Kardeşler'e kadar el uzatır" (aktaran Alangu, 1983: 290). Bu durum, halk anlatılarının farklı kültürlerde çeşitli biçimlerde ortaya çıkabileceğini ve folklorik bir unsura yapılan atfın birden fazla metne gönderme yapabileceğini gösterir, aynı zamanda *Motif İndeks*'e başvurmanın Halk edebiyatı ürünlerine yapılan göndermeler söz konusu olduğunda bir zorunluluk olduğuna da işaret eder. Bu tezde, söz konusu göndermeler için *Motif İndeks*'e başvurulacağından yukarıdaki çalışmalarda bulunan belirsizlikler yer almayacaktır.

Tez yazım sürecinde faydalanılan en önemli kaynaklardan biri, hacmi az olsa da Tahir Alangu'nun Necatigil ile, "şiir-masal ilişkilerinin onun sanatına nasıl yansıdığı" üzerine yaptıkları, "Necatigil'in Şiirlerinde Masal Temleri ve Motifleri" başlıklı konuşmadır (1983: 283). Alangu'nun da belirttiği gibi, "Bu konuşmayı, aslına bakarsak, diyalog düzeninde bir makale, bir araştırma olarak da alabiliriz" (1983: 283). Söz konusu konuşmada, Necatigil'in şiirlerindeki masal temleri ve motifleri üzerinde durularak, şairin masalla olan ilişkisi irdelenmiştir. 1966'da *Yeni Dergi*'de yayımlanan bu konuşmada Alangu, Necatigil'in o tarihe kadar yayımladığı şiirlerden hangilerinde masal unsurları olduğunu birer birer açıklamaya çalışmış ve Necatigil'in bu açıklamalarla ilgili düşüncelerini öğrenme imkânı bulmuştur. Burada Alangu'nun tüm motifleri açıklama çabasına Necatigil karşı çıkarak, "Sözlerimi kesip kesip eski kitapları ve elindeki notları karıştırıp işi fazla uzatıyorsun. Bir iki örnek, iki sayfalık bir yazı, bu işe yetmez mi? Geriye

kalanı meraklı olanlar okur” demiştir (1983: 292). Bu yüzden, bu tezin hazırlanma sürecinde, şairin 1966’ya kadar olan şiirlerinde yer alan halk anlatısı imleri ve motiflerini tararken söz konusu konuşmaya başvurulsa da çalışma konuşmada geçen şiirlerle sınırlı tutulmamıştır.

“Behçet Necatigil Şiirlerinde Halk Anlatısı Motiflerinin Metinlerarasılık Bağlamında Dönüştürülmesi” başlıklı bu tezde, şimdiye kadar adı geçen kaynak metinlerde kullanılmayan *Motif İnteks*’i referans gösterme yöntemine başvurulacak ve Necatigil’in şiirleri yeniden yazma biçimlerine göre sınıflandırılıp değerlendirilecektir. Tezin “Necatigil’de Gelenek ve Metinlerarasılık” başlıklı bölümünde, geleneğin metinlerarasılık bağlamında nasıl dönüştürüldüğü ele alınacaktır. Metinlerarasılık sürecinde meydana gelen bağlamsal, biçimsel ve işlevsel dönüştürmeler üzerinde durularak, Necatigil’in halk anlatısı motif(ler)i içeren şiirleri bu üç başlık altında değerlendirilecektir. Şiirlerdeki motifleri belirtmek üzere düzenlenen tablolarda, şiirler kronolojik olarak sıralanmıştır.

1. BÖLÜM

NECATİGİL'DE GELENEK VE METİNLERARASILIK

*Ben günün birinde masallarda modern bir edebiyat değeri
olacağını, böyle alınabileceğini asla düşünmedim.
Bu, benim karanlıkta yordamlama bir yürüyüşüm oldu.
Behçet Necatigil (alıntılayan Alangu, 1983: 296)*

Yazılı olanı yeniden biçimlendirme (metinlerarasılık süreci) belirli söz dizgelerinin çeşitli bağlamlarda yeniden kullanılmasıdır. Metinlerarasılık hem doku –yani dile ait özellikler-, hem metin hem de bağlam düzlemindeki değişikliklerin, dönüştürmelerin önünü açar¹². Kubilay Aktulum, folklorik unsurların metinlerarasılık bağlamında kullanımını ele aldığı *Folklor ve Metinlerarasılık* adlı kitabında, “Basmakalıplaşarak unutulma tehlikesi karşısında [folklorik unsurlar] yazıya geçirilerek metinleşir, metinleşen folklorik bir dizge kapalı bir dizge gibi algılanır.” der (2013: 10). Diğer bir deyişle, folklor ürünlerinin edebiyatta kullanılması, yazıya geçirilerek sabitlenen folklorik değerlerin yeni dizgelerde kullanılıp devingenlik kazanmalarının önünü açar. Bu nedenle söz konusu folklor olduğunda metin kadar metinlerarasılık süreci de önemlidir.

¹² Halkbiliminde doku, metin ve bağlam için bkz.: Alan Dundes, “Doku, Metin ve Konteks”, Çev. Metin Ekici, [Milli Folklor 5.38 (Yaz 1998): 106-19].

Öyleyse folklorik bir ürünün Aktulum'un deyişiyile, "müzeleşmesinin", sıradanlaşmasının, unutulmasının önüne geçme yollarından biri de onların bir metinlerarasılık sürecine dâhil edilmesidir (2013: 34). Necatigil şiirlerinde metinlerarasılık sürecinin bu işlevinin ön plana çıktığı görülür. Eski bir yapıttan alıntılanan bir unsur, yeni bir bağlamda işlenir, yapıtın yeni bağlamına bir dizi biçimsel ve anlamsal değişikliklerle katılarak kullanılır. Böylece hem ana metin çeşitlenmiş olur hem de yeni metin tarihi göndermeleri de olan bir yapıta dönüşür. Necatigil "Şiir Anlayışım, Dil Tutumum" başlıklı yazısında, bu konuda şöyle der: "Yazı sanatları içinde en milli olanı şiidir. Bu yüzden şairin birçok noktalarda bir şeyin sürdürücüsü olması, eskiye yaslanması gerekir" (*Düzyazılar 1*, 1983: 52-3). Necatigil'in sözlerinden yola çıkarak, onun metinlerarasılık sürecini millî olanın sürdürücüsü olmanın yanı sıra eskiye dayanmak için de kullandığı öne sürülebilir. Halk anlatılarında "ölmeyi reddeden canlı fosil"lere (alıntılaman Aktulum, 2013: 35) şiirlerinde yer vererek onlara yeni bir yaşam alanı sunmanın yanı sıra söz konusu göndergelerin birikiminden ve anlam çağrışımlarından da faydalanmıştır.

Folklorik bir unsurun devingenliğinin somut bir biçimde ortaya koyulabilmesi ve izlenmesi, metinleştirilmesine bağlıdır. Folklor, metinlerarası süreçler sonunda kendini yineleme, yenileme ve geliştirme imkânı bulur. Aktulum'un da belirttiği üzere, "[metinlerarası] bakış folklorik göstergeleri durağanlıktan devingenliğe çevirerek onların güncelde tutulabilmesine olanak sağlar" (2013: 11-12). Necatigil şiirlerinde gelenekten yararlanarak bu unsurların devingenliğini sağlar ki kendisi de bu durumun farkındadır. Hayattayken yayımlamadığı şiirlerinden birinde "Her şey bir çeviri" dir der, "Değişiktir, aynı şeyin çevirisi" (*Şiirler 1972-1979*, 1996: 425). Aynı biçimde, bir folklorik ürün, her bir yeni bağlamda ve yeni koşullarda,

olduğu gibi tekrarlanmaz, bir dizi dönüşüm işleminden geçirilerek yeniden inşa edilir. Bu yüzden, Aktulum, “‘Versiyon’ kavramının doğasında bağlamsal, biçimsel ve işlevsel bir dönüştürme düşüncesi gizlidir” der (2013: 34). Bu tezde, Necatigil şiirlerinin metinlerarasılık bağlamında incelenmesi sırasında, bu üç başlık, yani bağlamsal, biçimsel ve işlevsel dönüştürmeler, üzerinde durulacaktır. Metinlerarası dönüşüm süreçlerinde, bağlamsal, biçimsel ve işlevsel dönüştürmeler birbiriyle kesişebilir. Başka bir deyişle, bağlamsal olarak dönüştürülen bir metnin aynı süreç sonucunda işlevi de dönüştürülmüş olabilir, bununla birlikte, her yeniden yazma biçimsel bir dönüştürme olarak kabul edilir. Dönüştürmelerin kesiştiği durumlarda, diğerlerine göre başat olan dönüştürme ön plana çıkarılacak ve bu başlık üzerinden değerlendirilecektir.

Necatigil’in şiirlerinde gerçekleştirdiği dönüştürmeler üç başlık hâlinde sınıflandırılabilir. Bunlardan ilki, **bağlamsal** dönüştürmelerin başat olduğu, anlatıcı öznenin bilindik bir olayın kahramanının yerine geçmesiyle olayın yeniden kurgulamasıdır. Burada kahramanın anlatıcı özne olması ve olayın yeniden kurgulanması ile metin kaynak bağlamından büyük ölçüde kopar. İkinci olarak, şiirde bilindik bir olayın kurgusunun değiştirilmesidir. Söz konusu şiirlerde, olayın kahramanları değiştirilmeden salt kurguyla oynandığı için bağlamsal dönüştürmeden çok, **biçimsel** dönüştürmenin başat olduğu söylenebilir. **Bağlamsal** ve **biçimsel** dönüştürme arasında belirgin bir fark olmadığı için, şiirlerde kullanılan motifleri sınıflandırmak üzere, bu tezde ikisi arasındaki çizgi, anlatıcı öznenin kurgunun kahramanı olup olmadığıyla belirlenmiştir çünkü anlatıcı öznenin kurgu kahramanı ile yer değiştirmesi bağlamsal dönüştürmenin daha belirgin olmasına yol açmaktadır. Son olarak, **işlevsel** dönüştürmenin başat olduğu, anlatıcı öznenin bilinen bir motife gönderme yaparak içinde bulunduğu durumlarla

ilgili tespitlerde bulunması gelir. Tezde bu dönüştürmeler yukarıda belirtilen üç alt başlık hâlinde irdelenecek, şiirlerde motiflerin bulunduğu mısralar, motifler ve bu motiflerin *Motif İndeks* kodları tablolarla gösterilecektir.

1. A. Necatigil Şiirlerindeki Halk Anlatısı Motiflerinde Bağlamsal

Dönüştürme

*Yazdıkları ister özgüven'in devaynalarında büyüsün, ister
özkinamanın kılpranga süzgeçlerinden geçsin, ben, gene de,
"ben" diyen şairleri seviyorum. Kendi yazdıklarımın da,
bu ben'lerden birini yazdığım için, memnunum.
Behçet Necatigil (Düzyazılar 1, 1983: 61)*

Necatigil, poetika anlayışını yazdığı eseri *Bile/Yazdı*'da, şiirlerinde kendisini ve yakın çevresini anlattığını söyler. Şiir tekniği yıllar içinde değişiklik gösterdiyse de Necatigil konusunu değiştirmemiş, her zaman kendisi ve yakın çevresinde gözlemledikleriyle şiirinin sınırlarını çizmiştir. Ancak bu durum Erturan Elmas'ın belirttiği gibi Necatigil'in hayal gücünün "son derece zayıf" olması ile ilgili değildir (2010: 48). Elmas, Necatigil'in şiirlerinin konusunu kısıtlamasının nedeni olarak şunları öne sürer: "Coşku dolu, hayal ürünü, düş gibi şiirler yazamayan bir şair ne anlatabilir şiirlerinde? Elbette ki yaşadığı hayatı ve sosyal çevreyi... Bu nedenle Necatigil ev ve aile hayatını, mahallesini, çevresini, yani havasını teneffüs edip suyunu içtiği İstanbul'u kaleme almıştır" (2010: 49). Buradan anlaşılabileceği üzere, Elmas, Necatigil'in çevresini yazmaya "mahkûm" olduğunu düşünür. Ne var ki aşağıda Necatigil'den alıntılanacak açıklamalarda bu durumun şair tarafından yapılmış bilinçli bir "tercih" olduğu ve yıllar boyu bu tercihinin aynı kaldığı

görülebilecektir. İlk olarak, 1947'deki bir konuşmasında, "Sanatçının çevresinden ve kendinden el etek çekip hayal derinliklerine kapandığı fildişi kule devri geçti. Asıl gerçek hayatın bölümlerindedir. Sosyal şartlar bizi durmadan kendine çekiyor. Nasıl yaşadığımızı [fark ettiğimiz] ölçüde şiir yazıyoruz" demiştir (*Düzyazılar 1*, 1983: 76). Burada Necatigil günlük hayatla ilgisi olmayan, zihinlerindeki ideali yazan şairleri eleştirir. Aynı doğrultuda, 1951'de "Nasıl Yazarım?" başlıklı yazısında şöyle bir açıklamada bulunmuştur: "Konularımı maddî manevî cepheleriyle ya kendi hayatımdan ya çevremden alırım" (*Düzyazılar 1*, 1983: 76). 10 yıl sonra, bu konudaki düşüncelerini yinelediği bir konferansında şunları söyler:

Birey kendisini çeviren, kendisini belirli bir yaşamaya bağlayan, mecbur ve mahkûm eden olay, ilişki ve eşyalarla var olabildiğine göre, önce kendi şartlarını, kendi hâllerini dile getirir, getirmelidir. Kendini bir yana itip başka yaşamlara açılması, hayal ya da gözlem yoluyla bunları vermeye kalkması hâlinde ortaya çıkan eser, doğal olmaktan çok zihnî olacak; özentî, yakıştırma tehlikelerine daha yaklaşıp bulunacaktır. (*Düzyazılar 1*, 1983: 44)

Buradan Necatigil'in şiirlerini kendisi ve çevresi odağında kurgulamasının, hattâ bu konuyu mesele edinmesinin bir zorunluluktan çok, tercih olduğu anlaşılır. Bu durumda, şiirlerinde hayatındaki gerçeklikleri işleyen şairin kullandığı gerçek dışı halk anlatısı unsurlarını da çevresindeki gerçekliklere uyarlamış olduğu, gerçeklikleri anlatmak için bir araç olarak seçtiği sonucuna varılır. Nitekim masal araştırmacıları da bu sonuçla hemfikirdir: "Masal, yaşanan hayatın içinde ve bu hayata bağlı bir edebî türdür. Hayâllerden, olağanüstü güçlerden, aslı yok yer ve zamandan faydalanması onu hayattan koparmaz. Aksine kimi tip ve olaylarla masal, hayatı yansıtır" (Mehmet Aça, vd., 2008: 138). Necatigil şiirlerinde kullanılan halk anlatısı motiflerinin gündelik hayatın bir parçası olarak yeniden kurgulandığı görülebilecektir.

Necatigil'in gelenekten ve sözlü ürünlerden faydalanması gene kendisini, yaşadıklarını ve çevresini anlatmak içindir. Necatigil, konularını çevresiyle sınırlandırırken konularını işlerken kullandığı motifleri Divan edebiyatının yanı sıra halk edebiyatı dünyasından alır. Şairin masal evrenine ait motiflerle mitolojik kahramanları kullanması gündelik hayatını dile getirmek içindir.

Necatigil bu durumu şöyle ifade eder:

Yazdıklarım kendi büyük değerlerimizden, yüzyıllardan bu yana sürüp gelen diri sözcüklerden, deyimlerden, söz ve edebiyat ürünlerinden beslensin isterdim. Batı eseri bir yerde bana beni vermiyor. Onun bir de benden geçmesi; bizim koşullarımızda değişmeler geçirip yeni biçimlere girmesi gerek. (*Düzyazılar 1*, 1983: 52)

Necatigil'in, Batılı eserlerin "benden geçmesi" diye dile getirdiği durum, bir motifin yeniden işlenmesi sırasında gerçekleşen dönüştürmelerdir. Necatigil, şiirlerinde folklorik anlatı unsurlarını, kendi hayatına ve yakın çevresine uyarladığı için dönüştürmelerinin kapsamı Batı eserleriyle sınırlı değildir.

Özellikle bu bölümde ele alınacak şiirlerde, Necatigil, halk anlatıları kurgularına anlatıcı özne "ben"i eklemeler. Bu durumda olayların kahramanı değişir; mitolojik olayların, masalların, halk hikâyelerinin ve diğer kurguların geçtiği yer, anlatıcı özne "ben" in yakın çevresi olur. Böylelikle bağlamsal dönüştürmelerin başat olduğu motifler ortaya çıkar.

Aşağıdaki tabloda bu motiflerin listesi verilmiştir:

TABLO 1: Bağlamsal dönüştürme örnekleri

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Hâltercümesi	Yılların çarmıhında vücudumu günler, Taşa tuttu. Çivilenip kaldı ufkumda, Mevsimler var, yağmur bulutu.	çarmıha gerilmek	Q462 <i>bir ceza olarak çarmıha gerilmek</i> V217.2.3 <i>İsa'nın çarmıha gerilmesi</i>
	Bir sır gibi ele verdi beni Kuyularda kamışlar.	kuyuya söylenen sırrı rüzgarla yayan kamışlar	D1316.5 <i>konuşan sihirli kamışların sırrı ifşa etmesi</i>
Sevda Peşinde I	Ben artık bulunduğun şehirden gittim, İnsan kuş misâli! Sen hâlâ O kalabalık evde olmalısın, Gelip gidenin çok mu bari? Üzgünüm Leylâ, Dünya hâli!	Leylâ ve Mecnûn hikâyesi	T93 <i>hayalkırıklı- ğına uğrayan aşışın ormanlarda (çöllerde) yaşayan bir vahşiye dönüşmesi</i>
Sevda Peşinde II	Aklıma eski bir hikâye geldi: Leylâ ile Mecnûn. Bende bu sevda varken, Dalgın anımda bir gün Ölürüm yol ortasında. Yâra haber etseler bari: Seninki çiğnendi.	Leylâ ve Mecnûn hikâyesi	T93 <i>hayalkırıklı- ğına uğrayan aşışın kaderi</i>

Tablo 1 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Tempora Mutantur	Mecnûn da beyabana Bu yollardan gitmişti. Ben artık eskisi gibi değilim, Devran değişti.	Leylâ ve Mecnûn hikâyesi	T93 <i>hayalkırıklı- ğına uğrayan aşığın ormanlarda (çöllerde) yaşayan bir vahşiye dönüşmesi</i>

Tablo 1 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Alicengiz	Alicengiz' e ilk defa Masallarda rastladım. Dervişin bütün fendini Dervişe karşı kullandı Kurtardı kendini. Alicengiz' e sonradan Hayatta da rastladım: En çetin durumlarda Zeki, hem de nasıl, cin gibi, Sıyrılıyordu kolayca. Alicengiz' den bu işin Sırrını sordum. Tehlike var baktım ki Hemen kılık değiştir, Benim yaptığımı yap! dedi, Yerine göre tavşan ol Yerine göre tilki! Benzemek istedim Alicengiz' e: Hayır, kolay değil, hayır Elma olmak ellerde Bıçaklar hazır iken, Serçe olmak dallarda Atmaca nâzır iken.	"Keloğlan ile Alicengiz" masalı	K97 <i>aldatmacayla düelloda galip gelme</i> D117.2 <i>insanın tavşana dönüşmesi</i> D113.3 <i>insanın tilkiye dönüşmesi</i> D211.5 <i>insanın elmaya dönüşmesi</i> D151.8 <i>insanın serçeye dönüşmesi</i> AT 652 <i>insanın meyveye dönüşmesi</i> AT 405, 432, 665 <i>insanın kuşa dönüşmesi</i> AT 325 <i>insanın hayvana dönüşmesi</i>

Tablo 1 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Hülyâların Şiiri	Bir şimşek hızla aktı yanımdan Bu da iş mi Hülyaların seccadesinde Benim gibi gitmiş mi? İndim bir başka diyâra Unuttum şimdi neresi Hep varlıkları gördüm Darlık yok bu dünyada. [...] Lambamı yaktım ki Sisli İstanbul, çıplak oda Yok içinde gördüklerimin biri Güldüm: Ben kim oluyorum da Yazıyorum hülyâların şiirini.	"Alaaddin'in Sihirli Lambası" masalı; uçan halı; sihirli lamba	D1520.19 <i>sihirli halı ile seyahat</i> D1155 <i>sihirli halı</i> D1421.1.5 <i>cin çağıran sihirli lamba</i> AT 561, 562
Üç Turunçlar	Üç turunçlara aşkım Önüne geçilmez oldu baktım Yallah deyip atladım atıma Şehzadenin yaptığını yaptım. [...] Bağlar bir düşünce elini kolunu Susuz olmaz bu iş ahab saklama Masallarda şehzade Muradına ermiş ama Önce bulmuş suyunu.	"Üç Turunçlar" masalı	Z71.1 <i>Formülistik sayı: 3</i> D981.3 <i>Büyülü Turunç</i> AT 408 cD211.1 <i>İnsanın turunca dönüşmesi</i> cT543.3.1 <i>Turunçtan doğmak</i>

Tablo 1 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Fareli Köy	Farelerle dolmuş dünya Kavalımı öttürsem Fareleri bu köyden Alıp götürsem. Fareler gitse bayram Sevinse cümle âlem Sigaramı tütürsem.	"Fareli Köyün Kavalcısı" hikâyesi	D1427.1 <i>sihirli flütün insanları zorla peşine takması</i>
Çarmuh	Birini kaparım, biri açılır Masraf kapıları masal kapısı.	açılıp kapanan kapılar	D1557 <i>kapının açılmasını sağlayan büyü</i> cD1557.4 <i>tapınağın büyüyle açılıp kapanan kapısı</i>
Sahipsiz Gölge	Tantalos'un dalları gibi gece yarısı Çekilir geriye, uykular insafsız.	Tantalos'un cezası	Q501.2 <i>Tantalos'un cezası</i>
Zar	Sanki kendim giymişim düğmeleri ilikli Şimdi çözemiyorum gittikçe dar geliyor Bir kapı - - sessizlik, işte bütün hepsi.	Kerem ile Aslı hikâyesi	D1086 <i>büyüülü gömlek</i>

Tablo 1 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Hazırlık	Kurtlar kuşlar emrim altında, Yıllaryılı hüküm sürdüm, Hüküm verdim tahtımda. Ne elmas, ne altın Üstümde bir hâlsizlik - - Hastalık olmasın? Benden bahsediyorlar galiba, Dünyanın değişti tadı, Aşk dedikleri bu mu yoksa? Hüdhüdüme ne oldu? Kalbe saplanmak üzre Sevda içime doğdu.	Süleyman ve Belkıs'ın hikâyesi	cH540.2.1 Saba kraliçesinin Süleyman Peygamber'e bilmeceler göndermesi

Tablodaki şiirlerden ilki, “Hâiltercümesi” adlı şiirdir (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 12). Burada Necatigil şiirdeki “ben”i çarmıha gerilmiş olarak yansıtarak, yılların onda yarattığı acıları dile getirir. Hristiyan mitolojisine göre, İsa da çarmıha gerilerek cezalandırılmış (Q462; V217.2.3), hatta tüm insanların günahına kefarete olacak kadar çok acı çekmiştir. Anlatıcı özne kendi acılarını İsa’nınki ile kıyaslar ve “çivilenip kaldı” diyerek çarmıha gerilme motifini vurgular. Bununla birlikte, aynı şiirin devamında bu defa kendini Kral Midas ile kıyaslayarak kuyulardaki kamışların sırrını ele verdiğini söyler.

Böylelikle, ne kadar bahtsız olduğunu bildirir. Kral Midas’ın hikâyesi

Necatigil tarafından şöyle anlatılır:

Midas, günün birinde Apollon ile Pan arasındaki bir musiki yarışında Apollon’un kazanmasını haksız bulduğu için, Apollon Midas’ın kulaklarını eşek kulağı yaptı. Midas, bu ayıbı gizlemeye çalışıyordu. Ama berber, sırrın farkına vardı; ağzından kaçırmamak için kendini çok zorladı. İcini yakıp

kavuran sırdan kurtulamıyacağını anlayınca, biraz ferahlamak için, toprağa bir çukur kazdı. “Midas’ın kulakları eşek kulağı!” diye fısıldayıp çukuru tekrar kapadı. Çukurun açıldığı yerde sazlar bitti. Rüzgar, sazları kımıldattıkça fısıldanmış sözler sağa sola yayıldılar [D1316.5]. Midas’ın sırrı böylece yayılmış oldu. (1978: 67)

Şiirde anlatıcı öznenin kendini Midas ile kıyaslaması kendini onun kadar bahtsız hissetmesindendir. Bu şiir –ve geçim sıkıntısı, darlık ve hastalıklarla ilgili öteki şiirler- Necatigil’in hayatından bir kesit olarak da okunabilir. Çünkü hayatı boyunca çeşitli hastalıklardan muzdarip olan ve geçim sıkıntısı çeken şaire göre, şiir ile şairin hayatı arasında kaçınılmaz bir ilişki vardır: “Ben ... şiiri, şairin hayatına paralel, o hayatın bir görüntüsü diye düşünüyorum” (*Düzyazılar 1*, 1983: 44). Şairin motiflerin dönüştürülmesi ile ilgili görüşlerinden yola çıkarak hayatını şiirlerinde dile getirdiği savlanacaktır. Bu konuda, Ayşe Sarısayın’ın babası Behçet Necatigil’i anlattığı (oto)biyografik “*Çok Şey Yarım Hâlâ*” (2001) kitabında babasının şiirlerinde kendisini ve çevresini anlattığını bildirir. Bu düşüncesini desteklemek için babası Necatigil’in konuşmalarından ve röportajlarından örnekler sunar. Örneğin, Selim İleri 1978’de gerçekleşen bir röportajda, Necatigil’den çocukluğunu anlatmasını istediğinde Necatigil şöyle der: “Şiirlerim anlatmıyor da ben anlatacaksam kendimi sana; kalsın bu konuşma” (alıntılayan Sarısayın, 2001: 26). Dolayısıyla, Necatigil’in şiirlerinde kendisini anlattığı, şiirlerindeki anlatıcı öznenin şairin bizzat kendisi olduğunu öne sürmek yanlış olmaz. Bununla birlikte, şiirleri incelerken anlatıcı özne ile şair arasındaki ayrım korunacak, ikisinin kesişmesi durumu ayrıca belirtilecektir. Burada önemli olan Necatigil’in folklorik motifleri kullanırken de kendi gündelik yaşantısını anlatmasıdır.

“Hâiltercümesi” şiirinden sonraki “Sevda Peşinde I” ve “Sevda Peşinde II” (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 42, 43) şiirlerinde, anlatıcı özne kendisini Leylâ ile Mecnûn hikâyesinde, Leylâ’nın aşkından deli (mecnun) olup çöllere düşen Kays ile karşılaştırır (T93). Şiirlerin ilkinde, anlatıcı özne Leylâ’yı bırakıp gittiğini söyler, bu hâliyle hikâyedeki özgün motifi andırır. Ne var ki, anlatıcı özne durumu kabullenmiş görünür ve Leylâ’ya bunun “dünya hâli” olduğunu söyler. Bu kabulleniş, okura günümüz koşullarında efsanevi bir aşkın olanaklarını sorguladır. İkinci şiirde ise, anlatıcı özne kendini yeniden Mecnûn ile karşılaştırır. Bu defa, anlatıcı özne, aşk konusunda iddialı olan Mecnûn’a benzer bir karakterdir. Ancak aşkıdan ölmesi durumunda sevdiğine gidecek haber, “seninki çiğnendi” olacaktır. Bu durum, günümüzde aşka ve âşıklara bakışın nasıl olduğunu yeniden gözler önüne serer. Aşkta ölen biri için “çiğnendi” gibi “aşkın yüceliğine” yakışmayan bir ifade kullanılması, aşka bakışın kesinlikle yozlaştığını gösterir.

Tabloda sonraki şiir “Tempora Mutantur” da da Leylâ ile Mecnûn hikâyesine gönderme vardır (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 56). “Zaman değişti” anlamına gelen “Tempora Mutantur” adlı şiirde, anlatıcı özne Mecnûn’u çöllere düşüren tecrübeleri yaşadığını belirterek kendisini Mecnûn ile karşılaştırır. Anlatıcı özne Mecnûnlaşmamasının nedeni olarak da zamanın değiştiğini, artık Mecnûn olunacak çağların geçtiğini söyler. Bu durum, Leylâ ile Mecnûn hikâyesinde sevdiğine kavuşamayan aşığın bu ayrılığın acısıyla delirmesinin (T93) bağlamı dışında, farklı bir zamanda ve farklı kişilerle gerçekleşme olasılığının bulunmadığını anlatır. Selim İleri, Necatigil ile ilgili yazdığı *Kırık İnceliklerin Şairi* (1999) kitabında, bu konuda şu yorumda bulunur: “Dicle, Leylâ, Aslı, Ferhat [Necatigil şiirinde] hep birer ‘sıfat’ olur, eski yaşamdan yeni yaşama masal kimliklerini, maceralarının yüceliğini usul usul yitirmişlerdir” (76). İleri’nin de öne sürdüğü gibi, klasik aşk hikâyelerinin

kahramanları, bağlamlarından koparıldıkları zaman kimliklerini kaybederler, yeni bağlamlarında onların kim olduğunu anımsatan bir tek adları vardır.

“Alicengiz” şiirinde Necatigil, “Keloğlan ile Alicengiz” masalındaki Keloğlan karakterinin yerine anlatıcı özneyi konuşturur (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 121). Anlatıcı özne, Alicengiz’in kılık değiştirme yeteneğine hayran kalmış ve onun gibi olmak istemiştir (AT 652; AT 325). Ne var ki, tehlikeli durumlarla kılık değiştirerek başa çıkmak, anlatıcı özne için riskli görünür. Keloğlan’ın masal dünyasında sergilediği cesaret, anlatıcı öznenin gerçek hayatta yapabileceklerinin çok üstündedir. Bu yüzden, bağlamından koparılmış bir kurguda başkahraman olan anlatıcı özne masal dünyasındaki benzerinin aksine riskleri göze almaz –ve kurgu böyle sonlanır. Tıpkı aşkın gereklerini yerine getiremeyen, kimliğini yitirmiş âşıklar gibi, bu hikâyenin başkahramanı Keloğlan da Necatigil’in şiirindeki bağlamında kimliğinden kopar, masal dünyasında yapabildiklerini Necatigil’in dünyasında sergileyemez.

“Hülyâların Şiiri” masal evreni ile gerçek dünya arasındaki farkın açıkça ortaya koyulduğu bir şiirdir (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 105). Şiirin başında, uçan halısının üstünde şimşekle yarışan anlatıcı özne (D1520.19), hep varlıkların olduğu, darlıkların olmadığı yerleri gezer. Hülyalar arasındaki uzun yolculuklarından sonra lambasını yaktığında ise gerçeklerle yüzleşir: “Sisli İstanbul, çıplak oda / Yok içinde gördüklerimin biri”. Şiirin sonunda ise hayal âleminde başından geçenleri gerçek sandığı için içerler: “Ben kim oluyorum da / Yazıyorum hülyâların şiirini”. Necatigil’in daha önce de belirttiği gibi: “[şairin] kendini bir yana itip başka yaşamlara açılması, hayal ya da gözlem yoluyla bunları vermeye kalkması hâlinde ortaya çıkan eser,

doğal olmaktan çok zihnî olacak; özentî, yakıştırma tehlikelerine daha yaklaşık bulunacaktır” (*Düzyazılar 1*, 1961: 44). Anlatıcı özne, masal kahramanlarının hayalleriyle şiirler yazmanın kendine uygun olmadığını farkına varır, bu işten vazgeçerek şiiri sonlandırır.

Necatigil, “Alicengiz” şiirindekine benzer biçimde, tablonun bir sonraki şiirinde “Üç Turunçlar” masalını yeniden yazar (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 127). Şiirin ilk kıtasında: “Üç Turunçlar’a aşkım/ Önüne geçilmez oldu baktım/ Yallah deyip atladım atıma/ Şehzadenin yaptığını yaptım.” Diyerek masalsı bir açılışı yapar ve anlatıcı öznenin masalın başkahramanı olduğunu belli eder. Tahir Alangu ile yaptığı röportajda da “Üç Turunçlar” şiirinden şöyle söz eder: “bir masalı baştan sona bir toplum gerçeğini yansıtmakta fon olarak kullandığım, dolaylı anlatım aracı hâlinde sergilediğim görülür” (alıntılayan Alangu, 1983: 286). “Üç Turunçlar” masalı, genel çerçevesiyle şöyledir: Bir şehzade, yaşlı bir kadının bedduası sonucu Üç Turunçlar’a âşık olur. Üç Turunçlar’ı bulmak için yola koyulur; zorlu bir yolculuktan sonra üç turunçları asılı oldukları yerden alır. Turunçları sulu bir yerde kesmesi konusunda uyarılan şehzade, buna karşın ilk iki turuncu susuz yerde keser ve turunçların içinden çıkan güzel kızlar (cD211.1; cT543.3.1) “Şehzadem su!” diye inleyerek susuzluktan can verirler. Üçüncü turuncu sulak bir yerde kesen şehzade, içinden çıkan güzeller güzeli kıza âşık olur. Aralarına giren bir çingene kız yüzünden ayrılan çift, masalın sonunda yeniden bir araya gelir. Necatigil’in “Üç Turunçlar”ındaki anlatıcı özne de masaldaki şehzadenin geçtiği aşamalardan geçerek üç turunçlara kavuşur; o da – şehzade gibi- ilk iki turuncu zamansız keserek içlerinden çıkan güzellerin ölümüne neden olur. Anlatıcı özne, elinde kalan son turunçla kendini uyararak şiiri sonlandırır: “Bağlar bir düşünce elini kolunu/ Susuz olmaz bu iş ahab saklama/ Masallarda şehzade/ Muradına ermiş ama/ Önce bulmuş

suyunu". Masal evreninde bile, turunçlar ancak sulu ortamda kesildiğinde içlerinden çıkan güzeller hayatta kalabilmiştir. İyilerin mutlu olduğu son'la biten masallarda bile, birtakım koşullara uyulmadığında üzücü olaylar meydana gelebiliyorsa, anlatıcı öznenin gerçek dünyada mutluluğa kavuşması ancak o koşullara uymasıyla gerçekleşecektir. Necatigil, bu şiirinde masal unsurlarını nasıl kullandığını şöyle belirtir:

Bu şiirimde, masaldan toplum gerçeğine değinen yaşantıya geçişi, şiirin son parçasında açıkça ortaya koymuştum. Tıpkı masalcıların "kıssadan hisse"lerinde yalın gerçeğe şöyle kesin bir bitirişle dönüşlerinde olduğu gibi. Burada masalı yalnız bir toplum gerçeğini ifadede değil, masalcıların kullandıkları gibi kullanıyordum. (alıntılayan Alangu, 1983: 287)

Şair, masalı bağlamından koparmış olsa da işlevini değiştirmemiş, okurunu gerçekliğe döndürerek masala "kıssadan hisse" özelliği kazandırmıştır: mutluluk birtakım koşulların sağlanmasına ve kurallara uyulmasına bağlıdır.

"Fareli Köy" şiirinde anlatıcı özne, kendini "Fareli Köyün Kavalcısı" masalının başkahramanının yerine koyar (*Şiirler 1938-1958*, 1995:146). "Fareli Köyün Kavalcısı" masalında bir köyü fareler basar. Köylüler, yeni tanıştıkları bir kavalcıya, köyü farelerden temizlemesi için para teklif eder ancak kavalcı fareleri müziği ile köyün dışına çıkarıp görevini tamamladıktan sonra köylüler verdikleri sözü tutmaz. Kavalcı da köyün çocuklarını kavalının sesiyle peşine takarak köyden uzaklaşır (D1427.1). Şiirdeki anlatıcı özne ise masaldakinin aksine sadece farelerden kurtulmak ister, işin sonunda ise kendini "sigara tütürerek" ödüllendirmek ona yetecektir. Necatigil eşi Hayriye Hanım'a yazdığı bir mektubunda şunları söyler: "Şikâyet Tanrıya isyandır ve saadet küçük şeylerde" (alıntılayan Sarısayın, 2001: 67). Bu sözleri şairin "Fareli Köy" şiirindeki tavrıyla özdeşleştirmek mümkündür:

Kendisini rahatsız eden bir durumu çözmek için bizzat gönüllü olur, sorunu çözdükten sonra da mutluluğu küçük bir şeyde arar: “Sigaramı tütürsem”.

Necatigil kimi şiirlerinde de masal ve mit motiflerini kullanarak gündelik hayatındaki zorlukları betimler. Örneğin, “Çarmıh” şiirinde, masraf kapılarını açılıp kapanan sihirli kapılar (D1557; cD1557.4) gibi gösterir (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 182). “Sahipsiz Gölge” şiirinde ise tanrılara yalan söylediği için cezalandırılan Tantalos’a gönderme vardır (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 189). Necatigil Tantalos’un cezalandırılması ile ilgili şunları söyler: “Tanrılar ona Misafir geldikleri vakit, Tanrıların her şeyi bilip bilmediklerini anlamak istedi, oğlu Pelops’u kesti, yemek diye tanrıların önüne koydu” (1978: 46). Tantalos’un cezası, altından suların, üstünden yemişlerin eksik olmadığı bir yerde sonsuza kadar kalmaya yazgılı olmaktır (Q501.2). Ne var ki, Tantalos, su içmek için her eğildiğinde, sular çekilir, yemek için meyvelere elini her uzattığında ise, ağacın dalları yukarı kalkar, böylece Tantalos nimetler içinde de olsa onlardan hiçbir şekilde yararlanamaz. Anlatıcı özne de uykusuz kaldığı gecelerde ortamının uyumaya elverişli olduğunu ancak uykunun ondan Tantalos’tan kaçan meyve ağacı dalları gibi kaçtığını belirtir.

Öte yandan, “Zar” şiirinde, kendini “Kerem ile Aslı” hikâyesindeki Kerem’in yerine koyarak Aslı’nın çözülmeye çalıştıkça darlaşan gömleğine (D1086) gönderme yapar (*Şiirler 1948-1972*, 1993: 108). Böylece kendi hayatındaki “darlık”ları betimlemiş olur. Hikâyede keşiş kızı Aslı ile paşa oğlu Kerem, birbirlerine ilk görüşte âşık olurlar oysa Aslı’nın babası için Kerem’in Müslüman olması, kızıyla evlenmesine engel olacak kadar büyük bir sorundur; keşiş, kızının Kerem ile evlenmesine izin vermez. Kerem’in paşa babası, keşiş kızını vermeye zorla razı eder. Ne var ki, keşiş baba, Aslı’ya düğün gecesi giymesi için büyülü bir gömlek verir. Evlendikten sonra

Aslı'nın gömleğini çıkarmak isteyen Kerem, hayal kırıklığına uğrar, o düğmeleri çözmeye çalıştıkça düğmeler yeniden iliklenir. Sonunda Kerem sevdiğine kavuşamamanın verdiği acı ile "Âh!" ederek yanıp küle döner, Aslı'nın saçları Kerem'in küllerine değerek alev alır, Aslı da oracıkta ölür. Şiirdeki anlatıcı özne, Kerem ile Aslı'nın hikâyesine gönderme yaparak, sıkıntılarını betimlemek için kendini Aslı'nın çözüldükçe darlaşan gömleğinin içinde düşünmektedir. Böylece, büyümlü gömlek motifini farklı bir bağlamda kendi kurmacasına dâhil eder.

"Hazırlık" şiirinde, anlatıcı özne, kendisini hayvanlarla konuşma yeteneğinin yanı sıra onlara hükmetme gücü de olan, sonsuz hazineler sahibi Süleyman peygamberin yerine koyar (*Şiirler 1972-1979*, 1996: 362). Şiirdeki kurmacada anlatıcı özne âşık olmak üzeredir. Daha önce hiç yaşamadığı bu duygu onda heyecanlara ve hastalıklı bir hâle neden olur. Necatigil bu şiirde, Süleyman ve Belkıs hikâyesinde anlatılmayanı, Süleyman peygamberin insanî yönünü ortaya çıkarır. Hikâyeye göre, Süleyman peygamber sarayına gelen Sabâ ülkesi melikesi Belkıs'ın kendisine, ilmine ve zenginliğine hayran olmasını ister (cH540.2.1). Bu yüzden Belkıs'ın tahtını onun haberi olmadan kendi sarayına getirtir, Belkıs tahtını Süleyman peygamberin sarayında görünce çok şaşırır. Ayrıca, Süleyman peygamber, Belkıs'ın yürüyeceği zeminin özel bir işçilikle su gibi görünmesini sağlar, öyle ki Belkıs yere basmadan eteklerini toplar ve ayağı kuru bir yüzeye değince de çok şaşırır. Hikâyede, çevresindeki zenginliğe ve karşı tarafın ilmine hayran olan Belkıs'tır. Süleyman peygamberin duygu ve düşüncelerine yer verilmez. Ne var ki, Necatigil'in kurgusunda Süleyman peygamber kendi durumuna şaşmış görülür: "Üstümde bir hâlsizlik - - / Hastalık olmasın? / Benden bahsediyorlar galiba, / Dünyanın değişti tadı, / Aşk dedikleri bu mu yoksa?". Böylelikle, Necatigil, Süleyman ve Belkıs hikâyesinde üzerinde durulmayan

alt metinleri ve bilinen hikâyede yer almayanları öne çıkarır çünkü bu versiyonda Belkıs'ın düşünceleri, duyguları ve şaşkınlığı değil, Süleyman peygamberin düşünceleri, duyguları ve şaşkınlığı söz konusudur.

Görüldüğü üzere, Necatigil'in halk anlatısı motiflerini kullanarak kurguladığı versiyonlarında, bağlamından koparılan kahramanlar kimliklerinden soyutlanmış, nesneler ise işlevlerini yitirmişlerdir. Necatigil hayaller dünyasından aldıklarını, gerçek hayattaki sorunlarını ortaya koymak için kullanır, hayal kahramanlarını hayatın gerçekleriyle yüzleştirir. "Hülyâların Şiiri"nde bu yüzleşme en açık biçimiyle görülür (*Şiirler* 1938-1958, 1995: 105). Bu şiirde, Alaaddin'in sihirli lambasına (D1421.1.5; AT 561; AT 562) gönderme vardır. Alaaddin lambayı ovunca ona "Dile benden ne dilerse!" diyen bir cin çıkarken şiirdeki anlatıcı özne lambasını yakınca kendi hayatının gerçekleriyle yüzleşir: "Sisli İstanbul, çıplak oda". Benzer biçimde, folklorik anlatı motiflerindeki bağlamsal dönüştürmelerin başat olduğu şiirlerde, kurgu gerçek hayatı konu alır. Hayal ve gerçeğin örtüştüğü bu kurmacalarda hayaller dünyasına ait karakterler ayırt edici abartılı özelliklerinden sıyrılarak gerçekliğin dünyasında öylece var olurlar. Motiflerdeki âşıklar, gerçek dünyada aşk duygusunu yüceltmez; gözüpek kahraman gerçeklik boyutunda çizilince risk almaya cesaret edemez; masal evreninde parasını alamadığı için köyün çocuklarını kaçıran Fareli Köyün Kavalcısı'nı bir sigara mutlu etmeye yeter; Süleyman peygamber görkemiyle değil şaşkınlığıyla çizilir. Öte yandan, hayaller dünyasından alınan karakterler değil, nesneler olduğundaysa durum değişir. Bu unsurlar salt hayatın acı yönünü göstermek için hayaller dünyasından ödünç alınır: çarmıha gerilmek, büyük bir sırrın olmayacak biçimde kamışlar tarafından yayılması, bitmek bilmeyen harcamalar için durmadan açılan masraf kapısı, Tantalos'a işkence eden dallar ve Aslı'nın gömleği.

1. B. Necatigil Şiirlerindeki Halk Anlatısı Motiflerinde Biçimsel Dönüştürme

*Ben isterim ki geçmişin eserleri
bugünün çeşitli edebiyat türlerinin teknikleriyle aktarilsın.
Behçet Necatigil (Düzyazılar 2, 1983: 508)*

Necatigil, çeşitli şiirlerinde eski malzeme ile yeni form arayışı içine girer. Bu tavrı, onun, geleneği birbirine eklemlenerek yeniden söylenen aynılıklar olarak gördüğünü açıkça ortaya koyar. *Bile/Yazdı'* da sanatın tanımını yapan Necatigil, "Sanat, yenileşmeler çerçevesinde tekrarlamalar toplamıdır." der (*Düzyazılar 1*, 1983: 101). Böylece, tekrarlamaların da dönüşüm süreçleri sonucunda yenileşme olarak değerlendirilebileceğinin ve sanat ürünlerinin aynı süreçler sonucunda meydana geldiğinin altını çizer. Necatigil, 1970'te Konur Ertop'la bir röportajında, eserlerinde kültürel kaynaklara neden başvurduğuna, bu kaynaklara başvurmasının önemine dair bir soruya, bugün "metinlerarasılık" adını verdiğimiz kavramı açıklarcasına cevap vermiştir:

Ben öyle zannediyorum ki bugün yeni diye şaşırdığımız birçok şey, geçmişin karanlıklarında [Ortaçağ'ın] kara kaplı kitaplarında bulunabilir. Diriltilebilir. Bugünün verilerinin ışığında yeniden bir yoruma tâbi tutulabilir. Bunlar bilinmeyen konular değil. Değişik, evet bilmediğimiz için değişik. Yeni, bilmediğimiz için yeni. Çekicilikler... Burası doğru. Çok çekici tarafları var. Ben isterim ki *geçmişin eserleri bugünün çeşitli edebiyat türlerinin teknikleriyle aktarilsın.* (vurgu bana ait, *Düzyazılar 2*, 1983: 508)

Necatigil burada günümüzde “metinlerarasılık” diye adlandırılan kavramı, edebiyat alanında eskinin diriltilmesi olarak açıklar ve bunun edebî eserlerde kullanılmasını istediğini belirtir.

Necatigil’in “Açık” şiirinde de aynı tema söz konusudur. Bu şiirinde okuruna, “Bir bizdik san sen, oysa gelir hep biri/ Kurar yeni barınak kullanıp aynı taşları” der (*Şiirler 1948-1972*, 1993: 104). Aynı taşlarla yeni barınaklar kurma, aynı motiflerin kullanılmasıyla yeni ve farklı eserler oluşturmanın bir analojisi olarak değerlendirilebilir. “Barınağı oluşturan taşlar” ile yeni eserleri oluşturan “motifler” aynı kalsa bile, kullanıldıkları yere ve bağlama göre farklı anlam yapıları ortaya çıkarabilmektedirler. Diğer bir deyişle, Necatigil’in şiirlerinde yaptığı dönüştürme, geleneğin seçilmiş dizgeler üzerinden yeniden oluşturulmasına yol açar. Metinlerarası bakış, gelenekselleşen ve / veya klasikleşen kültürel unsurları yeniden üretir, söz konusu kültürel unsurları olduğu gibi yinelemez, onları yeni kalıpların ve / veya kurguların içinde dönüştürerek yeniden yazar.

Aşağıdaki tabloda, Necatigil’in şiirlerinde kullandığı halk anlatısı motiflerinden biçimsel dönüştürmenin başat olduğu göndermeler sıralanmıştır:

TABLO 2: Biçimsel Dönüştürme Örnekleri

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Ayrılkılar II	Kervanlar kalktı gitti. Yusuf kuyu köşesinde Uyudu uyandı ah etti. [...] Kervanlar kalktı gitti.	Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yusuf'un bir kervan tarafından kurtarılması	N733.3 <i>Yusuf ve kardeşlerinin hikâyesi</i> cN768 <i>Terkedilmiş çocuğun şans eseri zalim bir kadın tarafından bulunması</i>
Katır Kuyruğu	Kırk katırın kuyruğunda dağ taş Parçalanırken gövde Güldü oyun boyu gövdesinden uzak İçten hem de. [...] Bir solucan gibi ezilmiş Ezilecekken daha da Güldü Her parçası bir dağda.	kırk katır ya da kırk satır cezası	J216 <i>ölüm tercihleri</i> Z71.12 <i>formülistik sayılar: 40</i>

Tablo 2 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Kan	Yürür Ferhat'la Kerem bir seraba Diz yorgun yol uzun Şirin'e susamış Aslı'ya acıkmış Kavuşurlar bu muydu Kan iter bıkmış.	Ferhat ile Şirin hikâyesi ve Kerem ile Aslı hikâyesi	T80 trajik aşk T91.6.4 prenselerin alt tabakadan birine âşık olması AT 314 T131.8 âşıkların farklı dinlere mensup olmasının evliliklerine engel teşkil etmesi

Tablo 2 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Çıkar Çıkmaz / Da	Aldatıcı görüntüler yüksek kulelerde İp ya da saç merdiven--elleri Kesilir, bir şey değil, çıkar: çıkmaz/da.	"Rapunzel masal"ı ve "Elsiz kız" masalı	R41.2 kuleye hapsedilme AT310 F848.1 kızın uzun saçlarının kuleye çıkmak için kullanılması S11.1 babanın çocuklarının uzuvlarını kesmesi AT 706 Q451.1 ceza olarak ellerin kesilmesi E782.1 ellerin yeniden çıkması
Ölü Örgü	Örülse yeniden Sökülüp örgü.	sökülüp yeniden yapılan örgü, Odysseus'un karısı Penelope'nin hikâyesi	K1227.2 örgü tamamlanana kadar ertelenen talipler

Tablo 2 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Dîvâne Derkenar	Kimin yanında yâri kimin yanında ağyâr kime yanar bağı ağlar bir kuş kolkanad sahrâ da leylâ kırılır mecnun gider andan.	Leylâ ile Mecnûn hikâyesi	T298 <i>ayrı düşen çiftin birbirini yeniden görmesi</i>
66	Çırpınan sular o her gün kuzu kuzu aynı siyasetgâhta Şah İsmail Gülperi Arap Üzengi bir kızı veren var bir ası verecek	Şah İsmail'in hikâyesi	T80 <i>trajik aşk</i> T131.1.2.3 <i>Babanın oğlundan sevdiğiyle tüm iletişimini kesmesini istemesi</i>
Bağban	Çoktu bir iken Çöktü bîsütun Ferhad Duymaz feryadımızı	Ferhat ile Şirin hikâyesi	T80 <i>trajik aşk</i> H912 <i>kıskanç kardeş tarafından ortaya atılan görev</i> AT 408
Hüthüt	Süleyman ve Sabâ, hüthüt ve Belkıs Söylerdi sorsaydık, geç git, bunlar - - Necatigil yok şimdi Belki bir gün olmuştur.	Süleyman ve Belkıs'ın hikâyesi	cH540.2.1 <i>Saba kraliçesinin Süleyman Peygamber'e bilmeceleler göndermesi</i>

Tablodaki ilk şiir olan “Ayrılıklar II” başlıklı şiirinde Necatigil, Yusuf peygamberin hikâyesini (N733.3) yeniden kurgular. Hikâyeye göre, Yusuf peygamber, kardeşleri tarafından kuyuya atıldıktan sonra, oradan geçen bir kervan tarafından alınıp Mısır’da köle olarak satılır (cN768). Yusuf peygamberin babası Hz. Yakup da en sevdiği oğlundan ayrı kaldığı için sürekli olarak ağlamaktadır. Öyle ki gözleri görmez olur. Hikâyenin devamında, Yusuf peygamberin Mısır’da üst düzey bir yönetici olduğuna, kardeşlerini affettiğine ve babasına kavuştuğuna tanık oluruz. Ne var ki Necatigil’in şiirinde kervanlar kuyudaki Yusuf’u almadan geçer: “Kervanlar kalktı gitti. / Yusuf kuyu köşesinde/ Uyudu uyandı ah etti./ Yusufçuk bahçesinde/ Dala dayandı ah etti/ Kervanlar kalktı gitti.” (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 40). Böylece kendi versiyonunda Yusuf’u kuyuda kalmaya mahkûm ederek, hikâyenin kurgusunu değiştirir. Necatigil versiyonunda, Yusuf’un babası ile ayrılığının ne kadar süreceği de sonu da bilinmez, çünkü hikâyenin kırılma noktası bu versiyonda yer almaz. Necatigil, bir sonraki dörtlüğe, “Hasret ne vakte kadar?” diye sorarak başlar, böylece şekilde kendi kurgusundaki bilinmezliği pekiştirir (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 40).

“Katır Kuyruğu” şiirinde ise “kırk katır, kırk satır” (J216; Z71.12) motifine gönderme vardır (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 173). Kimi masalların sonunda, masaldaki kötü karakteri cezalandırmak için onun “kırk katır” ya da “kırk satır” arasından bir seçim yapması istenir. Kırk katırı seçmesi durumunda, kırk katıra bağlanarak vücudu parçalanır. Kırk satırı seçmesi durumunda ise cellatlar tarafından vücudu kırk satır darbesiyle parçalara ayrılır. Necatigil şiirinde kırk katır cezasını seçen birini odağına alır, burada cezalandırılan kişinin mutlu olması, kaynak metinden farklılaşan, dolayısıyla dönüştürülen kısımdır. Böylece, Necatigil mutlu masal sonlarını sarakaya alır.

“Kan” şiirinde de benzer bir biçimde Ferhat ile Şirin ve Kerem ile Aslı hikâyelerinin kurgusunu değiştirir (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 194). Klasik trajik aşk örnekleri (T80) olan bu halk hikâyelerinde, erkek kahramanların sevdikleri kadınlara ulaşmak için ne tür zorluklar çektiğini gösterir. Ne var ki sevdiklerine kavuşmak onlar için bir “serap”tan başka bir şey değildir. Bu yüzden Necatigil, söz konusu âşıkların sevdiklerinin peşinde “bıkma” derecesine geldiklerini söylemekten geri durmaz. Hâlbuki halk hikâyelerinde âşık sevdiği uğruna elinden gelen her şeyi, bundan büyük haz duyarak yapar, bıkmak onun için söz konusu bile değildir. Bu yüzden, Necatigil’in versiyonu halk hikâyelerinde söylenmeyeni dile getirerek daha gerçekçi bağlamda erkek kahramanların ruh durumunu ortaya koymuştur.

“Çıkar Çıkmaz / Da” şiirinde, Necatigil, tarihteki olayların yeniden yeniden yaşandığını anlatır (*Şiirler 1948-1972*, 1993: 124). Yukarıdaki tabloda yer verilen dizelerde “Rapunzel” (AT 310) masalının yanı sıra “Elsiz Kız” (AT 706) masalına da gönderme vardır. Rapunzel bir cadı tarafından yüksek ve kapısı olmayan bir kuleye hapsedilir (R41.2), cadının her sabah dışarı çıkabilmesi için Rapunzel saçlarını pencereden sarkıtır, cadı da onun saçlarına tutunarak aşağı iner. Akşam olduğunda, Rapunzel saçlarını pencereden sarkıtır ve cadı tekrar kuleye döner (F848.1). Bu durum, Rapunzel’in saçlarını yeni tanıştığı bir prensin tırmanması için aşağı sarkıttığı güne kadar devam eder. Türlü maceralardan sonra prens ve Rapunzel cadıdan kurtularak evlenir. “Elsiz Kız” masalında, babası için ellerinin kesilmesine (S11.1; Q451.1) göz yuman bir kızın çeşitli güçlükler yaşadktan sonra ülkenin kralıyla evlenmesi söz konusudur. Kız masalın sonunda yeni ellere kavuşur (E782.1). Necatigil, bir konuşmasında 1955’ten sonra şiirindeki tahkiye unsurunu azalttığını söylemiştir (*Düzyazılar 1*, 1983: 88) ve “Çıkar Çıkmaz / Da” şiiri de bu tarihten sonra, 1968 yılında

yayımladığı *İki Başına Yürümek* adlı şiir kitabında çıkmıştır. Necatigil bu şiirinde biçimsel yenilikler denemiş, “taksim işareti” ile çok anlamlılık oluşturmuştur. Doğan Hızlan ile yaptığı bir konuşmada, Türkçenin türlü olanaklarından, sözcüklerin anlam gücünden faydalanmakta çok az şairin kendisi kadar çaba gösterdiğini söyler (*Düzyazılar 1*, 1983: 94). Bu şiirde, Necatigil’in bu çabasının örnekleri görünür, şiirde tahkiye (öyküleme) hemen hemen hiç yoktur; şair masal motiflerini yeni bir bağlamda yeniden üretir: “Aldatıcı görüntüler yüksek kulelerde / İp ya da saç merdiven—elleri / Kesilir, bir şey değil, çıkar: çıkmaz/da”. Necatigil, “Hiçbir vakit tam bir açıklama değildir sanat eseri” (*Düzyazılar 2*, 1983: 508), sözüyle bağdaşacak biçimde, herhangi bir tahkiye yapmadan sadece motifleri imgelere dönüştürür, şiirin konusu ve göndermeleri salt bu imgeleri motifler olarak tanıyan okurlar için anlamlı olur: metinlerarasılığın okuru yoran, onu da üretime dâhil eden yönü böylece açığa çıkar.

Benzer bir uygulama, “Ölü Örgü” şiirinde de vardır (*Şiirler 1948-1972*, 1993: 156). Odysseus’un eşi Penelope’nin ağzından yazılan bu şiirde, olayın kurgusu her keresinde yeniden örülüp sökülün örgü imgesinin anlaşılmasıyla çözülür. Necatigil bu konuda şöyle der: “Şiirin ilk bakışta çapraşık ve bilmeceli görünmesi, onun çözülemeyeceği anlamına gelmez. Ön planla geri plan arasındaki bağlar, belirli motif [örgü] ve atkıları varsa, her şiir, bir kumaş gibi iplik iplik açılabilir” (*Düzyazılar 1*, 1983: 88). Bu şiirde de Necatigil, “Örülse yeniden / Sökülüp örgü” diyerek Penelope’nin hikâyesini anlattığının ipucunu verir. Penelope, İthaka kralı Odysseus’un eşidir.

Necatigil *100 Soruda Mitologya* kitabında Penelope ile ilgili şunları söyler:

Homeros’un Odysseia destanıyla, sadık, iffetli zevce sembolü oldu. Penelope, kocasının yirmi yıl süren yokluğunda, talibi olan bir sürü erkeği hile ile kendisinden uzak tuttu: Kaynatası Leartes için dokumakta olduğu kefeni bitirir bitirmez içlerinden

biriyle evleneceğine söz vermişti. Ama gündüzleri dokuduğunu geceleri gizlice söküyordu. (1978: 72)

Odysseus Truva savaşına gittiğinden beri ondan haber alınamadığı için Penelope ile evlenip İthaka kralı olmak isteyen pek çok talip çıkar. Ne var ki Penelope bu taliplerini oyalamak için bir yol bulur: Onlara örgüsü bittiği zaman cevap vereceğini söyler ve örgünün tamamlanmaması için gündüz boyunca işlediklerini gece boyunca çözer. Böylece uzun yıllar boyu taliplerini erteler (K1227.2). Necatigil'in şiirinde Penelope ile ilişkilendirilebilecek bir diğer dize de anlatıcı öznenin, "Ah nasıl önlemeli?" sorusudur. Şiir ilk aşamada anlaşılmasa da, şairin dediği gibi, motifler ve bağlar bulundukça çözülmeye başlar, şiirin Penelope'nin ağzından anlatıldığı anlaşılır. Bu şiir, anlatıcı öznesi motifin asıl kahramanı olsa da, bağlamından koparılmadığı için biçimsel dönüştürmesi başat olan şiirler arasında görülmüştür.

"Hüthüt" adlı şiirde de benzer bir anlatım tekniği söz konusudur (*Şiirler* 1972-1979, 1996: 104) Süleyman, Sabâ, hüthüt ve Belkıs imgelerini kullanarak, Süleyman peygamber ile Sabâ melikesi hikâyesine gönderme yapılır (cH540.2.1). Bu imgelerin bir arada kullanılması, şiirin kurgusu ile Süleyman peygamberin hikâyesi arasındaki bağlantıyı ortaya çıkarır. Daha önce de açıklandığı gibi, Süleyman peygamber ile Belkıs arasında aşk yaşandığına inanılır.

Necatigil, 1975 yılında yayımladığı *Kareler Aklar* (1975) şiir kitabında da türlü biçim denemeleri yapar. "Kareler" bölümündeki şiirlerinde sözcüklerin arasını açarak onların farklı kombinasyonlarından çeşitli anlamlar oluşturmaya çalışmıştır: "'Kareler'deki amacım, okuyucunun rastgele bir şiirde, alışılmış yazışın içinde de böyle şeyler aramasına dikkat çekmek

isteğiydi... Şiirin bazı boşlukları, kopuklukları, eksikleri olursa, daha çok şeyleri aynı anda anlatabileceği inancıydı” (*Düzyazılar 1*, 1983: 57). Şiir okunurken sözcükler arasında zorunlu / belirli bir sıra izlememesi gerektiğini savunan Necatigil, şiirlerini okur tarafından “iplik iplik” açılacak örgü ve atkılara benzetmeye çalışmıştır (*Düzyazılar 1*, 1983: 88).

“Dîvâne Derkenar” adlı şiirinde Leylâ ile Mecnûn hikâyesinden (T80) bir kesit, okunuşunda sözcükler arasında belirli bir sıra izlemeyi gerektirmeyen bir söyleyiş biçimi içinde verilmiştir:

Kimin	yanında	yâri
kimin	yanında	ağyâr
kime	yanar	bağrı
ağlar	bir kuş	kol kanad
sahrâ	da leylâ	kırılır
mecnun	gider	andan. (<i>Şiirler 1972-1979</i> , 1996: 24)

Necatigil’in *Kareler* adlı kitabında uyguladığı bu teknik ile dizeler soldan sağa, yukarıdan aşağıya, çaprazlama ve türlü varyantlarda okunabilir. Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin bir bölümünde Leylâ ile Mecnûn çölde karşılaşır (T298). Mecnûn, Leylâ’yı tanımaz ve onu çölde terk eder. Necatigil versiyonunda, şiirin yapısının olanaklı kıldığı türlü okumalardan aşağıdaki cümleler oluşturulabilir:

- Kimin yanında, kime yanar bağrı? Ağyar yâri.
- Kimin yanında bağrı yanar? Bir kuş ağlar sahrada. Leylâ kırılır, Mecnûn gider andan.
- Kimin yanında bağrı yanar? Bir kuş ağlar sahrada. Leylâ gider andan, kırılır kol kanad.

- Mecnûn gider andan, kırılır kol kanad, bağı yanar.
- Mecnûn gider andan, kırılır kol kanad, sahrada Leylâ ağlar.
- Mecnûn gider andan, kırılır kol kanad, sahrada Leylâ ağlar, bağı yanar.
- Mecnûn gider andan, kırılır Leylâ da –bir kuş- bağı yanar.
- Mecnûn gider, Leylâ da -bir kuş- yanar bağı, ağyar yâri.
- Mecnûn gider andan, Leylâ’da kırılır kol kanad, yanar bağı, ağyar yâri.
- Ağlar Leylâ, kırılır andan, gider Mecnûn sahrada.
- Leylâ kırılır andan, gider Mecnûn sahrada ağlar.

Yukarıda belirtilen okumalardan başka okumaların yapılması da söz konusudur ve tüm bu okumalar Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin Mecnûn’un Leylâ ile çölde karşılaşp onu tanımadığı bölümüne gönderme yapar ancak okuma biçimine göre kimi zaman öznelere değışerek hangi duygunun kim tarafından hissedildiğı, hangi eylemin kim tarafından eylendiğı belirsizleşir. Böylelikle bilindik bir folklorik öge, Leylâ ile Mecnûn hikâyesinden belirli bir bölüm, güncel bir dönüştürme bağlamında yeniden üretilir. Necatigil söz konusu bölümde şiirin yapısı aracılığıyla göstergeleri değışkenleştirir, sonuç olarak gösterilenler de anlam da okuma biçimine göre farklılaşır.

“66” şiiri (*Şiirler 1972-1979*, 1996: 27) için de yukarıdaki Leylâ ile Mecnûn hikâyesi okumasına benzer okumalar yapılabilir. Buradaki kahramanlar “Şah İsmail” hikâyesinin kahramanlarıdır: Şah İsmail, Gülperi ve Arap Üzengi. Burada hikâyenin tamamına gönderme yapılmaktadır. Melikşah’ın oğlu Şah İsmail, Türkmen obası beyinin kızı Gülperi’ye âşık olur (T91). Melikşah oğlunun soylu olmayan bir kızla evlenmesini istemez (cT50.2.1). Oğluna söz geçiremeyen Melikşah, Gülperi’yi kaçıır. Melikşah Gülperi’ye sahip olmak üzereyken Şah İsmail ve erkek sandığı arkadaşı Arap Üzengi, Melikşah’a

baskın yapar ve onu öldürürler. Arap Üzengi, Şah İsmail'e kadın olduğunu söyler. Şah İsmail ile Arap Üzengi evlenir ve kızlarının adını Gülperi koyarlar.

Necatigil'in biçim bakımından "Dîvâne Derkenar" ve "66" kadar radikal dönüştürmelere başvurmadağı ancak kurgu ile oynamalar yaptığı şiirlere bir örnek olarak, "Ferhat ile Şirin" in "Bağban" şiirindeki kullanımı değerlendirilebilir: "Çoktu bir iken / Çöktü bîsütun / Ferhad / Duymaz feryadımızı" (*Şiirler 1972-1979*, 1996: 107). Yukarıdaki dizelerdeki yeni kurguda, Necatigil bilinen hikâyede Ferhad'ın delerek su çıkardığı dağın çöktüğünü söyler. Bîsütun dağının altında kalan Ferhad da olabilir, anlatıcı öznenin "biz" diye bahsettikleri de. Anlatıcı öznenin "biz" diye tanımladığı kişilerin feryadı, yardım çığlıkları da olabilir, dağın altında kalan Ferhad'ın ardından yakılan ağıtlar da... Necatigil böylece ana metnin kurgusunu yeniden inşa ederek göstergeleri aynı (Bîsütun ve Ferhad) olan metnin gösterilenlerini değıştirir.

Yukarıda ele alınan örneklerden de görüleceğı üzere, Necatigil geçmişin eserlerini kendi çağının teknikleriyle yeniden kurgulamıştır. Necatigil'in yıllar içinde değışen ve gelişen şiir tekniğı burada örneklenen şiirlerde de görülebilir. İlk şiirlerinde kurguyu değıştirmekle yetinen Necatigil, *Kareler* kitabındaki "Dîvâne Derkenar" ve "66" şiirleriyle biçim konusundaki radikal değışiklik düşüncelerini açıkça ortaya koyar (*Şiirler 1972-1979*, 1996: 24, 27). *Aklar'* da ise öykülemenin en aza indiğı, Necatigil'in mümkün olduğunca az sayıda sözcükle şiir yazdığı "Bağban" şiirinde görülebilir (*Şiirler 1972-1979*, 1996: 107). Necatigil'in sözleriyle, bu teknik şöyle ifade edilir:

Başlangıçta, yani 1945-1955 arası yazdıklarımda anlatma unsuru ağır basmış. Yani, yaşama durakları bir kere de benden geçerken gözlemler, tespitler üzerinde durmuşum hep! (...)

1955'ten sonra beğenmez oldum bu anlayışla yazılmış şiirleri ve öykü unsurunu azaltıp, kısıtlayıp sadece bir duyarlılığı sezdirme, bir telkin, bir yaşantı birliği sağlama yoluna gittim. (Düzyazılar 1, 1983: 88)

Buradan yola çıkarak, Necatigil'in kendi döneminin sanat anlayışıyla, geçmişe ve geleneğe ait eserleri dönüştürdüğü görülür. Söz konusu dönüştürmeler sonucunda ortaya çıkan metnin "güncel bir yaratıya" dönüşmesi esastır (Aktulum, 2013: 57). Bu tezin kapsamında incelenen şiirler göz önünde bulundurulduğunda, Necatigil'in şairlik kaygıları, yeniden inşa ettiği metinlerin geleneği dönüştürerek sürekli kılan güncel eserler olmasını sağlamaktır. Böylece folklorik yapıtlar çeşitli metinsel düzenlemelerle yeni bir sözceleme¹³ bağlamına taşınır. Şair söz konusu bağlam değişikliğiyle birlikte yeni bir söyleme biçimi dayatır. Folklorik anlatı unsurlarını yeniden kurguladığı yukarıdaki şiirlerde işlevsel ya da bağlamsal değil, biçimsel dönüştürmeler öne çıkmıştır.

1. C. Necatigil Şiirlerindeki Halk Anlatısı Motiflerinde İşlevsel Dönüştürme

Şiir ve edebiyatın katı, haince, şarlatacılığı ölçüde; insanlık, ahlâk, uzlaşma, kaynaşma, beraberlik erdemlerini duyurduğu ölçüde hayatı düzenleyeceğine, güzelleştireceğine tabî inanıyorum. İnsanlarda o erdemleri gerçekleştirme atılımlarını, sağlarsa şiir sağlar, edebiyat sağlar.

Behçet Necatigil (Düzyazılar 1, 1983: 101-02)

¹³ "Bir konuşmacı tarafından üretilen sözlü ve yazılı her mesaja sözce denir. Sözceleme sözcenin yaratıldığı bağlamdır ve yaratılma sürecinin bütün unsurlarını ifade eder. Sözceleme, bir sözcenin, mesajın belli bir zaman ve mekan içinde üretilişidir" Henriette Gezundhajt, çev. Rıza Filizok, "Sözceleme Dil Bilimi Nedir?" <www.ege-edebiyat.org>.

Necatigil'in şiirlerinde kendisini ve çevresini anlatırken bunu sadece bireysel ve / veya sanatsal kaygılar güderek yapmaz, onun için şair topluma ve toplum hayatına bir ayna tutmak zorundadır. 1953 yılında *Hisar* dergisinde yayımlanan "Toplum ve Şiir" başlıklı bir yazısında, "toplumcu şiir" anlayışını şöyle ifade eder: "Benim bildiğim; şair esasen bireysel ve toplumsal dertlerin azabını çeken adamdır. Bireysel-kişisel dertlerin de toplumsal unsurlardan yoksun olduğu iddia edilemez. Bir gözlemci olarak bir toplum tablosu çizen bir şair, bunu eğlenmek, zevklenmek için yapmıyor herhalde" (*Düzyazılar 1*, 1983: 77). Şairin bireysel ve toplumsal kaygılarının sanat kaygılarına başat gelmemesi gerektiğinin de altını çizer. Necatigil kendisini ve çevresini işlediği şiirlerinde kaçınılmaz olarak toplum hayatının da bütünüyle ele alındığını öne sürer. Ancak ona göre, halk için yazılan şiirin sanat anlayışından yoksun ya da basit olması, halkın düzeyinin düşük oluşunu değil şairin yetersizliğini gösterir; şair yazdıklarıyla halkı anlatırken bunu kendi sanatından ödün vermeden yapabilmelidir:

"Halka inmek" sözünden ben, halkın yaşayışını işlemeyi, halk dilini kullanmayı, halk duygu ve düşüncesini yansıtmayı anlıyorum. Halkın anlayabileceği şekilde olsun diye, sanatın imkânlarını kullanmayıp basitleşmek, halka inmek değildir. Bir halk şairi gibi yazmak da halka inmek değildir. Sanatçının güçlendirmesi, yoğunlaştırması, kısmî değişmesi olmadıkça halka inmek, halka ne kazandırır? (*Düzyazılar 1*, 1983: 77)

Necatigil böylelikle basit şiir ve halk şiiri arasındaki farkı ortaya koyar, bu bağlamda onun şiirleri basit şiir değil, halk şiiridir. Aşağıdaki tabloda görüleceği üzere, Necatigil şiirlerinde kendini anlatırken, çevresinde yaşanan çarpıklıkları ve bozuklukları da konu edinir, ona göre şair olmanın gereği de budur. İçinde halk edebiyatı motifi bulunan aşağıdaki şiirlerde toplumsal tespit ve eleştiriler bulunmaktadır, bu yüzden bu şiirlerde işlevsel dönüştürmenin başat olduğu görülür:

TABLO 3: İşlevsel Dönüştürme Örnekleri

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Yel değirmenleri	Sürülerini götürdü Beniisrail, Gitmek düştü adamlara.	İsrailoğullarının Mısır'dan sürülmesi	A1630 <i>exodus, İsrailoğullarının Mısır'dan sürülmesi</i>
	İmdada yetişti Ebabil, Kuşlar vurdu camlara.	Ebabil kuşlarının bir hedefi taşlaması	cQ552.14.4 <i>bir ceza olarak taş yağmuru</i>
	Gün doğarken bozuldu tılsım, Sokakların çağırışı sabah olur olmaz.	Günle bozulan tılsım	cD1291.1.1 <i>Güneş'in büyüülü bir varlık olması</i>
Ekmek Kırıntıları	Benim de arkamda Renkli taşlar olsaydı Çocukluğuma giden yolu Bulmam kolay olurdu.	"Hansel ve Gretel" masalı	R135 <i>Terkedilen çocukların evin yolunu ekmek kırıntısı, tahıl ya da çakıl taşları ile bulmaya çalışması</i> AT 327
Aşk Gelmiş Cihana	Ne çare, cahil aklı Kız hastalandı, yattı Mumda yandı pervane... öldü. Oğlan sormakta haklı Hiç aşktan ölünür mü?	aşktan ölmek	T81.2 <i>karşılıksız aşktan ölmek</i>

Tablo 3 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Besinler	Kim getirdi Yusuf'a bu sözü, Züleyha Etek yırtık arkadan Kadınlar, kadınsılar, konuşunuz Susmak gururu besliyor.	Yusuf kıssası, yırtık gömlek meselesi	T70 <i>Kadın aşışın reddedilmesi</i> T71.2 <i>reddedilen kadın aşışın intikam alması</i>
Kan	Kızlardan kadınlardan sızan kanlarda Havva Devam eder.	menstrüasyon kanaması efsanesi	A1355 <i>menstrüasyon kanamasının başlangıcı</i>
	Silâhlı bıçaklarda Kaabil Devam eder.	Habil ile Kabil'in hikâyesi	A1336 <i>ilk cinayet</i>

Tablo 3 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Kuğulu Göl	Yorgun uzar bir düşünce: Burdaki bu Aynı kısık soluklardan sonra Yüzyıllar önce, yine böyle uyuyordu. Senin sevmelerin ne kadar çoktu aslan Zeus! Kimi boğa, kimi kuğu biçiminde. Senin yaklaşımların ne kadar değişik, Amphitryon ya da altın yağmuru. Şimdi nerde o sayısız Aldattığın dertli Hera? Nerde bindiğin azgın atlar? Neden sıkıntıyı, hüznü, pişmanlığı getiriyor Gecesefalarının açtığı saatler?	Zeus, Amphitryon, Kuğu, Altın yağmuru, Hera	D42 bir tanrının bir ölümlünün kılığına girmesi T111.1 bir ölümlü ile bir tanrının evlenmesi D161.1 erkeğin kuğuya dönüşmesi D235.1 erkeğin altın yağmuruna dönüşmesi D658.1 kadınları baştan çıkarmak için hayvana dönüşmek D658.2 kadınları baştan çıkarmak için kocasının / aşığının kılığına girmek
Birey	Yazılısaydı hayatımız destan [...] Ormanlarda boğuştuk bir de gergedan Karşımızda bunca zorluk bir Oğuz Kağan Gelir nice savaşların üstesinden Tam kalkar ayağa düşer Akhilleus	gergedanla dövüş, Oğuz Kağan, Akhilleus	B16.2 tehlikeli hayvanlar A526.2 mükemmel bir avcı olan millî kahraman Z311 Aşil topuğu

Tablo 3 (devam)

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Ekler	Bir kimseyi eklerdir çıkarır yukarlara İletir kişiyi Kaf dağına bir para İnsanlığa yükseltir insanı bir aşk Varılır yücelere eklenen çabalarla	Kaf dağı	H900 <i>gerçekleştirmesi</i> <i>zor bir görev</i> <i>yüklemek</i> F55 <i>göklere kadar</i> <i>uzanan dağ</i> cH1199.11 <i>olağanüstü</i> <i>yüksek bir yere</i> <i>tırmanmak</i>
Arada	Aşklar arada, Tanrının büyük bağışı Ferhat'lar Kerem'ler çöllerde, odalarda Bir anlamı var elbet Boşuna mı yanmışlardı?	Ferhat ile Şirin hikâyesi ve Kerem ile Aslı hikâyesi	T80 <i>trajik aşk</i> T81 <i>aşktan ölmek</i>
Kıral Suyu	Değil Âbıhayat, Kevser Saatleri durdur, kapıları kitle İşler gene zemberekler, Tıkalı anahtarlar deliklerinde Bir rüzgârdır eser.	âbıhayat, kevser suyu	D1338.0.1.1 <i>yaşlanmayı</i> <i>engelleyen iksir</i>
Çıkmak	Striptiz evlerinde bir delikanlı Sorar: Çıkalım mı? Belki aşk bu! Bir gün bakar ilerde kendi gibi biri Ama artık çok geç! Işık söner, karanlık karşı kıyı Ve dolaşır labirentte yumak.	Theseus ve Minotor hikâyesi	R121.5 <i>içinde tutulduğu</i> <i>labirentten</i> <i>çıkmak için eline</i> <i>yumak verilen</i> <i>tutsak</i> F781.1 <i>labirent</i>

Tablo 3 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Çıkmak	Striptiz evlerinde bir delikanlı Sorar: Çıkalım mı? Belki aşk bu! [...] O ki bir gözüpekliği yiğit şövalyelerde O ki dağlarda Ferhat yalın ayak. Bu çağlar kıt zamanlar bizi bize komazlar O ki aşk, ürkmüş ceylân ve tutsak.	Ferhat ile Şirin hikâyesi	P50 asil (şövalye) T80 trajik aşk H912 kıskaç kardeş tarafından ortaya atılan görev AT 408
Çıkmak	Striptiz evlerinde bir delikanlı Sorar: Çıkalım mı? Belki aşk bu! [...] Açar üzgün, kumaşlar hışırtyla yanarsa Urban kırk mı, kırkını da çıkarmak - - Çöz! Açar göze aldın mı, tut ki açtı: Çık kısa bir süre - - başlar güz. Dünya! Yu ellerini yalnızlık sularında.	Kerem ile Aslı hikâyesi, kırk kat giyen kız masalı	Z71.12 formülistik sayı: 40 D391 yılanın insana dönüşmesi T181 tehlikeli damat cK1227 aşığın kandırmacalarla oyalanması
Abdal	Yüzer gibi önce bir tulum yavaşça Yanaşır kıyımıza eski diclelerden Ve fırlar ilk bedevi, dalar çadırımıza. Nerde bu leylâ, aslı nerde? Çıkartmalar, yağma ve leylâ! Vurur ferhat dağlarında abdal- Bir fener olacak ilerde bir yerde.	Leylâ ve Mecnûn hikâyesi, Kerem ile Aslı hikâyesi, Ferhat ile Şirin hikâyesi	T80 trajik aşk

Tablo 3 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Panik	Artık ıssız kırları bıraktı Pan; Şimdi birçok ülkelerin milyonluk kentlerinde Asfaltlarda, betonlarda dolaşıyor Kızgın, uzun yazların öğlen saatlerinde. Değil yalnız yazların kızgın sıcaklarında Hemen her gün, hele büyük kentlerde Bulvarları tarıyor, hain gülüşleri sessiz. Pan'la karşı karşıya, gözleri kararıyor Katı cıvık asfaltta yalın ayak bir işsiz. Yoksullar açlar hastalar sürünürken Kentlerin göbeğinde, kuytu köşelerinde; Hıncını alamamış sanki insanlardan Uygarlığı zalim, daha da azıtıyor Atom bombalarında, uzay füzelerinde. (...) Renklerde, emeklerde, ırklarda.. Yahudiler, işçiler, zenciler.. Pan! Şu dünyada insanca yaşamak da yoksa Ne kalıyor geriye, yüzyıllardan?	Kır tanrısı Pan	F442.1 <i>yarı insan yarı tanrı kır tanrısı (yarı tanrı)</i>

Tablo 3 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
Ölü	Biri var pencere Pencere önlerinde ağlar duruyor İlerde güneşte balıklar kuruyor Dirilirdi bengi su pınarlarında yunsa Güç.	Hızır'ın balığı diriltmesi hikâyesi	E80 <i>suyla dirilme</i> AT 550, 551
Yine	Boş! Ver bir dolu Düşlerde derviş. Kırmızı beyaz güller Mezarda bitirmiş.	rüyada görülen derviş, mezarda biten güller	D1810.8 <i>rüyalardan gelen büyülü bilgi</i> cT86 <i>aynı mezara gömülen âşıklar</i> E631.1.2 <i>mezarda biten gül</i> E631.0.1 <i>âşıkların mezarlarında bitip birbirlerine dolanan dallar</i> AT 966
Uçurtma	Bir kuşu boğazlar, bir avcı bir pınarda Çoğalır kaynaklar, hangisiydi nerde Kuşun dirildiği su - - Bulunamıyorsa ölümdür.	suyla dirilme	E80 <i>suyla dirilme</i> AT 550, 551

Tablo 3 (devam):

Şiirin adı	Dize(ler)	Gönderme	Motif İndeks kodu
İğne	Öyle değerli iğne Göğe çıkardı İsa, Düşürdük ararız Çamurlu sokaklarda.	İsa'nın gökyüzüne çıkarken yanında iğne götürmesi yüzünden göğün ancak dördüncü katına kadar çıkabilmesi	cA117.2 <i>ölümlünün gökyüzüne yükseltilip tanrılaşması</i>
Peygamberler	Çıkar Golgota yokuşunu İner Hıra dağlarından Bir balığın karnında yaşar kırk şu kadar yıl Kaynaşan kurtları yarasında Taşır ömrü boyunca Peygamberlerdir. Katlanmak babında Her iyi şair De biraz peygamberdir.	İsa'nın çarmıha gerilmesi hikâyesi, Hz. Muhammed, Hz. Yunus, Hz. Eyüp kıssaları	V217.2.3 <i>İsa'nın çarmıha gerilmesi</i> V211.0.5 <i>İsa peygamber</i> F911.4 <i>Yunus peygamber, balığın insanı yutması</i> B61 <i>dev balık</i> cN252 <i>habercilerin art arda meydana gelecek felaketler haberleri getirmesi</i>

Tablodaki ilk şiir olan “Yeldeğirmenleri”nde eski zamanlardan, mitolojik motiflerle bezenmiş bir tablo çizilir (Şiirler: 1938-1958, 1995: 11);

İsrailoğullarının Mısır’dan sürülmesi ve ebabil kuşlarının yardıma yetişmesi anlatılır. İnanişâ göre, İsrailoğulları, onlara Mısır’da iyi bir konum sağlayan Yusuf peygamberin vefatından sonra, Mısır’dan sürülür (A1630). Çeşitli zorluklar çeken İsrailoğullarına, yıllar sonra Musa peygamber önderlik eder. Bununla birlikte, ebabil kuşlarının imdada yetişmesi de “Fil Vakası” adı

verilen olay sırasında meydana gelir. Kâbe'yi yıkmak için Yemen'den fillerle yola çıkan Ebrehe ve ordusunun üstüne "ebabil" denilen kuşlar taş yağdırır (cQ552.14.4). Ebrehe ve ordusu, kuşların yağdırdığı taşlarla helâk olur. Şiirin ilk motifi bir cefaya işaret ederken, ikinci motifte kurtuluş vardır. Ne var ki, anlatıcı öznenin bu umut vadeden atmosferden çıkması uzun sürmez, son dizelerde onu yaşadığı zorluklardan kurtaracağını düşündüğü tılsım gün doğumuyla (cD1291.1.1) birlikte bozulur: "Gün doğarken bozuldu tılsım / Sokakların çağırışı sabah olur olmaz". Şair, düş ile gerçeği, gün doğumuyla beliren bir çizgi ile ayırarak okurunu hayatın gerçeklerine karşı uya(ndı)rır. Gündelik hayatta karşılaşılan zor durumlarda, ebabillerin yardıma yetişmesi söz konusu değildir.

"Yeldeğirmenleri" şiiri Necatigil'in ilk yayımladığı *Kapalı Çarşı* (1945) kitabının ilk şiiridir ve şiirin ilk dizesi şöyledir: "Yaşamak azaptır çok zaman". Necatigil 1973'te yayımlanan bir yazısında bu konuda şöyle bir açıklamada bulunur: "Bu bir ruh yapısı sorunudur, sonucudur. Ben ilk kitabıma o mısrayla başlarken elbet bilmezdim değişmez doğrultunun bu olacağını, olduğunu. Belki bir tesadüfün yüze çıkardığı, demek ki bilinç altında vardı, yeşerdi, kök saldı" (*Düzyazılar 1*, 1983: 94). Necatigil, burada yaşantısının genellikle eziyetlerle dolu olduğunu vurgular. Eziyet ve sıkıntı çekmeye alışkın ruh hâlinin, kendisinin kaçınılmaz kaderi olduğunu belirtir. Şiirlerinde kendisini ve çevresini işlediğini söyleyen Necatigil'in bu ruh durumu "Yeldeğirmenleri"nde ve öteki şiirlerinde açıkça görülür.

"Ekmek Kırıntıları" şiirinde Hansel ve Gretel masalına (AT 327) gönderme vardır (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 152). Hansel ve Gretel küçük yaşta iki kardeştir, üvey anneleri babalarını onları ormana terk etmesi için ikna eder. Üvey annenin planını duyan Hansel dışarı çıkarak ceplerine çakıl taşları

doldurur, sabah babasıyla ormanın derinliklerine gidince arkasına bu taşlardan bırakır. Akşam olunca da iki kardeş taşları takip ederek eve dönerler (R135; AT 327). Çocukların ne yaptığını anlayan üvey anne, bu defa dışarı çıkmalarını engellediği bir gün babanın çocukları ormana terk etmesini söyler. Hansel taş bulamadığı için yanlarına aldıkları ekmeğin kırıntılarını ardına bırakır. Ne var ki akşam olunca kuşların ekmek kırıntılarını yemiş olduğunu görürler. Bu yüzden ormanın ortasında kaybolup kalırlar. Necatigil, “Ekmek Kırıntıları” şiirinde, ona yol gösterecek renkli taşları olmadığı için çocukluğuna giden yolu bulamadığını söyler. Ancak aynı şiirin bir önceki dördlüğünde ormana sığındığını ve çocukluğunu aramak istemediğini de söyler: “Ya canından bezmiş / Sığınmışsanız bir ormana, / Acaba o zaman da / Çocukluğu arar mısınız?”. Necatigil’in kızı Ayşe Sarısayın, babasının çocukluğunu “huzursuz ve güvensiz bir çocukluk dönemi” olarak niteler (2001: 19). Bu yüzden Necatigil, çocukluğuna giden yolda “ekmek kırıntıları” olmasını ummuş, böylece ona giden yolu yitirmeyi düşünmüştür: “Kaybedilmemiş ki / Hatıralar sağ olsun / Işıkları yandıkça / Yeri belli çocukluğun.”

“Aşk Gelmiş Cihana” şiirinde, anlatıcı özne, eski zaman âşıkları gibi sevdiğine kavuşamadığı için ölen (T81.2) bir kızın hikâyesini anlatır (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 164). Ne var ki kızın hikâyesinde ilginç bir durum söz konusudur. Sevdiği oğlan onun bu tavrına akıl sır erdiremez: “Hiç aşktan ölünür mü?” diye sorar. Necatigil, bu şiirin kurgusuyla artık günümüzde eski aşkların değerinin bilinmediğini ima eder.

“Besinler” şiirinde Necatigil, Yusuf peygamber’e, Mısır Azizi’nin eşi Züleyha tarafından iftira atıldıktan sonra gerçeği bilen kadınların susmasını sorunsallaştırır (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 211). İnanişâ göre, Yusuf peygamber

o kadar güzeldir ki evinde kaldığı Mısır Azizi'nin eşi ona âşık olur. Bir gün ona sahip olmak için kendisini Yusuf peygamber ile bir odaya kilitler ancak Yusuf peygamber bu yasak ilişkiyi reddeder (T70). Yusuf peygamber kaçmaya çalışınca Züleyha onun gömleğini çekiştirerek gömleğin arkadan yırtılmasına neden olur. Dışarı çıktığında Züleyha, Yusuf peygamberin ona tecavüz etmeye çalıştığını ve cezalandırılması gerektiğini söyler (T71.2). Sonunda, Yusuf peygamberin suçsuz olduğu, arkadan yırtılan gömleği sayesinde anlaşılır. Mısır Azizi'nin güvendiği yaşlıca bir adam Yusuf'un gömleğine bakılmasını istemiş, şayet gömlek arkadan yırtılmışsa Züleyha'nın, önden yırtılmışsa Yusuf'un suçlu olduğu yönünde karar verilmesi gerektiğini söylemiştir. Gömleğe bakılınca Yusuf'un masum olduğu anlaşılrsa da Züleyha'nın gururunun incinmemesi için Yusuf peygamber zindana atılır. Bu yüzden, Necatigil zamanın ötesinden kadınlara seslenir: "Konuşunuz"! Necatigil bir yazısında şöyle der: "Bizim kişisel, toplumsal sorunlarımız var. Yani bizim yazacak şeylerimiz henüz tükenmemiştir" (*Düzyazılar 1*, 1983: 101). Ona göre, şiir kişisel ve toplumsal sorunları dile getirme aracıdır. "Besinler" şiirinde de bir toplumsal bozukluğu dile getiren Necatigil, şiirin kendisinde bir çözüm önerisinde bulunmaz, içinde yaşadığı topluma dair bir sorunu tespit eder ve öylece bırakır. Bu durum Necatigil'in söyledikleriyle de benzeşim gösterir: "Pratik ve uygulama, şiirin dışındadır. Çünkü bir duyarlığa davet, bir duyurma, bir belirlemedir şiir. Duyurur, bir durumu tespit eder" (*Düzyazılar 2*, 1983: 498). Böylece, Necatigil'in halk şiiri anlayışının ve toplumcu tutumunun şiirlerine nasıl yansıdığı anlaşılmış olur.

"Kan" şiirinde Necatigil olayların sürekliliğini vurgulamış, Âdem peygamber ile ilgili mitolojik motiflere gönderme yaparak onların günümüze kadar çeşitli formlarda süregeldiğine dikkat çekmiştir (*Şiirler 1938-1958*,

1995: 194). İnaniş'a göre, Havva yasak meyveyi dalından kopardığı zaman, meyvenin koptuğu yer kanamış, bu yüzden Tanrı kadınları menstrüasyon kanaması ile cezalandırmıştır (A1355), Necatigil'in bu şiirinde "Kızlardan kadınlardan sızan kanlarda / Havva / Devam eder" diyerek gönderme yaptığı olay budur. Âdem peygamber ile Havva'nın çocuklarından Kabil'in Habil'i öldürmesiyle de ilk cinayet (A1336) işlenir. "Silahlı bıçaklarda / Kaabil / Devam eder" dizeleriyle de ilk cinayete gönderme yapılır. Geçmişte yaşanmış olayların şimdi'de yaşandığını öne süren bu tezlerde, Necatigil olayların sürerliliğine vurgu yapar.

"Kuğulu Göl" şiirinde, anlatıcı özne mitolojik motiflere gönderme yaparak kendisini Zeus ile karşılaştırır (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 253). Yaşadığı aşkı Zeus'unakilere mukayese eder. Ancak kendisi için zamanın ve bağlamın değiştiğinin farkındadır, bu yüzden Zeus'u mutlu eden kaçamakların kendisine neden "sıkıntıyı, hüznü, pişmanlığı" getirdiğini sorgulayarak şiiri sonlandırmaktadır.

Necatigil'in geçim sıkıntısından söz ettiğ'i bir başka şiiri de "Birey" dir (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 235). Burada mitolojik göndermeler şiirde, anlatıcı öznenin kendisini Oğuz Kağan ve Akhilleus ile (A526.2) karşılaştırmasında ortaya çıkar. Hayat kavgasını mitolojik kahramanların savaşları ile karşılaştırarak, kendi mücadelesinin onlarınkinden altta kalır yanı olmadığını söyler: "Yazılsaydı hayatımız destan" dizesi de bu durumu imler.

"Ekler" şiirinde anlatıcı özne, paranın kişiyi Kaf dağına iletebileceğini söyler (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 251). Kaf dağı (F55) masallarda ulaşılması zor bir dağdır, ne var ki anlatıcı özneye göre kişinin paralı olması onun Kaf dağına çıkması için yeterli bir ölçüttür. Hayatında paranın eksikliğini derinden

duyumsamış şairin bu benzetmesi, onun hayatı ile şiiri arasındaki benzeşimi ortaya koyar. Necatigil 1955'te eşine gönderdiği bir mektupta şöyle der:

Ve kızgın sabahlarda, kızgın öğlelerde, ikindilerde, gece bazen saat dokuzlara kadar tercümelerde geçti, [bir şeyler] umarak; birikecekti paralar... Ve seneler sonra rahata... kavuşulacaktı. Ellerde kalan? Hiç! Ve aptallıktır harcamamız kendimizi, delicesine. Çünkü birikmeyecektir hiçbir şey elimizde! (...)
Evler alınamayacaktır, çünkü ikimiz çıplak doğmuşuz dünyalara. (alıntılayan Sarısayın, 2001: 19)

Necatigil'in yaşadığı geçim sıkıntısı kendi sözleriyle böyle aktarılmıştır: Para biriktirebilme düşüncesiyle yıllar süren çalışma ve elde kalan bir hiç. Bu mektupta alıntılanan sözlerden yola çıkarak söz konusu şiirde yer alan "Varılır yücelere eklenen çabalarla" dizelerinin yorumlanması da mümkündür, çünkü Necatigil ilerde bir ev sahibi olabilmek umuduyla yıllar boyu çabalamıştır.

"Arada" şiirinde Necatigil hayattan kesitleri, örneğin aşk'ı, folklorik motifler ile belirtir: "Aşklar arada, Tanrının büyük bağıışı / Ferhat'lar Kerem'ler çöllerde, odalarda / Bir anlamı var elbet / Boşuna mı yanmışlardı?" (*Şiirler 1938-1958*, 1995: 259-60). Necatigil aşkı "Tanrının büyük bağıışı" olarak görür. Ferhat, Şirin uğruna dağları delmek için günler boyu çalışmış, çalışmasının sonlarına doğru Şirin'in öldüğü haberini alınca canına kıymıştır (T81). Haberin yalan olduğu sonradan anlaşılrsa da Ferhat için yapılabilecek bir şey yoktur. Daha önce de belirtildiği üzere, Kerem, Aslı ile evlendiği günün gecesinde Aslı'nın düğmeleri çözüldükçe yeniden iliklenen gömleğini çıkarmaya çabalarken sonunda dayanamayarak "Âh!" eder ve alevler içinde kalır (T81). Aslı'ya gömleği armağan olarak veren keşiş babası, düğmelerin çözüldükçe daha sıkı iliklenmesi için büyü yapmıştır (D1086).

Necatigil'in "Kıral Suyu" adlı şiirinde sonsuz gençlik vadeden su (D1338.0.1.1) arayışı işlenir (*Şiirler 1948-1972*, 1993: 38). Anlatıcı özne bu arayışın beyhude olduğunu söyleyerek zamanın akışını hiçbir şeyin durduramayacağını söyler. İnsanoğlu ne yaparsa yapsın, gittikçe bir sona yaklaşır ve bu son'dan kaçmaya çalışmak boş bir çabadır. Benzer bir motif, "Ölü" şiirinde de vardır (*Şiirler 1948-1972*, 1993: 67). Bu şiirde, Hızır'ın kurutulmuş bir balığı "âb-ı hayat" pınarında yıkayarak canlandırmasına (AT 550, 551) gönderme vardır. Ne var ki anlatıcı özne artık bu gibi olayların meydana gelmesinin "güç" olduğunu belirtmektedir.

"Çıkmak" şiirinde, Necatigil, "striptiz evlerinde bir delikanlı"nın aşk arayışını işler (*Şiirler 1948-1972*, 1993: 68). Burada kullanılan motiflerin ilki, Theseus ve Minotor'un labirent hikâyesidir. İyonya hükümdarı olan Theseus'a, Kral Minos tarafından labirent (F781.1) içindeki boğa başlı canavar Minotor'u öldürme görevi verilir. Bu görevin en zor kısmı aslında labirentin içinde kaybolmadan oradan çıkabilmektir. Theseus'a âşık olan, Kral Minos'un kızı Ariadne, Theseus'a bu konuda yardım eder. Theseus labirentin girişine bir ip bağlayarak labirentte ilerledikçe ipi salar, canavarı öldürdükten sonra labirentten çıkmak için de çözülen yumağın ipini takip eder (R121.5). Ne var ki, Necatigil versiyonunda "dolaşır labirentte yumak", böylece labirentten çıkmak olanaksızlaşır. Şiirin devamında Ferhat'ın zorlu görevine (H912; AT 408) ve Kerem ile Aslı hikâyesinde Aslı'nın gömleğinin (D1086) çözülmemesi yüzünden Kerem'in alevler içinde kalmasına göndermede bulunur. Şiirde ayrıca, "Kırk Kat Elbise Giyen Kız" masalına da gönderme vardır. Bir kralla kraliçenin yılan biçiminde bir oğulları olur, bu olaya şaşırsalar da çocuklarını kabullenirler. Yıllar sonra oğlan evlenmek ister, uygun bir eş bulununca evlenir ama düğün gecesi kızı öldürür (T181). Ondan sonra hep aynı şeyi yaparak yanına eş diye verilen kızları düğün

gecesi öldürmeye devam eder. Sonunda, bir kız, yılan prensle evlenmeye gönüllü olur ancak düğün gecesi giymek için kırk (Z71.12) kat ipek elbise ister. Düğün gecesi yılan prens kızdan üstünü çıkarmasını istediğinde, kız da aynı biçimde yılan prensin soyunmasını rica eder (cK1227). Bu olay otuz dokuz defa tekrarlanır, kırkıncı kat giysisini çıkarınca yılan prens yakışıklı bir insana dönüşür (D391), kız da son kat giysisini çıkarır, evlenip mutlu olurlar. Necatigil versiyonunda, yılan prens, kızdan urbalarının kırkını da çıkarmasını ister, böylece kurgunun dengesini bozar. Aşkın “ürkmüş ceylan ve tutsak” olarak betimlendiği bu şiir, dünyaya bir sesleniş ile biter: “Yu ellerini yalnızlık sularında”. Necatigil’e göre aşk ve / veya birlikteliğin yaşanması olası değildir. Şair, bu şiiriyle yaşadığı devirde aşkların olanaksızlığını yeniden dile getirir.

“Abdal” şiirinde, Necatigil, abdalı “asfalt yollarda” yürütür ve yine anakronik bir atmosfer yaratır (*Şiirler 1948-1972*, 1993: 76). Eskilerden gelen pek çok kimse vardır bu şiirde: anlatıcı öznenin çadırına dalan bedevi de bunlardan biridir. Bedevi Leylâ’yı ve Aslı’yı sorar ancak bulamaz. Çadırı basılan Abdal, kendini Ferhat’ın delmeye çalıştığı dağa vurur. Eski zaman kahramanları şimdi’de de var olur ama onlardan kalan sadece adları ve öyküleridir. Şiirde adı geçen kahramanlar yüzyılları aşıp günümüze gelebilmiş ancak modern dünyada “varlık” gösterememişlerdir. Selim İleri’nin belirttiği gibi, bu karakterler, sıfat olmaktan öteye geçememişlerdir (1999: 76). Artık şiirlerde masal öğeleri ayrıışmış, masalın umut dolu atmosferi silinmiş, anlatıcı özne daha sert ve daha huzursuz konuşmaya başlamıştır.

“Panik” şiirinde, kır tanrısı Pan’ın (F444.1) şimdi’de yaşadığı betimlenir: “Artık ıssız kırları bıraktı Pan; / Şimdi birçok ülkelerin milyonluk kentlerinde

/ Asfaltlarda, betonlarda dolaşıyor / Kızgın, uzun yazların öğlen saatlerinde”
(*Şiirler 1948-1972*, 1993: 88). Selim İleri bu şiirle ilgili şunları söyler:

“Necatigil’in manifestolarından olan ‘Panik’ şiiri, tüketim / israf ekonomisine sürüklenen toplumda, değişen kentsel çehrede canlar yandığına işaret eder”
(1999: 79). Kır tanrısı Pan, Necatigil’in *100 Soruda Mitologya* kitabında şöyle betimlenir: “Keçi ayaklı Pan, Hermes’in oğludur... çoban kavalını sever, azgın tekeler gibi güzel nymmphe’lerin peşine düşerdi. İnsanların, hayvanların uyuduğu kızgın, ıssız yaz öğlelerinde birdenbire ‘panik’ korkular saçardı” (1978: 47). Necatigil’in kurgusunda Pan, kırlarını işgal eden insanlara karşı cephe alır; ne var ki sadece gücünün yetebileceği, kıt kanaat geçinebilen insanlara musallat olarak onları korkuturken “dişlilerden” kaçar. Modern dünyada emekçilerinin nasıl sömürüldüğünü betimleyen şiiri Necatigil, “Şu dünyada insanca yaşamak da yoksa / Ne kalıyor geriye yüzyıllardan?” diyerek bitirir. Şair, yüzyılların birikimi olan uygarlığın insanoğlunu getirdiği noktayı gösterir: “Yoksullar açlar hastalar sürünürken / Kentlerin göbeğinde, kuytu köşelerinde; / Hıncını alamamış sanki insanlardan / Uygarlığı zalim, daha da azıtıyor / Atom bombalarında, uzay füzelerinde”. Uygarlığın iki farklı yüzünü de gösteren anlatıcı özne, gelinen noktadan memnun değildir, çünkü daha önce de belirtildiği gibi, artık “insanca” bir yaşamın olmadığını düşünmektedir; oysa uygarlığın amacı, insanlara onların “insanca” yaşayabileceği bir ortam hazırlamaktır.

Günümüzde aşkların geldiği boyut, farklı bir açıdan “Yine” şiirinde masal motifleriyle betimlenir (*Şiirler 1948-1972*, 1993: 105). Bu şiirde anlatıcı özne dervişlerin ancak düşlerde geldiğini, kırmızı beyaz güllerin de ancak mezarda bittiğini söyler. Düşlerde masal ve halk hikâyesi kahramanlarına yardım etmek için gelen dervişler kahramana türlü öğütler verir (D1810.8), ne var ki bu Necatigil’in anlatıcı öznesi için yeterli değildir, şiirden

anlaşıldığı üzere, anlatıcı özne somut bir yardımcı rüyada öğüt dinlemeye yeğler. Anlatıcı öznenin bir başka göndermesi dünyada kavuşamayan âşıkların yan yana gömüldükten sonra (cT86) mezarlarında güllerin yeşerip (E631.1.2) birbirine dolanması (E631.0.1; AT 966), diğeri bir deyişle, ölümden sonra kavuşmalarıdır. Anlatıcı özne, burada, yaşarken kavuşamadığı sevdiğine ölümlerinden sonra mezarlarında biten güllerin birbirine dolanmasıyla kavuşacağı düşüncesini sarakaya alır, ona göre, aşk birlikte olundukça aşktır: “Her geceye giden parfüm sevişmek / Gel yine sürünelim”.

Necatigil’in kötümser bakış açısı, “Uçurtma” şiirine de hâkimdir (*Şiirler 1948-1972*, 1993: 165). Burada yeniden suyla dirilme motifine (E80; AT 550; AT 551) gönderme vardır. Bu kez anlatıcı öznenin sözünü ettiği avcı, bir kuşu boğazlarken su kaynakları çoğalır, dolayısıyla âb-ı hayat pınarının hangisi olduğunu kestirmek zorlaşır. Şair, bu durumda, “Kuşun dirildiği su - - / Bulunamıyorsa ölümdür” diyerek bu olumsuz durumu imler. “Sahte” kaynakların artması yüzünden, “gerçek”e ulaşmanın ne kadar zorlaştığının bir betimlemesi olarak okunabilecek bu şiirde, gerçek kaynağa ulaşamamanın “ölüm” olduğu söylenir.

“İğne” şiirinde, İsa peygamberin göğre yükseltilmesi hikâyesine (cA117.2) gönderme vardır (*Şiirler 1972-1979*, 1996: 79). İnanişre göre, İsa peygamber göğre yükseltilirken yakasında bulunan bir iğne nedeniyle ancak dördüncü kata kadar çıkabilmiştir. Yakasındaki iğne, dünya malından tam anlamıyla vazgeçemediğinin bir göstergesi olarak algılanmış, bu durum göğün katlarında daha yükseğre çıkmasına engel olmuştur. Ne var ki günümüzde iğnenin –ve diğeri küçük nesnelerin- değeri bilinmez.

“Peygamberler” şiirinde, İsa peygamber, Yunus peygamber, Eyüp peygamber ve Hz.Muhammed’in hayatındaki belirli kesitlere gönderme vardır (*Şiirler 1972-1979*, 1996: 428). İsa peygamberin çarmıhını taşıyarak Golgota yokuşundan çıkması, Hz.Muhammed’in ilk vahiyden sonra Hira dağından inmesi, Yunus peygamberin balığın karnında kalması, Eyüp peygamberin vücudundaki yaralarda kurtların belirmesi ve buna büyük bir sabırla katlanması şiirde atıfta bulunulan kesitlerdir. Sözü geçen peygamberlerin hayatlarındaki en zor dönemlere gönderme yapılarak şiirin sonunda söz şairlere getirilir. Necatigil iyi şairlerin de “katlanmak bâbında” peygamber olduğunu söyler. Daha önce belirtildiği üzere, Necatigil şiirlerinde kendisini ve çevresini yazmıştır, bu durumla ilgili olarak da yaşantılarını yazdıkça acılarının güzelleştiğini hem bunun acılara katlanma kolaylığı sağladığını belirtmiştir (*Düzyazılar 1*, 1983: 26). Bu şiirde, yeniden, çektiği sıkıntıları yücelttiği görülür.

Necatigil şiirlerinde halk anlatısı motiflerinde işlevsel dönüştürmenin başat olduğu örnekler yukarıda sıralanmıştır. Şairin “toplumcu” anlayışının ifadesi olan bu dönüştürmelerde masallardan alınan motifler gündelik hayatta yeniden kurgulanır. Ne var ki bunların tamamına yakını, gündelik hayatın zorluklarından ve sıkıntılarından söz açmak içindir.

SONUÇ

*Şiir ne yana yönelirse yönelsin, geçmişten tam kopamaz.
Eski motif ve imgeleri de değerlendirmek, onlarla da beslenmek
zorundadır. Kendimize, yani eski yüzümüze gözgü (ayna)
olmamız, kendimize özgü olmamızı kolaylaştırır.
Behçet Necatigil (Düzyazılar 1, 1983: 95)*

Bir yapıtı yazılı olarak yeniden biçimlendirme söz konusu olduğunda, yeniden üretimin amacı, köken üründen ayrı, farklı bir yapıt ortaya koyabilmektir. Bu yapılırken gönderge üzerinde oynanarak gösterilen ve / veya anlam da dönüştürülür. Bazı durumlarda gösterilen aynı kalırken anlam değişir, bazı durumlarda ise gösterilenin dönüştürülmesi anlamın dönüştürülmesi için yapılır. Bu tezde Necatigil şiirlerindeki yeniden biçimlendirmeler için, metinlerarasılık sürecinde gerçekleşenler üzerinde durulmuştur. Başka bir deyişle, atıf yapılan göndergelerin bağlamında yapılan dönüştürmeler incelenmiştir. Şiirin kurgusu ile atıf yapılan kaynak metnin kurgusu arasındaki benzerlik ve farklılıklar ele alınmış, gösterilen ve / veya anlamın dönüşümü irdelenmiştir.

Necatigil, kurmaca olmayan yapıtlarında, günümüzde metinlerarasılık diye adlandırılan kavramı yazın dünyasında eskinin diriltilmesi olarak açıklamış ve bunun edebî yapıtlarda kullanılmasını istediğini belirtmiştir. Ayrıca sanat yapıtının bu dönüştürmeleri üstü kapalı bir şekilde yapması gerektiğini de

söylemiştir. Yapılan göndermedeki diriltmenin “tam bir açıklama” olmaması gerektiğini vurgulamış, okurunu araştırma yapmaya, öğrenmeye yönlendirmiştir.

Bu tezde, Necatigil şiirlerinde yer alan halk anlatısı motifleri saptanmış ve bunların *Motif İndeks* kodları kaynak gösterme amacıyla belirtilmiştir.

Böylece göndermelerin ait olduğu “ana metinler” gösterilmiştir.

Metinlerarasılık sürecinde meydana gelen bağlamsal, biçimsel ve işlevsel dönüştürmeler üzerinde durulmuş, şiirlerde kullanılan motiflerde meydana gelen dönüştürmeler başatlık durumuna göre bu üç sınıftan birine dâhil edilmiştir. Bağlamsal dönüştürmelerin başat olduğu kullanımlarda, masal kahramanlarının karakteristik özelliklerinden soyutlandığı görülmektedir. Söz konusu kahramanlar, masal evreninde, her şeyin mümkün olduğu bir atmosferde gerçekleştirdikleri cesaret ve fedakârlık gerektiren eylemleri, Necatigil’in kurmaca evreninde gerçekleştiremezler. Biçimsel dönüştürmenin öne çıktığı örneklerde kurgunun değiştiği, Necatigil’in sözceleme düzleminde yenilik arayışlarını gerçekleştirdiği görülmektedir. İşlevsel dönüştürmede ise, Necatigil’in “toplumcu” yönü ortaya çıkmaktadır. Folklorik motifleri, gündelik hayata ilişkin tespitlerde bulunmak üzere kullanan Necatigil, böylece, özel olarak motiflerin, genel olarak şiirin işlevsel yönünü belirginleştirir.

Şiirlerin ve motif açıklamalarının tez metnini uzatmasının ve akıcılığı bozmasının önüne geçmek için tablolar oluşturulmuş, bu tablolarda, şiirlerde özellikle motifle ilgili olan yerler alıntılanmış, motifin ne olduğu belirtilmiş ve *Motif İndeks*’ten alıntılanan kod ve açıklama yazılmıştır. Tezin sonunda yer alan “Ekler” bölümünde ise tezde atıf yapılan şiirlerin tamamı yer almaktadır. Bu şiirler basım tarihleri de belirtilerek kronolojik olarak

dizilmiş, motif(ler)e atıf yapılan dizelerine ilgili motif(ler) dipnot olarak yerleştirilmiştir. Ayrıca “EK B” bölümünde tezde kullanılan motiflerin ve AT kodlarının dizini verilmiştir. Böylece, ileride benzer bir konu üzerinde çalışacak araştırmacılara örnek bir şablon, aynı konu üzerine çalışacak araştırmacılar için ise işlerini büyük ölçüde kolaylaştıracak bir kaynak sunulmuştur.

SEÇİLMİŞ BİBLİOGRAFYA

Aça, Mehmet, vd. "Anonim Halk Edebiyatı". *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ed. M. Öcal Oğuz. 6. baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2008. 125-84.

Aktulum, Kubilay. *Folklor ve Metinlerarasılık*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2013.

Alangu, Tahir. "'Masal-Edebiyat-Yaşam' Bileşkesinde Necatigil Şiiri". *Türkiye Folkloru El Kitabı*. İstanbul: Adam Yayınları: 1983. 283-303.

Bascom, William R. "Folklorun Dört İşlevi". Çev.Ferya Çalış. *Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar*. 2. Cilt. 2. Baskı. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2010. 71-86.

Boratav, Pertev Naili. *Az Gittik Uz Gittik*. İstanbul: Adam Yayınları, 1992.

-----, *Kültür Emperyalizmi Üstüne Konuşmalar*. İstanbul : Ataç Kitabevi, 1967.

Çetin, Nurullah. *Behçet Necatigil: Hayatı, Sanatı, Eserleri*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 1997.

Dundes, Alan. "Fairy Tales from a Folkloristic Perspective." Ed. Ruth Bottingheimer. *Fairy Tales and Society: Illusion, Allusion and Paradigm*. Philadelphia: Pensilvanya Üniversitesi Yayınevi, 1986. 259-69.

Ekici, Metin. "Stith Thompson ve 'Halk Edebiyatı Motif İndeksi'". *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ed. M. Öcal Oğuz. 6. baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2008. 74-76.

Elmas, Erturan. "Şiirde Öz ve Biçim Uyumu". *Şiire Bakış Ötesi*. İstanbul: Kanes Yayınları, 2010. 48-60.

- İleri, Selim. *Kırık İnceliklerin Şairi: Behçet Necatigil*. İstanbul: Kaf Yayıncılık, 1999.
- Necatigil, Behçet. *100 Soruda Mitologya*. İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1978.
- . *Düzyazılar 1*. Haz. Ali Tanyeri ve Hilmi Yavuz. İstanbul: Cem Yayınevi, 1983.
- . *Düzyazılar 2*. Haz. Ali Tanyeri ve Hilmi Yavuz. İstanbul: Cem Yayınevi, 1983.
- . *Şiirler 1938-1958*. Haz. Ali Tanyeri ve Hilmi Yavuz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- . *Şiirler 1948-1972*. Haz. Ali Tanyeri ve Hilmi Yavuz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- . *Şiirler 1972-1979*. Haz. Ali Tanyeri ve Hilmi Yavuz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Oğuz, Öcal. "Masal Üzerine". *Masallar*. Ed. Öcal Oğuz. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, 2008.
- Öztürk, Serdar. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Halk Kitaplarını Modernleştirme Çabaları". *Kebikeç* 21 (2006): 47-72.
- Sarısayın, Ayşe. "Çok Şey Yarım Hâlâ" *Ayşe Sarısayın Babası Behçet Necatigil'i Anlatıyor*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Tarım, Rahim. *Kültür, Dil, Kimlik: Behçet Necatigil'in Şiir Dünyası*. İstanbul: Özgür Yayınları, 2002.
- Thompson, Stith. "S. Thompson. Motif-index of Folk-literature." *The Motif Index of Folk Literature*. Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş 1955-1958 baskısı. S. Thompson. *Motif-index of Folk-literature*. INTAS Project. Ağustos 2014.
- Wilson, Sharon Rose. *Margaret Atwood's Fairy-tale Sexual Politics*. Jackson: Mississippi Üniversitesi Yayınları, 1993.
- Winterson, Jeanette. *Vişnenin Cinsiyeti*. Çev. Pınar Kür. İstanbul: İletişim Yayınları, 1995. 57-70, 85-86.

EK A

ŞİİRLER

“Kapalı Çarşı”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 12.

2. Teşrin 1940

Haltercümesi

Yılların çarmihında¹⁴ vücudumu günler,
Taşa tuttu¹⁵.
Çivilenip kaldı ufkumda,
Mevsimler var, yağmur bulutu.

Kapalı kaynar tencerem bilinmez,
Et mi pişer, dert mi pişer.
Çağırmadılar ki beraber gidelim,
Gittiler birer ikişer.

Hatıralar bana gelmekle,
Tamamen aldanmışlar.
Bir sır gibi ele verdi beni
Kuyularda kamışlar.¹⁶

Ümitlerim, ne var ne yok, bitti;
Nöbete geçti korkular.
Üstüme çevrilen aydınlıklar içinden,
Gece - beni kurtar!

¹⁴ Q462 bir ceza olarak çarmıha gerilmek; V217.2.3 İsa'nın çarmıha gerilmesi

¹⁵ cQ552.14.4 bir ceza olarak taş yağmuru

¹⁶ D1316.5 konuşan sihirli kamışların sırrı ifşa etmesi

“Kapalı Çarşı”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 11.

15 Ağustos 1941

Yel Değirmenleri

Yaşamak azaptır çok zaman,
Dualara açıldı ağız.
Tükendi dizlerde derman,
Akşamı bulamayacağız.

Sürülerini götürdü Beniisrail,¹⁷
Gitmek düştü adamlara.
İmdada yetişti Ebabil,
Kuşlar vurdu camlara.¹⁸

Geceye, göklere minnettarım,
Mütarekenin verdiği haz.

.....
Gün doğarken bozuldu tılsım,¹⁹
Sokakların çağırışı sabah olur olmaz.

Beni kurtaracak biri yok hazırda;
Ölümün takibi henüz çok geriden.
Mihneti esvap gibi geçirip sırta,
Yel değirmenlerine hücum, - yeniden.

¹⁷ A1630 *exodus*, İsrailoğullarının Mısır’dan sürülmesi

¹⁸ cQ552.14.4 *bir ceza olarak taş yağmuru*

¹⁹ cD1291.1.1 *Güneş’in büyüğü bir varlık olması*

“Kapalı Çarşı”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 40.

2. kanun 1944

Ayrılıklar II

Kervanlar kalktı gitti
Yusuf kuyu köşesinde
Uyudu uyandı ah etti,
Yusufçuk bahçesinde
Dala dayandı ah etti,
Kervanlar kalktı gitti.^{20 21}

Hasret ne vakte kadar?
Oğlan otel odasında
Oturur kalkar ağlar,
Kız anası yanında
Aynaya bakar ağlar,
Hasret ne vakte kadar?

²⁰ N733.3 *Yusuf ve kardeşlerinin hikâyesi*

²¹ cN768 *Terkedilmiş çocuğun şans eseri zalim bir kadın tarafından bulunması*

“Kapalı Çarşı”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 42.

23 Mayıs 1945

Sevda Peşinde I

Ben artık bulunduğun şehirden gittim,²²

İnsan kuş misali!

Sen hâlâ

O kalabalık evde olmalısın,

Gelip gidenin çok mu bâri?

Üzgünüm Leylâ,

Dünya hali!

²² T93.1 *hayal kırıklığına uğrayan aşıkın ormanlarda yaşayan bir vahşiye dönüşmesi*

“Kapalı Çarşı”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 43.

23 Mayıs 1945

Sevda Peşinde II

Âşık olduğumu şundan anla:
Yolda giderken
Vatman çan çalar, şoför korna.
Aklıma eski bir hikâye geldi:
Leylâ ile Mecnun.

Bende bu sevda varken,
Dalgın ânımda bir gün
Ölürüm²³ yol ortasında.
Yâra haber etseler bari:
Seninki çiğnendi.

²³ T93 *hayal kırıklığına uğrayan aşığın kaderi*

“Kapalı Çarşı”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 56.

1-15 Ocak 1945

Tempora Mutantur

Baktım seneler kuş gibi uçuyor,
Baktım sonum bir avuç toprak - -
Sevdim gençlik icabı
Ağaca bağlandı yaprak.

Ey dost, rüyamı hayra yor,
Çok görme Behçet'ine!
Kapıldım lezzetine,
Ey aşk, iki cihanda aziz ol!

Elveda tahsil gecelerinin kara bahtı,
Bütün kitaplar kapandı!
Lodos rüzgarı es esebildiğine,
Dinmesin gönlümdeki çalkantı!

Mecnun da beyabana
Bu yollardan gitmişti.²⁴
Ben artık eskisi gibi değilim,
Devran değişti.

²⁴ T93.1 *hayal kırıklığına uğrayan aşığın ormanlarda yaşayan bir vahşiye dönüşmesi*

“Çevre”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 121.

15 Nisan 1949

Alicengiz

Alicengiz' e ilk defa
Masallarda rastladım.
Dervişin bütün fendini
Dervişe karşı kullandı
Kurtardı kendini.²⁵

Alicengiz' e sonradan
Hayatta da rastladım:
En çetin durumlarda
Zeki, hem de nasıl, cin gibi,
Sıyrılıyordu kolayca.

Alicengiz' den bu işin
Sırrını sordum.
Tehlike var baktm ki
Hemen kılık değiştir,
Benim yaptığımı yap, dedi,
Yerine göre tavşan ol²⁶
Yerine göre tilki.²⁷

Taklit etmek istedim Alicengiz'i:
Hayır, kolay değil, hayır
Elma olmak ellerde ²⁸ ²⁹
Bıçaklar hazır iken,
Serçe olmak dallarda³⁰ ³¹
Atmaca nâzır iken.

²⁵ K97 aldatmacayla düelloda galip gelme

²⁶ D117.2 insanın tavşana dönüşmesi

²⁷ D113.3 insanın tilkiye dönüşmesi

²⁸ D211.5 insanın elmaya dönüşmesi

²⁹ AT 405, 432, 665 insanın meyveye dönüşmesi

³⁰ D151.8 insanın serçeye dönüşmesi, AT 652

³¹ AT 325 insanın kuşa dönüşmesi

“Çevre”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 105.

1 Eylül 1950

Hülyâların Şiiri

Uzun geceler nasıl geçer başka türlü
Hülyâlara haydi dedim fırsat bu fırsat
Hülyâlar beni başka âlemlere götürdü.

Bir Uzak-Doğu şehrinde buldum kendimi
Arabacı çekçeğini sürdü
Geçtim Tibet’e
Dalay Lama borusunu üfördü
Bir tepe:
Everest.
Altımdaki dağlar nokta kadar
Vahşi ve hür bir türküyü
Söylüyordu rüzgâr.

Bir şimşek hızla aktı yanımdan
Bu da iş mi?
Hülyâların seccadesinde³²
Benim gibi gitmiş mi?³³

İndim bir başka diyara
Unuttum şimdi neresi
Hep varlıkları gördüm
Darlık yok gibi dünyada.

Bir güzelim şehir
Gökyüzü berrak
Evlerinde
Mesut insanlar kaynaşır.

Lambamı³⁴ yaktım ki
Sisli İstanbul, çıplak oda

³² D1155 *sihirli halı*

³³ D1520.19 *sihirli halı ile seyahat*

³⁴ D1421.1.5 *cin çağıran sihirli lamba*; AT 561, 562

Yok içinde gördüklerimin biri
Güldüm: Ben kim oluyorum da
Yazıyorum hülyâların şiirini.

“Çevre”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 127-28.

1 Ekim 1950

Üç³⁵ Turunçlar³⁶

Üç turunçlara aşkım
Önüme geçilmez oldu baktım
Yallah deyip atladım atıma
Şehzadenin yaptığını yaptım.
Köşk, köşkün önünde çeşme
Kurnanın birinden kan akar, birinden irin
Her iki lülesinden çeşmenin
İçtim içince

Aslan, aslanın önünde ot
At, atın önünde et
Otu ata, eti aslana verdim
Verince

İki kapı çıktı karşıma
Biri açık ardına kadar
Biri yıllardır kapalı
Açığını kapadım
Açtım açık olanı
Açınca

Has bahçe
Üç Turunçlar Has Bahçede asılı
Üçünü de aldım
Bastım atıma kamçıyı.

Buraya kadar
İş kolay
Çatallaştı sonrası
Yolum ne kadar da biçimsiz
Bir çöl ortası.

³⁵ Z71.1 formülistik sayı: 3

³⁶ D981.3 büyüülü turunç, AT 408

Git babam git
Kestim turuncun birini
Şehzadem su, şehzadem su
Su hani^{37 38}

Kan ter içinde
Çöller boyunca
İkinciye keserim dedim
Su bulunca

Git babam git
Bir birikinti
Yağmurlardan kalma
Kestim ikinci turuncu
Şehzadem su, şehzadem su
Dudağını değdirecekti suya
Su kurudu

Bağlar bir düşünce elini kolunu
Susuz olmaz bu iş ahbap saklama
Masallarda şehzade
Muradına ermiş ama
Önce bulmuş suyunu.

³⁷ cD211.1 *insanın turunca dönüşmesi*

³⁸ cT543.3.1 *turuncıdan doğmak*

“Evler”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 146.

1 Nisan 1951

Fareli Köy

Farelerle dolmuş dünya

Kavalımı öttürsem

Fareleri bu köyden

Alıp götürsem.³⁹

Fareler gitse bayram

Sevinse cümle âlem

Sigaramı tüttürsem.

³⁹ D1427.1 *sihirli flütün insanları zorla peşine takması*

“Evler”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 152.

1 Şubat 1952

Ekmek Kırıntıları

“Çocukluğum, çocukluğum,
Ah o cennet ülke
Bir daha ele geçse!”
Dediklerini duydum

Kaybedilmemiş ki
Hâtıralar sağ olsun!
Işıkları yandıkça
Yeri belli çocukluğun.

Ya canından bezmiş
Sığınmışsanız bir ormana,
Acaba o zaman da
Çocukluğu arar mısınız?

Benim de arkamda
Renkli taşlar olsaydı
Çocukluğumu giden yolu
Bulmam kolay olurdu.⁴⁰

⁴⁰ R135 *Terkedilen çocukların evin yolunu ekmek kırıntısı, tahıl ya da çakıl taşları ile bulmaya çalışması*, AT 327

“Evler”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 164.

[ty]

Aşk Gelmiş Cihana

Kız kaptırdı gönlünü
Sevdiği oğlan kalpsizin biri
Alay etti güldü...
Hiç aşka gülünür mü?

Ne çare, cahil aklı
Kız hastalandı, yattı
Mumda yandı pervane... öldü.⁴¹

Oğlan sormakta haklı
Hiç aşktan ölünür mü?

⁴¹ T81.2 *karşılıksız aşktan ölmek*

“Eski Toprak”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 211.

15 Aralık 1954

Besinler

Kaybetti
Kimi, neyi
Bilmiyor, bilse, bildiği
Kayıplar gururu besliyor.

Fırın-sıcaktı içi
Baktı gördü tatlı, duygusuz olmak
Soğudu
Soğuklar gururu besliyor.

İstenmedi yoksa
Üvey sokak yerine öz ana cadde
Önünde geniş idi
Dar gururu besliyor.

Kim getirdi Yusuf'a bu sözü,^{42 43} Züleyha
Etek yırtık arkadan
Kadınlar, kadınsılar, konuşunuz
Susmak gururu besliyor.

Sürer çift, koşulu
Tarla-kağıt, bin şu kadar, yılda
Sıtma-sarı bir geceye doğru
Kâğıtlar gururu besliyor.

Nerde o eski demler
Tavşankanı çaylarda
Camlar buğulu
Yalnızlık gururu besliyor.

⁴² T70 kadın aşışın reddedilmesi

⁴³ T71.2 reddedilen kadın aşışın intikam alması

“Eski Toprak”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 175.

1 Nisan 1955

Katır Kuyruğu

Tam ölçüye göre
Bel kalça göğüs
İnce yuvarlak dik.

Bolköpük bayanlar körkütük baylar
Elleri plâtin dişleri krom
Her gün giderlerdi
Dolaba dilber seyrine.

Tesadüf kör topal
Onunki de candı
Vardı baktı bir gün
Göstermelik salıncak sefası.

Kırk⁴⁴ katırın kuyruğunda dağ taş
Parçalanırken gövde⁴⁵
Güldü oyun boyu gövdesinden uzak
İçten hem de.

El ederken dolaptaki dilber
Gördü yaşayanları
Cicibici hanımlar kavuniçi beyler.

Bir solucan gibi ezilmiş
Ezilecekken daha da
Güldü
Her parçası bir dağda.

⁴⁴ Z71.12 formülistik sayı: 40

⁴⁵ J216 ölüm tercihleri

“Eski Toprak”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 194-95.

1 Mayıs 1955

Kan

Bir sürü örtü kılıf kan görünmez ki
Gülpembe yanaklarda bir pembe dalga
Karbeyaz ellerde bir mavi şeritken
Düşer kör kuyulara kayıp
Alyuvar birden.

Ak sütlerle geçer soydaki huylar
Saklanır bir cömertte yıllarca cimrilik
Yapışık gömleğinde bir güzel çirkin
Kuşakların birinde dayatır
Kan görünmez ki altında derinin

Daldığı geçici uykulardan uyanır
Kaatil ruh hastası saralı
Uzak memelerden sızar bir kirli damla
Çeker görmediği yüzlerin günahını
Bir zavallı çocukluğunda daha.

Yıllar yılı bir dost saklar düşmanlığını
Birikir altta irin
Bir bizden bırakır bildiğimiz sesini
Soy zincirinde gömülür halka
Çıkar yüze dirilir derindeki sinsisi.

Mavi veya kırmızı
Sağılır ölümlerden
Gelir garip duygularda
Çok uzak bir yakın gövdemizde yaşar
Emer aynı ümidi bizimle uykularda.

İncecik boruyu tıkar birden bir pıhtı
Üzüldüğü görülmemiş her zaman şen
Atardamarda sinik gizli seste
Dedesini deviren korkunç haberi duyar
Düşer yolda giderken.

Yürür Ferhat'la Kerem⁴⁶ bir seraba
Diz yorgun yol uzun⁴⁷
Şirin'e⁴⁸ susamış Aslı'ya acıkmış
Kavuşurlar bu muydu
Kan iter bıkmış.

Utançla gururla korkuyla tutuk
Örtülü konuşur insan dışta
Söyler her şeyi üzeri köpük
Kan
Açıkça.

Kızlardan kadınlardan sızan kanlarda Havva
Devam eder.⁴⁹
Silâhlı bıçaklarda
Kaabil
Devam eder.⁵⁰

Domates karanfil kiraz kan
Güneş ateş mercan kış yaz kan
İnsanoğulları toprak su hava
Önce kan vardı
Beyaz sonradan.

⁴⁶ T131.8 âşıkların farklı dinlere mensup olmasının evliliklerine engel teşkil etmesi

⁴⁷ T80 trajik aşk

⁴⁸ T91.6.4 prensesin kendinden aşağıda olan birine âşık olması, AT 314

⁴⁹ A1355 menstrüasyon kanamasının başlangıcı

⁵⁰ A1336 ilk cinayet

“Eski Toprak”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 182.

7 Mayıs 1955

Çarmıh⁵¹

Trenler, gemiler, yıldızlar..
Paramı yoları yatırmak isterdim,
Yaşamak uzak şehirlerde.. Nerde?
Ev kirası, elektrik, su parası
Kasabı, bakkalı, terzisi..
Birini kaparım, biri açılır
Masraf kapıları masal kapısı.^{52 53}

Trenler, gemiler, yıldızlar...
Ömrümü yollarda geçirmek isterdim,
Bölüşülür evlerde.
Aslan payı bana diyen diyene:
Bir baba, bir anne, bir kardeş
Dünyanın bedbahtı bensiz.
Halalardan, amcalardan, dayılardan sesleniş:
Bize de!
Eşlerde, çocuklarda, o üzgün, kırık bakış:
Yalnız bizim ol!

Akşamlara kadar çalışırız,
Bazan gecelerce.
Trenlerde, gemilerde, uzaklarda
Yalnız yaşamak... Nerde?
Savrulmuş paralar, bölüşülmüş ömürler,
Ne olmuşsa bize olmuş, ara yerde.

⁵¹ Q462 bir ceza olarak çarmıha gerilmek; V217.2.3 İsa'nın çarmıha gerilmesi

⁵² D1557 kapının açılmasını sağlayan büyü

⁵³ cD1557.4 tapınağın büyüyle açılıp kapanan kapısı

“Eski Toprak”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 189.

Şubat 1956

Sahipsiz Gölge

Vurur yolda giderken.
Ve durgun en şen sofralarda bile.
Tantalos'un dalları⁵⁴ gibi gece yarısı
Çekilir geriye, uykular insafsız.
Yarınlara güvenen sımsıkı giyinik
Gövdelerde eğreti
En süslü giysiler.

Çok gördüler mi sizin olsun demeyi
Âşık Paşa öğretti:
“Acı dirliğim isteyen
Tatlı dirilsin dünyada..”
Çok bunaldınız mı dilinizde bu beyit.

Hırslar da boşuna
Paralar da, kavgalar da boşuna.
“Bir hastaya vardın ise
Bir yudum su verdin ise.”
Yunuuuus, Yunus
Gece vakti ev uyur, biz soğuk-ıssız
Odalarda oturur,
Ölümler, toprak, sahipsiz gölge.

⁵⁴ Q501.2 *Tantalos'un cezası*

“Arada”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 253.

15 Ekim 1957

Kuğulu Göl

Saysak olacağı sekiz on gecedir
Ancak o kadardı, candan istediler.

Bilsek, öncekiler de bizim gibi miydiler?
Kirli badanalardan silinmiş gülüşleri,
Bir ölü sessizlik kalmış onlardan arda.
Bilsek, aynı ürkek parıltılar mı vardı,
Gecenin bir yarısı bu eski evde
Usulca yakılan lambalarda?

Hangi gizli ayışığı bâzı gecelerde
Yükseltir denizleri yatak kıyılarına?
İkili dilekleri kamçılar ılık su
– Haydi gel!
Sonra aynı anda beraber, haydi!

Saçlar solar serpintiler bitince
Yorgun uzar bir düşünce: Burdaki bu
Aynı kısık soluklardan sonra
Yüzyıllar önce, yine böyle uyuyordu.

Senin sevmelerin⁵⁵ ne kadar çoktu aslan Zeus!
Kimi boğa, kimi kuğu⁵⁶ biçiminde.⁵⁷
Senin yaklaşmaların ne kadar değişik,
Amphitryon^{58 59} ya da altın yağmuru⁶⁰.

Şimdi nerde o sayısız
Aldattığın dertli Hera,
Nerde bindiğin azgın atlar?

⁵⁵ T111.1 *bir ölümlü ile bir tanrının evlenmesi*

⁵⁶ D161.1 *erkeğin kuğuya dönüşmesi*

⁵⁷ D658.1 *kadınları baştan çıkarmak için hayvana dönüşmek*

⁵⁸ D658.2 *kadınları baştan çıkarmak için kocasının/aşığının kılığına girmek*

⁵⁹ D42 *bir tanrının bir ölümlünün kılığına girmesi*

⁶⁰ D235.1 *erkeğin altın yağmuruna dönüşmesi*

Neden sıkıntıyı, hüznü, pişmanlığı getiriyor
Gecese falarının açtığı saatler?
“Arada”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 235.

Ekim 1958

Birey

Ulusların ilk çağları gibiyiz destan
İlkel araçlar yokluklar
Bir düzen kurmak, mutsuz
Yazılsaydı hayatımız destan.

Çekmek kadırgaları bitkin, bezmiş
Kendimize bile fazla çok zaman
Dar dörtgeni nasıl kırsın bu gövde
Eşleri mi evleri mi çocuklar destan.

Karşımıza dikilir Çin setleri
Her gün daha yorgun aşmak destan
Tek gelen hiç geçemez Kanlı Kavak
Çok sayıda geçmek sarp boğazdan.

Ormanlarda boğuştuk biz de gergedan⁶¹
Karşımızda bunca zorluk bir Oğuz Kağan⁶²
Gelir nice savaşların üstesinden
Tam kalkar ayağa, düşer Akhilleus⁶³

Bugün var yarın yokuz destan.

⁶¹ B16.2 tehlikeli hayvanlar

⁶² A526.2 mükemmel bir avcı olan milli kahraman

⁶³ Z311 Aşil topuğu

“Arada” . *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 235.

[ty]

Ekler

Biz sözleri eklerle yaratır, yok ederiz
Türer yeni yeni sözler eklerden.
Ektir sıfat yapar ismi
Fiil olur bir ekle bir yansıma
Ekten doğar bir isim aslında fiilken.

Tanrı, tanrısız, tanrıca
Sevmek, sevgi, Sevim
Sıfatlar, isimler bu yoldan türer.
Ekler olmasaydı nasıl yaratılırdı
Evden, resimden; evler, resimler?

Kimi insanlar da tıpkı buna benzer
Türer yeni yeni kişiler eklerden
Yoksula ekle para, zengin! Cahile ekle bilgi, bilgin!
Düşün neler kattığını bir adama
Örneğin yiğitliğin.

Bir kimseyi eklerdir çıkarır yukarlara
İletir kişiyi Kaf dağına⁶⁴ ⁶⁵ bir para⁶⁶
İnsanlığa yükseltir insanı bir aşk
Varılır yücelere eklenen çabalarla.

Ama ekler eldekini alır da!
Erdem komaz insanda bakarsın bir para
Düşürür çamurlara bakarsın bir aşk
Kötü tutkularsa yakar yıkar yıllarca.

Biz her şeyi eklerle yaratır, yok ederiz
Aşkla gelir Sevim’e sevimli yaşama
Ne zaman ek değişir aynı Sevim sevimsiz
Yitip giden aşklarda.

⁶⁴ F55 göklere kadar uzanan dağ

⁶⁵ cH1199.11 olağanüstü yüksek bir yere tırmanmak

⁶⁶ H900 birine gerçekleştirmesi zor bir görev yüklemek

“Arada”. *Şiirler 1938-1958*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1995. 259-60.

[ty]

Arada

Her şey araya giriyor, aradan çıkıyor
Arada çocuklar doğuyor, buyuyor, yürüyor
Arada evler, evlenmeler, ölümler duruyor
Arada yaz kış bahar, dünya donuyor.

Her şey arada oluyor arada bir, bir arada
Aralarda akla kara, bulmak arayı aray
Bir eldir aralar, acar bir kapıyı usulca
Açıksa aralar, kapanır ne iyi!

Kara toprak ayaklarımız altında
Mavi gök yukarda
Ne bulduksa arada bulduk
Seninle benim arada, onlarla aramızda, arada.

Madem küçük dünyamız ölümlerle sınırlı
Madem kişi bağlı ortak yasamalara
Benden sana, senden ona, onlardan bize
Gitmek gelmek arada başka dünyalara.

Nasıl teperdik yoksa boyuna aynı yolları
Değişiklik arada
İnsanlar değişir, evler değişir
Yeni yeni yüzler, geçilen sokaklarda.

Asklar arada, Tanrının büyük bağıışı
Ferhat'lar, Kerem'ler çöllerde, odalarda
Bir anlamı var elbet
Boşuna mı yanmışlardı?⁶⁷⁶⁸

Hiç mi serin rüzgârlar esmiyor
Hep mi kızgın yazlardayız, baharlar arada
Mevsimi
Yaprak kımıldamıyorsa.

⁶⁷ T80 *trajik aşk*

⁶⁸ T81 *aşktan ölmek*

Çocuklar arada, nasıl bırakılır elleri
Dönüşler tatlıdır, telaşlıdır
Bir bezginlik çökse bile
Üstümüze akşamüzerleri.

Hastalıklar arada
Tehlikeli değilse yararlı
Hasta olmamış kimse
Hiç halden anlar mı?

Biz unuturuz başka!
Ölümler arada, hatırlatır
Dünyanın malını toptasak da
Bu dünyanın sonu vardır.

Ölümler varsa arada, anılar da var
Sevdiğinin miydi, geceleri
Gelir uykulara canlı, nemli sabahlara taze
Açmış çiçekler kadar.

Zorluklar varsa arada,
İnsansın!
Engellere harcanmayan güçler ne güne
Dayat ki, yasadığını anlayasın!
Aranarak yordamlarda bir ara
Yaşarsın.
Derken durulur defter, başkasına gelir sıra
Sen aradan çıkarsın!

“Dar Çağ”. *Şiirler 1948-1972*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993. 38.

1 Şubat 1959

Kıral Suyu

Değil en sert içkilerden biri
Değil kurtarılmış Pazar
Altınım dalgalarında eridi
Eritir zalim
Ama güzel!

Değil İbrahim Edhem, İskender
Neydi karanlıklarda aradıkları
Artık yollarda da yoksa
Artık hırkalar da, ülkeler de boşsa
Ne yapayım ben bu artıkları?

Değil Âbıhayat⁶⁹, Kevser
Saatleri durdur, kapıları kitle
İşler gene zemberekler,
Tıkali anahtarlar deliklerinde
Bir rüzgârdır eser.

Değil şanlı hazineler, kasalar, mezar
Yok karnilerde, potalarda, imbiklerde
Padişahlar, derebeyi, kıral
Kime sorsam görmedi
Altınlar nerde?

⁶⁹ D1338.0.1.1 *yaşlanmayı engelleyen iksir*

“Yaz Dönemi”. *Şiirler 1948-1972*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993. 68.

15 Mayıs 1961

Çıkmak

Bizi kimi kitaplara, mektuplara, yapılara
Çeken, kendimizden dışarı çıkmak.
Yürür kaplumbağa bir yolu sessiz
Yaprakları sonbahar, ölü park.

İşte ancak bir yerde birazcık oturmak
Ve ayrılmak çıkınca, yollar, dünya!
Siz dolaşırken gece sokaklarında
Striptiz evlerinde bir delikanlı
Sorar: Çıkalım mı? Belki aşk bu!
Bir gün bakar ilerde kendi gibi biri
Ama artık çok geç!
Işık söner, karanlık karşı kıyı
Ve dolaşır lâbirentte⁷⁰ yumak.⁷¹
O ki bir gözüpekliği yiğit şövalyelerde⁷²
O ki dağlarda Ferhat yalın ayak.^{73 74}
Bu çağlar kıt zamanlar bizi bize komazlar
O ki aşk, ürkmüş ceylân ve tutsak.
Açar üzgün, kumaşlar hışırtila yanarsa
Urban kırk⁷⁵ mı, kırkını da çıkarmak - - Çöz!⁷⁶
Açar göze aldın mı, tut ki açtı:
Çok kısa bir süre - - başlar güz.
Dünya! Yu ellerini yalnızlık sularında.

“Yaz Dönemi”. *Şiirler 1948-1972*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993. 76.

1 Haziran 1962

Abdal

⁷⁰ F781.1 *labirent*

⁷¹ R121.5 içinde tutulduğu labirentten çıkmak için eline yumak verilen tutsak

⁷² P50 *asil (şövalye)*

⁷³ T80 *trajik aşk*

⁷⁴ H912 *kıskanç kardeş tarafından ortaya atılan görev, AT 408*

⁷⁵ Z71.12 *formülistik sayı: 40*

⁷⁶ K1227 *aştığın kandırmacalarla oyalanması*

Yürür asfalt ovalarda abdal.
Vitrinlerin düşen kepenklerinde
Hep hüznün çeşmeleri: lambalar.

Yüzer gibi önce bir tulum yavaşça
Yanaşır kıyımıza eski diclelerden
Ve fırlar ilk bedevi, dalar çadırımıza.
Nerde bu leylâ, aslı nerde?⁷⁷
Çıkartmalar, yağma ve leylâ!
Vurur ferhat dağlarında abdal-
Bir fener olacak ilerde bir yerde.

Sığ sularda dönen yorgun gemiler
Yangın ve tütün içinde arar da
Görmez geçer sönmüş eski feneri
Bir ses çınlar karanlıkta: Kayalar!

Ateşin daha yeni bulunduğu çağlarda
Yine böyle yanardı lambalar,
Sonra asfalt ovalarda
Akan seller ve abdal.

⁷⁷ T80 *trajik aşk*

“Divançe”. *Şiirler 1948-1972*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993. 88.

15 Ekim 1962

Panik

Artık ıssız kırları bıraktı Pan⁷⁸;
Şimdi birçok ülkelerin milyonluk kentlerinde
Asfaltlarda, betonlarda dolaşıyor
Kızgın, uzun yazların öğlen saatlerinde.
Blok apartmanların şahane katlarından
En çalımlı taşıtlara atlıyor.
Devcileyin arkalar, koskoca bankalardan
Yanında yordakçılar, yaşıyor.
Sessiz dilsiz kimseleri kestiriyor gözüne,
Dişlilerden kaçıyor.
Fabrika duvarları sağır kale kapıları
Yılgin yorgun adamlar, bezgin ürkek kadınlar..
Çullanıyor onların az ekmek sevincine.
Değil yalnız yazların kızgın sıcaklarında
Hemen her gün, hele büyük kentlerde
Bulvarları tanıyor, hain gülüşleri sessiz.
Pan’la karşı karşıya, gözleri kararıyor
Kati cıvık asfaltta yalın ayak bir işsiz.
Yoksullar açlar hastalar sürünürken
Kentlerin göbeğinde, kuytu köşelerinde;
Hıncını alamamış sanki insanlardan
Uygarlığı zalim, daha da azıtıyor
Atom bombalarında, uzay füzelerinde.
Yarınlar? Gizli kara gazte haberlerinde
O varsa ekmeklerde, sularda ağulu
Hattâ çocuk yüzlerine düşmüşse gölgesi,
Keser bizim gibiler yarınılardan umudu.
Renklerde, emeklerde, ırklarda..
Yahudiler, işçiler, zenciler.. Pan!
Şu dünyada insanca yaşamak da yoksa
Ne kalıyor geriye, yüzyıllardan?

⁷⁸ F442.1 *yarı insan yarı tanrı kır tanrısı (yarı tanrı)*

“Yaz Dönemi”. *Şiirler 1948-1972*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993. 67.

Aralık 1962

Ölü

Ateş denizlerinde mumdan kayıklarla
Sağlam mı tekneler aşkları geçmeye
Güç.

Biri var pencere
Pencere önlerinde ağlar duruyor
İlerde güneşte balıklar kuruyor
Dirilirdi bengi su pınarlarında yunsa⁷⁹
Güç.

Gider yol bir Galib'e, Yunus'a
Ama bu ne çok ölü ağlar güç.

Biri de var gecede
Saçlarında her gece kır ağlar örüyor
Ötede mum yanıyor bir şeyler dönüyor
Pervaneler ard arda ne de çabuk ölüyor
Güç.

Dirilirdi sularına bir sağlam tekne olsa
Ama bu ne çok ölü ağlar güç.

⁷⁹ E80 *suyula dirilme*, AT 550, 551

“Divançe”. *Şiirler 1948-1972*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993. 105.

Mart 1965

Yine

Çoktan bitmiş konuşacaklarımız,
Tekrar tekrar konuşalım.
Akşamdır alkol, aslında kanıksamışsınız
Gel yine sevişelim.

Boş! Ver bir dolu
Düşlerde derviş.⁸⁰
Kırmızı beyaz güller
Mezarda bitermiş.^{81 8283}

Düşündüler çok mu az,
Gel biz de düşünelim.
Her geceye giden parfüm sevişmek,
Gel yine sürünelim.

⁸⁰ D1810.8 rüyalarından gelen büyüklü bilgi

⁸¹ cT86 aynı mezara gömülen âşıklar

⁸² E631.1.2 mezarda biten gül

⁸³ E631.0.1 âşıkların mezarlarında bitip birbirlerine dolanan dallar, AT 966

“Divançe”. *Şiirler 1948-1972*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993. 108.

Haziran 1965

Zar

Hepsinin üzerinde pek de ince bir giysi
Ne zaman hatırlasam sanki bir şey unuttum
Sanki elimde idi sanki bırakıp gittim
Hepsi.

Bir sessizlik benimle gürültüye gitti
o bildiğim yerlere sanki bilmeden gittim
sanki bir söz söyledim de herkes işitti
bir kapıyı yavaşça sanki çok hızlı ittim.

Öyle ince bir şey her şeyi gösteriyor
Sanki kendim giymişim düğmeleri ilikli
Şimdi çözemiyorum gittikçe dar geliyor⁸⁴
Bir kapı - - sessizlik, işte bütün hepsi.

⁸⁴ D1086 büyüğü gömlek

“İki Başına Yürümek” . *Şiirler 1948-1972*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993.

124.

Haziran 1965

Çıkar Çıkmaz / Da

Aldatıcı görüntüler yüksek kulelerde⁸⁵
İp ya da saç merdiven⁸⁶--elleri
Kesilir,⁸⁷ ⁸⁸bir şey değil, çıkar:⁸⁹ çıkmaz/da
Hangi kapıyı açsa ondan önce ordalar - -
Düştüğü taş, düşen taş, eski taş.

Bir onuru korumak başka nasıl olurdu
Kalır bir şeylerimiz bir kişide /yakınsa/
(sevdiği birine ne kadar benziyordu)
Bilmez geri kalanlar - - sevindi birkaç kişi / de
(Eğri çizgiler yorumu).

Neden önce boğulmuşlar bu kadar uzaklarda
Bir daha boğulurlar
Gelir görünce birden kabaran denizi - -
Bu sular / da neden düşerler üstümüze
Biz bile unutmuşken kendi hikâyemizi.

⁸⁵ R41.2 kuleye hapsedilme, AT310

⁸⁶ F848.1 kızın uzun saçlarının kuleye çıkmak için kullanılması

⁸⁷ S11.1 babanın çocuklarının uzuvlarını kesmesi, AT 706

⁸⁸ Q451.1 ceza olarak ellerin kesilmesi

⁸⁹ E782.1 kesilen ellerin yeniden çıkması

“En/cam” . *Şiirler 1948-1972*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993. 156.

Ağustos 1969

Ölü Örgü

Ayrı baş çekerler ayrı gider benler - -
Kollar gibi tepelerden bir kervanı celâlî
O neremdir çullanır türlü nedenlerle
Yukarda L biçimi - - aşağısı aydınlık
Ah nasıl önlemeli?

O neremdir âsî türlü çekmelerden
Boşluğa karşı
Sonra neyimdir onlar çıgıklarda koşarlar
Bu taşlara ne zaman benden ayrı düştü
Gövdemin gövdeleri - - aydınlık yukarısı.

Gayrı yerlerde miyim üzerimde örtü
Koptu eklemlerimden - -
Özlediği belki de ben biçimi bir yerdi
Örülse yeniden
Sökülüp örgü.⁹⁰

⁹⁰ K1227.2 örgü tamamlanana kadar ertelenen talipler

“En/cam” . *Şiirler 1948-1972*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993. 165.

Haziran 1970

Uçurtma

İndikçe aşağıya
Topuklardan dizlere kesiklik
Kalçalara yukarı, bel göğüs bölgeleri
Boynuna sırtta - - yok kurtuluş
Bir sen civciv küçüğü, ey büyük kurtarıcı!

Bir el bütün sevdiği şeyleri
Gözlerde biraz hüzün, itiyorsa ölümdür.
Çok öncelerde aranan çocukça
Kırılmış duruyorsa ölümdür.
Bir kuşu boğazlar, bir avcı bir pınarda
Çoğalır kaynaklar, hangisiydi nerde
Kuşun dirildiği su⁹¹ - -
Bulunamıyorsa ölümdür.

Biz şimdi o hangi bedduanın tuttuğu
Parçalanmış uçurtma
Yokken varsanız varsınız
Aç kitaplarda - -

⁹¹ E80 *suyula dirilme*, AT 550, 551

“Kareler”. *Şiirler 1972-1979*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996. 24.

Temmuz 1970

Dîvâne Derkenar

Kimin	elinde	kaside
kimin	elinde	gazel
kimi	çağırır	zülûf
kande	yok	gönül
kanı	hani	fincan.
Kimin	yanında	yâri
kimin	yanında	ağyar
kime	yanar	bağrı
ağlar	bir kuş	kol kanad
sahrâ	da leylâ	kırılır
mecnun	gider	andan. ⁹²
Kimin	dilinde	baki
kimin	dilinde	nedim
mercan	yaş	nâle
gözleri	inci	yâre
saplanmış	ok neye	düşer
kuşlar	benzer	ceylâne.
Kimin	yolunda	servi
kimin	yolunda	revân
kim	bu	hicranda dâim
kimin	şu	âteş ahlar
cânı	o	divân.

⁹² T298 *ayrı düşen çiftin birbirini yeniden görmesi*

“Kareler”. *Şiirler 1972-1979*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996. 27.

Temmuz 1970

66

Çırpınan kuzu kuzu Şah İsmail bir kızı	sular aynı Gülperi veren var	o her gün siyasetgâhta Arab Üzengi bir ası verecek. ^{93 94}
Dalgın işler eyerler takılmış	bir saraç atlara geç kalmış	elinde bizi götürür bir / ine gibi
Son kement ne zaman boşalır kalkmak	ne vakit bilinse sabahlara mucize	son kâğıt düşer testiler artık.
Katı bu hangi kedere	ne kaldı zamandan yazılı	kazı kalıntı kemik gerillalarız.

⁹³ T80 *trajik aşk*

⁹⁴ T131.1.2.3 *Babanın oğlundan sevdiğiyle tüm iletişimini kesmesini istemesi*

“Aklar”. *Şiirler 1972-1979*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996. 79.

Mart 1974

İğne

Biz o tutsaklığa
Uzakta düştük,
Döneriz kendimize
Yeni tuzaklarda.

Öyle değerli iğne
Göğе çıkardı İsa,⁹⁵
Düşürdük ararız
Çamurlu sokaklarda.

⁹⁵ cA117.2 ölümlünün gökyüzüne yükseltip tanrılaşması

“Aklar”. *Şiirler 1972-1979*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996. 104.

Nisan 1975

Hüthüt

Sanki düğün olmuştur
Sevmiş, sevilmiş, yenmiş, yenilmiş
Çekmiş, çektirmiş
Oyun hüznü olmuştur.
Düştür doğaldır içlenme
Bezginlik göllerinde bir gece
Karanlıkta senin de
Yüzdüğün olmuştur.
Ay peşinde
Bitkin akşamlar nikotin
Düşer bir gün giyotin
Aksâdeler giyindiğin olmuştur.
Süleyman ve Sabâ, hüthüt ve Belkis⁹⁶
Söylerdi sorsaydık, geç git, bunlar - -
Necatigil yok şimdi
Belki bir gün olmuştur.

⁹⁶ cH540.2.1 *Saba kraliçesinin Süleyman peygambere bilmeceler göndermesi*

“Aklar”. *Şiirler 1972-1979*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1996. 107.

Nisan 1975

Bağban

Artan kilolar
Kırlarda kuzu.
Silolar - - fare
Tüketir buğdayımızı.

Açar güller
Solar koklarken daha
Tutku, daha aşk
Bağlar bağban denizi.

Çoktu bir iken
Çöktü bîsütun
Ferhad
Duymaz feryadımızı.⁹⁷

Düşeriz açılmaz
Paraşüt
Aşağılar yerküre
Küçültür bizi.

⁹⁷ T80 *trajik aşk*

“Kitaplarına Girmemiş Şiirler”. *Şiirler 1972-1979*. İstanbul: Yapı Kredi

Yayınları, 1996. 362.

[ty]

Hazırlık⁹⁸

Kurtlar kuşlar emrim altında,
Yıllaryılı hüküm sürdüm,
Hüküm verdim tahtımda.

Ne elmas, ne altın
Üstümde bir halsizlik - -
Hastalık olmasın?

Benden bahsediyorlar galiba,
Dünyanın değişti tadı,
Aşk dedikleri bu mu yoksa?

Hüdhüdüme ne oldu?
Kalbe saplanmak üzre
Sevda içime doğdu.

⁹⁸ cH540.2.1 *Saba kraliçesinin Süleyman peygambere bilmeceler göndermesi*

“Kitaplarına Girmemiş Şiirler”. *Şiirler 1972-1979*. İstanbul: Yapı Kredi

Yayınları, 1996. 428.

9 Şubat 1979

Peygamberler

Çıkar Golgota yokuşunu^{99 100}
İner Hıra dağlarından
Bir balığın¹⁰¹ karnında yaşar kırk şu kadar yıl¹⁰²
Kaynaşan kurtları yarasında
Taşır ömrü boyunca¹⁰³
Peygamberlerdir.

Katlanmak babında
Her iyi şair
De biraz peygamberdir.

⁹⁹ V217.2.3 İsa'nın çarmıha gerilmesi

¹⁰⁰ V211.0.5 İsa Peygamber

¹⁰¹ B61 dev balık

¹⁰² F911.4 Yunus peygamber, balığın insanı yutması

¹⁰³ N252 habercilerin art arda meydana gelecek felaketler haberleri getirmesi

EK B

MOTİF İNDEKS KODU DİZİNİ

A117.2 ölümlünün gökyüzüne yükseltip tanrılaşması

A526.2 mükemmel bir avcı olan milli kahraman

A1336 ilk cinayet

A1355 menstrüasyon kanamasının başlangıcı

A1630 exodus, İsrailoğullarının Mısır'dan sürülmesi

B16.2 tehlikeli hayvanlar

B61 dev balık

D42 bir tanrının bir ölümlünün kılığına girmesi

D113.3 insanın tilkiye dönüşmesi

D117.2 insanın tavşana dönüşmesi

D151.8 insanın serçeye dönüşmesi, AT 652

D161.1 erkeğin kuğuya dönüşmesi

D211.1 insanın turunca dönüşmesi

D211.5 insanın elmaya dönüşmesi

D235.1 erkeğin altın yağmuruna dönüşmesi

D391 yılanın insana dönüşmesi

D658.1 kadınları baştan çıkarmak için hayvana dönüşmek

D658.2 kadınları baştan çıkarmak için kocasının/aşığının kılığına girmek

D981.3 büyülü turunc, AT 408

D1086 büyülü gömlek

D1155 sihirli halı

D1291.1.1 Güneş'in büyülü bir varlık olması

D1316.5 konuşan sihirli kamışların sırrı ifşa etmesi

D1338.0.1.1 yaşlanmayı engelleyen iksir

D1421.1.5 *cin çağıran sihirli lamba*; AT 561, 562
D1427.1 *sihirli flütün insanları zorla peşine takması*
D1520.19 *sihirli halı ile seyahat*
D1557 *kapının açılmasını sağlayan büyü*
D1557.4 *tapınağın büyüyle açılıp kapanan kapısı*
D1810.8 *rüyalardan gelen büyüü bilgi*

E80 *suyla dirilme*, AT 550, 551
E631.0.1 *âşıkların mezarlarında bitip birbirlerine dolanan dallar*, AT 966
E631.1.2 *mezarda biten gül*
E782.1 *kesilen ellerin yeniden çıkması*

F55 *göklere kadar uzanan dağ*
F442.1 *yarı insan yarı tanrı kır tanrısı (yarı tanrı)*
F781.1 *labirent*
F848.1 *kızın uzun saçlarının kuleye çıkmak için kullanılması*
F911.4 *Yunus peygamber, balığın insanı yutması*
F1015.1.1 *Dans etmekten yıpranan ayakkabılar*, AT 306

H84 *bir serüvenin gerçekleştiğini birtakım işaretlerden anlamak*
H508.2 *soruyu bilecek kişiye ödül olarak gelin verilmesi*, AT 306
H540.2.1 *Saba kraliçesinin Süleyman peygambere bilmeceler göndermesi*
H900 *birine gerçekleştirmesi zor bir görev yüklemek*
H912 *kıskanç kardeş tarafından ortaya atılan görev*, AT 408
H1199.11 *olağanüstü yüksek bir yere tırmanmak*

J216 *ölüm tercihleri*

K97 *aldatmacayla düelloda galip gelme*
K1227 *aşığın kandırmacalarla oyalanması*
K1227.2 *örgü tamamlanana kadar ertelenen talipler*

N252 *habercilerin art arda meydana gelecek felaketler haberleri getirmesi*
N733.3 *Yusuf ve kardeşlerinin hikâyesi*
N768 *Terkedilmiş çocuğun şans eseri zalim bir kadın tarafından bulunması*

P50 *asil (şövalye)*

Q451.1 *ceza olarak ellerin kesilmesi*
Q462 *bir ceza olarak çarmıha gerilmek*

Q501.2 *Tantalos'un cezası*

Q552.14.4 *bir ceza olarak taş yağmuru*

R41.2 *kuleye hapsedilme, AT 310*

R121.5 *içinde tutulduğu labirentten çıkmak için eline yumak verilen tutsak*

R135 *Terkedilen çocukların evin yolunu ekmek kırıntısı, tahıl ya da çakıl taşları ile bulmaya çalışması, AT 327*

S11.1 *babanın çocuklarının uzuvlarını kesmesi, AT 706*

T70 *kadın aşışın reddedilmesi*

T71.2 *reddedilen kadın aşışın intikam alması*

T80 *trajik aşk*

T81 *aşıktan ölmek*

T81.2 *karşılıksız aşktan ölmek*

T86 *aynı mezara gömülen âşıklar*

T91.6.4 *prensesin kendinden aşağıda olan birine âşık olması, AT 314*

T93 *hayal kırıklığına uğrayan aşışın kaderi*

T93.1 *hayal kırıklığına uğrayan aşışın ormanlarda yaşayan bir vahşiye dönüşmesi*

T111.1 *bir ölümlü ile bir tanrının evlenmesi*

T131.1.2.3 *Babanın oğlundan sevdiğiyle tüm iletişimini kesmesini istemesi*

T131.8 *âşıkların farklı dinlere mensup olmasının evliliklerine engel teşkil etmesi*

T181 *tehlikeli damat*

T298 *ayrı düşen çiftin birbirini yeniden görmesi*

T543.3.1 *turunçtan doğmak*

V211.0.5 *İsa Peygamber*

V217.2.3 *İsa'nın çarmıha gerilmesi*

Z71.1 *formülistik sayı: 3*

Z71.12 *formülistik sayı: 40*

Z311 *Aşil topuğu*

AARNE-THOMPSON TİP NUMARASI DİZİNİ

AT 306 *Dans Eden 12 Prenses*

AT 310 *kuleye hapsedilme*

AT 314 *prensesin alt tabakadan birine âşık olması*

AT 325 *insanın kuşa dönüşmesi*

AT 327 *Terkedilen çocukların evin yolunu ekmek kırıntısı, tahıl ya da çakıl taşları ile bulmaya çalışması*

AT 405 *insanın meyveye dönüşmesi*

AT 408 *büyülü turunç*

AT 408 *kıskanç kardeş tarafından ortaya atılan görev*

AT 432 *insanın meyveye dönüşmesi*

AT 550 *suyla dirilme*

AT 551 *suyla dirilme*

AT 561 *cin çağıran sihirli lamba*

AT 562 *cin çağıran sihirli lamba*

AT 652 *insanın serçeye dönüşmesi*

AT 665 *insanın meyveye dönüşmesi*

AT 706 *babanın çocuklarının uzuolarını kesmesi*

AT 966 *âşıkların mezarlarında bitip birbirlerine dolanan dallar*

ÖZ GEÇMİŞ

Nurulhude Baykal, 6 Aralık 1989 Midyat doğumlu. 2007 yılında Mardin Anadolu Öğretmen Lisesi “Yabancı Dil” bölümünden, 2011 yılında İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi’nde İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Aynı üniversitede 2011’de başladığı Türk Edebiyatı bölümünde devam ediyor. Çeşitli dergilerde İngilizce ve Türkçe makaleleri yayımlandı. İleri düzeyde Arapça, başlangıç düzeyinde Almanca ve Fransızca biliyor. Mayıs 2013’ten beri TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları Müdürlüğü’nde çalışıyor. Burada yayıma hazırladığı pek çok kitap bulunmakta.